

SCZ

PARIT

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ 11. SZÁM

1992. NYÁR

ÁRA: 89 Ft

KIRA' LY BA' LINT' 91

A fehérek először térdre estek, aztán a bennszülöttekre

Szaggatott részletek Kolombusz Kristóf naplójából

In NOMINE DOMINI NOSTRI JHESU CHRISTI. A legkeresztényibb, legmagasabb, legméltóságosabb és leghatalmasabb fejedelmeknek, a spanyol földek és a tengeri szigetek királyának és királyné asszonyának, a mi urainknak

... napnyugtakor megjelent Martin Alonso, a Pinta parancsnoka hajója korlátjánál és boldogan átkiáltott hozzá, jutalmat kért, mert földet pillantott meg...
a Niña tengerészei mind felkapaszkodtak az árbocokra és ők is váltig állították, hogy földet láttak...
térdre borultam, hogy hálát adjak Istennek...
megparancsoltam, hogy térjünk el az eddigi nyugati út-iránytól és forduljunk délnyugatnak, amely irányban pillantották meg feltehetően a földet...
összesen 86 tengeri mérföldet tettünk meg, de embereimnek csak 52 tengeri mérföldet mondtam, hogy az utazást rövidebbnek lássák...
ily módon kettős számadást vezettem, az egyik szemfényvesztés volt, a másik valóság...
a tenger nyugodt és sima maradt...
hajnali két óra felé tűnt fel a föld, amelytől mintegy 8 tengeri mérföld távolságra lehettünk...
aztán a part közelébe értünk és ott várakoztunk napfelkeltéig...
péntek volt, amikor egy szigetre értünk...
ott mindjárt meztelen bennszülötteket pillantottunk meg...
a szigetlakók fennszóval hívogatták az egész népet, férfiakat és nőket egyaránt: „Nézzétek ezeket az embereket, az égből jöttek, adjatok nekik enni és inni.”...
ha Felségetek azt parancsolná, hogy vigyük a sziget valamennyi lakóját Kastiliába vagy pedig tartsuk őket szigetükön rabszolgák gyanánt, ezt a parancsot könnyen teljesíthetnénk, mert úgy látom, hogy úgy ötven emberrel mindenre kényszeríthetjük őket...
minthogy a bennszülöttet nem lehetett rávenni, hogy a karavella fedélzetére jöjjön, néhány tengerész a vízbe ugrott és elfogta...
az embert magam elé vezettem, megajándékoztam egy vörös sapkával, néhány zöld üveggyönggyel, és két csengetővel, amelyet a fülére erősítettem...
azért viselkedtem így ezzel a férfival szemben, s azért bocsátottam szabadon és ajándékoztam meg, hogyha valamikor Felségetek megint embereket kegyeskednek majd ideküldeni, azok jó fogadásban részesüljenek...
egyébként a tárgyak, amelyeket neki ajándékoztam, legfeljebb négy maravédit értek...
sose láttam még ennél szebb helyet...

az indiánok azt mesélték, hogy ezen a szigeten aranybányák és gyöngyök találhatóak...
az a szokásom, hogy minden kikötőhelyre keresztet állítok...
a hat fiatal indián közül, akiket elfogtam és a Niña fedélzetére vittem, ma a két legidősebb megszökött...
a kacika nagyon örvendezett elégedettségemet látva, és mikor megértette, hogy én minél több aranyat szeretnék, jelbeszéddel értésemre adta, hogy ismer egy helyet, ahol bőségesen akad arany...
a király még soha életében nem látott fegyvert, így ugyancsak elképedt...
aztán hoztak nekem egy nagy álarcot, amelynek szemébe, fülébe és egyéb részeibe nagy aranydarabokat helyeztek el és ezt a király személyesen a fejemre és a nyakamra tette és a többi keresztény közt más ékszereket osztott ki, mindez gyönyörködtetett és megvigasztalt engem...
reggel az ország királya a karavellára jött és jelentette, hogy elküldte az embereit aranyat keresni, mert mielőtt tengerre szállok, egészen be akart engem fedni arannyal...
mikor besötétedett, a kacika egy arany álarcot küldött nekem és cserébe egy mosdótálat és egy kancsót kért...
a királynak egy inget ajándékoztam, aztán meg akartam mutatni a mozsár hatalmát, ezért megparancsoltam, hogy lőjenek az egyik mozsárból a megfeneklett hajó oldalára...
az indiánok azt mondták, hogy ebben az irányban jutunk el Matinino szigetére, ahol csak nők élnek...
ökömmel felkerestem volna a szigetet, hogy egy-két ilyen vad nőt vigyek a királynak és királynénak...
meghagytam, hogy döntsük el sorshúzással, ki zárandokoljon el a guadalupei csodatévő Mária-képhez, hogy öt font súlyú gyertyát mutasson be neki. Ebből a célból annyi borsót hozattam, ahányan voltunk a hajón, egyikükbe keresztet metszettem, majd valamennyit betettem egy sapkába és erősen összezártuk. Elsőként én nyúltam be és a kereszttel megjelölt borsót húztam ki...
ettől fogva zárandoknak tekintettem magam...
bizom Istenben, hogy az általam véghezvitt tett az egész kereszténységnek tisztességére válik és sohasem lesz hozzá hasonló cselekedet. DEO GRATIAS.

H.T. kiemelései

- 1 **A FEHÉREK ELŐSZÖR TÉRDRE ESTEK, AZTÁN A BENNSZÜLÖTTEKRE**
- 4 **Bartos Tibor**
KISKOLOMBUSZ FÖLFEDEZTE
„Se ámerikás nagyanyám, se apám, se a nagybácsik és világlátott családi barátok gyülekezete meg nem magyarázta nekem soha, miért volt hiába az életük. Wilson éppúgy természeti csapás volt rajtuk, mint Lenin.”
- 20 **Macedonio Fernández**
A TÖKBŐL LETT KOZMOSZ
(Scholz László fordítása)
- 22 **MÚMIA ÉS ERKÉLY**
Performance feszt.
- 26 **Halász Tünde**
VERSEK
Keretezte Reményi Imre és Vári Gábor
- 27 **Grigássy Éva**
CONFITEOR...
- 30 **Paulinyi Tamás**
UTAK AZ ISMERETLENHEZ
A miszticizmus és a parapszichológia értelmezései
- 36 **Agócs József**
A BIOSZFÉRA PIACA
A kérdés már csak az, hogy miként etessük a Bioszférát: mit, hol milyen mértékben termeljünk az ő „piacára”, hogy ezáltal közvetve a magunk piacát is elláthassuk.
- 44 **GAIA-HÍREK**
- 46 **Farkas István**
HOGYAN TEGYEM NAPRÓL NAPRA RADIKÁLISAN ÖKOLOGIKUSABBÁ AZ ÉLETEM?
Sehogy! Nem is akarom, mert ez már megint az az út, ami a tényeket vizsgálva akar eljutni az élet értelméhez.

48

Székely György

AZ ÉLET LELASSÍTÁSA*„Időre van szükség, hogy a tudatban elbontsuk az időbelit, s a lelket a türelem, az érnit-tudás állapotába hozzuk;”*

52

Tóth Csaba

ÚJ ÉG, ÚJ FÖLD, ÚJ EMBER

60

Honti László

A SZEMÉLYES SZABADSÁG ÉS ÖNMEGVALÓSÍTÁS**(2. rész)***„Sajnos azt, hogy miként kell élni, megtanítani éppoly nehéz, mint azt, hogy hogyan kell Pieta-t faragni egy márványtömbből.”*

68

Ernest Callenbach

ECOTOPIA*Részlet a könyvből a magyar kiadás előzeteseként*

74

**POLITIZÁLÁS HELYETT HŰSÉGET AZ
EVANGÉLIUMHOZ***Il Regno interjú Bulányi György piarista szerzetessel a magyar katolikus egyház „fekete bárányával”*

77

Berhard Häring

NEM A HIVATALOS FELSZÍN A KATOLICIZMUS

35-51-79 Csomós Zoltán

GRAFIKÁK

Borító-belső: Király Bálint

MUNKATÁRSÁK

Bartos Tibor
Halász Tünde
Honti László
Maurer György (főszerkesztő)
Simonyi Gyula
Tolnay Imre
Tóth Csaba

Felelős kiadó: Maurer György
ISSN: 0865-3704

Megjelenik: Tavasszal – Nyáron – Ősszel – Télen.

Kiadja: Harmadik Part Alapítvány

H-1124 BUDAPEST Németszőlgyi út 120. Tel.: 156-6614

Számlasszám: MHB 323-10528

Szerkesztés: Alapítvány Kiadó Kft. Tel.: 121-1198

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Vezető: Burány Tamás

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board thereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.

Az olvasók támogatásával készült.

Bartos Tibor

kiskolombusz

Ki-ki a maga Kolumbusza.

Megy, fölfelezi Amerikát. Nekem a helyembe jött. 1960 telén állított be szerkesztőségi szobámba a New York Palotába, a nagyemlékezetű Mikes doktor szobájába, ahol persze már én ültem 5 éve, 6? Meg sem néztem jobban a tejföls képét, a kopasz száját, a zord szemüvegét, mert láttam, hogy taknyos, azaz nálam fiatalabb.

Csak mert mindenkit leültettem, azért ültem le őt is, az íróasztalomhoz, hiszen ült már itt Ferenczy Béni, Michael Redgrave, Kassák – idővel Steinbeck is, meg a kuvaiti sejk libanoni üzletemberként, a fejük fölött a higiénikus zöld olajfestéken átütő AZ EST öklömbeütés címlapja. A néhai doktor úr bosszantására nyomtatták ki hátul a Miksa utcai nyomdában, pánikkeltő betűcserével: ÓRIÁSI PINÁK A MOULIN ROUGE-BAN! Miért ne ültem volna le akárkit? Hosszabb-rövidebb ideig az én pályámon játszhattam velük. Csak éppen a legtöbbjéről tudtam, hogy kik, de erről a hajadonfótt jött fenyegető teológustojásról honnan tudtam volna, hogy az én Mr. Amerikám? Borítékot nyújtott dörgő HELLO-val.

– Kitől?

– Sarah Karigtól. Bulgáriából.

Sári nem fér a bőrébe. Ősszel még Moszkvában találkoztunk a Cigányszínház rendezőjének lakásán. A rendező nő svéd orvos lánya volt, az orvos a Nagy Szovjet Influenzajárvány áldozata lett, mint afféle forradalmár, a 30-as években, a lányával meg Sári húzott le 7 esztendő Vorkután. Betegen került haza, nekem dolgozott először – azóta barátokozunk, de sohasem sokáig, mert alig mondanánk már egymásnak valamit, Sári áll tovább. Nem szólhatok mégsem, mert tavaly a cigánykönyvem moszkvai megjelenését intézte el, meg azt, hogy az orosz írószövetség vendége legyek, járhassek, kelhessek. Miben fondorkodik Bulgáriában?

Nyitnám a borítékot, de Sári nem ragasztotta le. S hogy a kézbesítő is tudja, mit hoz, angolul írt ennyit: „Tessék, küldök egy háborodottat. Remélem jól megértik egymást.”

A fenyegető teológus várt. El sem mosolyodott, szét sem nézett, csak ült magának, tekintete az íróasztalomon tornyosuló kéziratoktegen, az előttem fekvő lapok sűrű javításain.

– Mit szerkeszt?

– A *Canterbury Meséket*.

Háborodott vagy nem, nyitó kérdését igen helyénvalónak ítéltém. Súlyos szó, ha a magamfajta fiatal szerkesztő régi kiadói rókák közt Chaucert szerkeszt! Hiszen ahhoz középangolul kell értenie, készíteni nyerseket a legkiválóbb költő-műfordítóknak – már akiket hozzáenged Chaucerhez, mert utoljára övé a szó, a felelős szerkesztőé, nem Szenczi professzoré, a külsőse. Legfeljebb naponta tanácskozunk a kézirat felett, tegeződve a nemzetközi Shakespeare Társaság elnökével...

– Mi az a *Canterbury Mesék*? – Ennyi volt a válasza sokféle várakozásomra. Hátrapillantottam a másik íróasztalhoz. Ott az Angol Tanszék nagygyűjének, Ronda Évának a húga ült kézírataiba mélyedve. Róna Ilona. De hiába járt lenn mélyen a sóbányában, tudtam, hogy figyel. Aztán bámultam csak a szigorú taknyászra. E szerint nem is érettségiztünk! Mindjárt megháborodtunk. Az arca, az nem mondott semmit. Sivár arc, gondoltam, akár Karig Sárié. Csakhogy ő már ujjongana Chaucer nevének hallatán! Pofáról ítélni bajos. Viszont mit kérdezzek most már? Hovahova? Honnan? Mikor érkezett? Először jár Pesten? És Ilus kuncogásával a háttérben? Inkább azt kérdeztem, ebédelt-e már, s hogy nem, lementem vele a New Yorkba, hogy ne itt szegyenkezzek vele tovább.

A New York Mélyvize, a ragyogás, a freskók, a mexikói barokk, az irodalmi nyüzsgés is csak erre indította:

– Láttam a *Life* magazinban.

Óriási. Láttam a Kreml képét én is. Ki ne látta volna a Vörös Teret az elvtársakkal a Mauzóleum mellvédje mögött díszszemlék rossz színnyomatain? A helyszínen mégis elbámultam a magam megtisztelésére, hogy ide eljutottam! S hogy a Metropol szálló éttermében a színes üvegfedél alatt borscsot kanalazhatok, Csehov társaságában mintegy – miféle válasz lett volna, hogy azt meg már olvastam? Ezt a rossz modorú taknyászt nem ültem a törzsasztalhoz a két Réz meg a két Kellér közé, se Vas Pista mellé, se Otlík helyére a sarkon. Pedig oda lehetne, mert Cipi csak egy szóra szokott leülni – de az is igaz, hogy nem a legjobb angolos. Jó angolos egy van csak idele, Vajda Miklós, de az a túlsó boksban ül Csernus Tiborral és Juhász Ferencel. Közönök, hátha átül majd. Odébb se telepedtünk mert ott a Csurka, szokása szerint a Turfba bújva. Még odébb. Itt jó is lesz. S már a Pista főúr hajlik is az étlappal és bizalmas kis mosolyával, mint azóta mindig, hogy a karzaton

főnt először tette elém kávémmal a tintát, tollat meg a papírt, és először volt szerkesztő úr a nevem. Pista, fejéhez tapasztott hajú, spanyol don, a számolásnál mindig olyan édesen duruzsolta a fülemben: „Volt egy leveske!” – hogy megérttem a költőt: „Szebb az emlék, mint az élet!”

Míg jött a leveském, a kávéház múltjáról és jelenéről fecsegtem, a Karzatról, a Mélyvíz néperől, az állítólag alápoloskázott asztalokról, hadd lássa ez az Amerikából szalajtott taknyász, hogy az irodalom politikai és hatalmi jelentősége mekkora minálunk máig. Hanem ő az étlapot tanulmányozta és nem döntött, amíg Pista úr a barna erőlevest, alján a nyers tojássárga ingó gömbjével elésem nem tette. Akkor végigvizsgálta vele az étlap tételeit, mert a New Yorkban volt angol étlap, ha itt-ott tökéletlen is és némi magyarázatra szorult, miféle hús, milyen körítés, miről nevezetes. Pista úr egy idő múltán elkomorult, végigpillantott az asztalorokon, majd más pincért küldött. A leveském hűlt szemlátomást. Végre sikerült egy hirtelensültben megállapodni. A pincér duzzogva vonult el, kávéháztörténeti ismertetésem is megfeneklett. Várjak az evéssel tovább? Az étlapvizsgálat során elfelejtkeztek az italról. Elkápom a borosfiút. Megint hosszú alku. Félsházaz nem kell.

Hozzanak szárazat az istenért. Hideg a levesem, mire hozzájutok.

– Mire jó az irodalom?

Megütődök. No elég lesz az udvariasságból, döntöm el. – Hát a szigorúan száraz bor miről jó? Meg ez a hosszas válogatás? Hány éves maga? Huszonhárom? És már tudja, hogy amit nem ismer, abban nem is lehet semmi?

A fenyegető taknyász válasza nem rossz. – Azért kértem éppen. Válaszra várok mindentűt. Ammit tudok, hogy ahol idegesek lesznek, ott válasz nincs. Ha Lisszabonban kértem a rendőrt, hol a kommunisták kávéháza, nyájasan elvezet. Ha a náci kávéházát kértem, oda is elvisz, valamivel nyájasabban. És ott miről érdeklődök, mit gondol? Az irodalomról? Tiszteletes diktatúrának vannak szélsőségei. Ennek közepe sincs. Jártam már itt 55-ben. Mindenki suttogott, hogy figyelik. Jó, ha mindenkit figyelnek, kértem a szálló portásától, hol találkozhatnék valakivel, aki figyel? Én megfizetem. Rögtön suttogóra fogta a hangját. Próbáltam egyezkedni vele. Legalább egy kommunisztát kerítsen. Hiába. Azért mondja meg nekem,

hogy már nincs suttogás, mitől jó itt az irodalom. Vagy ajánljon valakit, aki a poloskát fölszerelte. Vagy az irodalmi beszélgetéseket szételemezzi és jelentésbe foglalja. Fair?

Sári háborodott ígért, háborodott küldött. Mégis ha nem kioktatnám, hanem gondolkodnék a háborodott eszejárásának nyomvonalán, hogy a pénzénél legyen? Annyira nekem se szent az irodalom. *Give him a run for his money.*

– Amit a szocializmusban szabad, azt muszáj. Irodalmat írni és élvezni a rendszer határain belül, illedelmesen és kulturáltan szabad. Tehát muszáj. Az amerikaiak tettek felőle szűken fizetett szovjet rendőreikkel, hogy mi ne forradalommal foglalatostkodjunk. Én például a foglalatosságaimért kerülhettem volna Szibirkába is. Mint Sári előbb. De nem. A szovjetek adnak a kultúrára. Járt Moszkvában? Ott a dicsőséges Metró mozgólépcsőjén látom, hogy az október végi cidriben nincs előttem a szovjet palin zokni, de van a kezében orosz klasszikus, és kulturálódik azon egy percben is, amíg fölér. Érti? Szibirka nagy. Az irodalom jobb.

Megenyhült a fiatalember, kérte az étlapot, és két somlai galuskát rendelt vita nélkül. – Hogy eszükbe ne jusson törni-zúzni! – lelkesedett. – Gondolhattam volna!

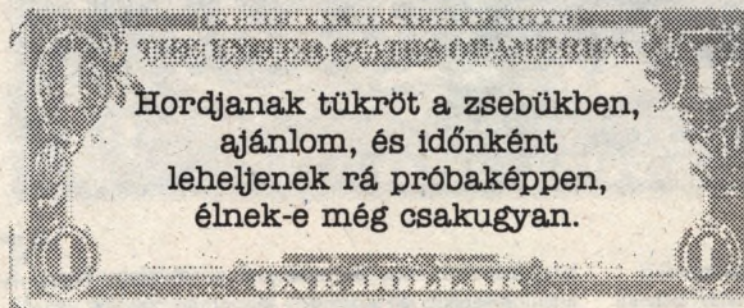
– Se csintalanokat gondolni – némítottam el. – Nézze például, milyen büszkén viselem szilvakék csokornyak-kendőmet a fehér inghez. Holott szerkesztői fizetésemhez jobban illene a melegítő. De délelőt tízre járnai be melegítőben? Ha én a népet kulturált szellemi táplálékkal csütítom, az kiváltságokkal jár. Ebben kultúremlék egyetértünk mindnyájan. Uszoda kilenckor. Gőzölgő víztűkőr, deréknyi vízszugár fölébe hajló fa, lobácsolás a törzszakasztaliakkal meg Illyéssel, Kodállyal, ha ezek a nevek mondanak valamit. Aztán félórás meztelenkedés a forró zuhany alatt, végül tízperces honfibu és vicc-váltás kávénál, úgy lódulok szocialista munkahelyemre a szerkesztőségbe. Borzalmas, mi? Ilyenkor ebéd után, ha jól megy, lécelek is le.

A fiatalember derűsen csettint. Talán az irodalomra sem haragszik már annyira.

– Csak aztán hordom haza a munkát. És ha egy-egy fordítóval pitymallatig kotlunk a kéziratán, a reggeli úzás éppoly értelmes, mint a cigányokkal a gőzfürdő a hajnali álló bál után.

A fiatalembernek megint kevésbé tetszik az irodalom, látom.

– Végül ne feledjék a kultuszmissziót. Ravasz dolog az. Olyan neveket, hogy Hemingway, Steinbeck, Caldwell, Salinger a mi közönségünk fűje. Ha egyikük-másikuk megfordul a szerkesztőségben, ámul, hogy itt nagyobb példányszámban jelenik meg, mint odahaza. Csakhogy az amerikaiak népszerűségének magyarázata részint az olvasható magyar irodalom teljes hiánya. De ettől a könyvesboltok kirakatai teli lehetnek. A kultúrkormányzat inkább fizet jogdíjat kemény valutában, minthogy lázadó magyarokkal kelljen vesződni. Irodalom van. A közönség olvas

nélkülük is. Sőt érdekesebbeket. Aztán az olvasót a nagy fordításirodalom elszoktatja a nyelvtanulástól. Hiszen olvashatnak kényelmesen mindent. Ami nem ellenséges.

– Mint Henry Ford első autójából: lehet rendelni minden szint, ha fekete? Ki dönti el, mi ellenséges?

– Én. A szigorú lektor. Kérlelhetetlen vagyok, higye meg, mert az uszodához meg a szilvakék csokornyakkendőhöz ragaszkodom. Nincs az a szerző, aki nálam átcsúszik, ha nem álmosít egyenletesen. Vagy nem klasszikus. Azaz halott, és ezután se írhat semmi ellenségeset. Szükséges viszont a bemutatás. Bemutatni az osztályharc valamennyi visszasságát. Akár minden disznóságot, ami nálunk nem történhetik, hiszen mi egészségesek és erkölcsösebbek vagyunk. Pénzsóvárság, kéjvágy távol áll tőlünk. A bemutató pedig kívánatosan homályosítja, hogy amiben nem élünk, ahhoz szavunk se lehet. Képzelteti, miféle magyar nyelvre fordulnak le ezek a művek.

– Értem. Érdemes volna magyarul megtanulnom, hogy az irodalomnak nekifekhessek végre. Méghozzá be az ágy alá, hogy közben se történjen velem olyasmi, amitől megóvna a kultúrpolitikus. A baj csak az, hogy közben magukkal sem történik semmi. Főnek egymás levében és azt hiszik, élnek. Hordjanak tükröt a zsebükben, ajánlom, és időnként leheljenek rá próbaképpen, élnek-e még csakugyan.

Azzal intett Pistának a számláért, de az büntetett bennünket és Csukával hánytavetette a tippet tovább. Én sem éreztem teljesnek a kompozícióm. Nem hagyom meg az utolsó szót neki.

– Tehetetlenségünk a stratégia voltaképpen, ezt ne felejtse. Ami nálunk nem történhet, arról legalább elképzeljük, mi az. Mégpedig egy hatalmas olvasótábor. Szemléltetni annyi, mint félig megtörténté tenni. A fordítás, mint németül mondják, átültetés. Megköt vagy nem, majd meglátjuk. Hátha.

– Könyvelnek – mondta ki a fiatalember könyörtelenül, és úgy tapsolt Pistáért, hogy odanézett mindenki. Végre a két Pista is a Turf mellől, és a miénk kelleltenül kiragadta bőrtárcáját a farzsebéből.

– Az uszoda tetszett – hagyta meg a könyörtelen teológus, amíg Pista számolt. – A jó élet a legedesebb bosszú.

– Ízlett? – kérdezte Pista úr, inkább az én kedvemért, amíg a fiatalember a számla tanulmányozásába merült. Tolmácsoltam a kérdést.

– Nem írom meg haza – biztosított a fiatalember, de közben számolt. – Mi ez? – tudakolta egy 41 forintos tétel fölől.

– A három deci száraz fehér – felelte Pista úr önérzetesen. – Hogyan osztható a 41 hárommal?

Pista úr kiragadta kezéből a számológépcédulát, és javított, de már kapta a következő kérdést: – A legelső tétel?

– A kenyér.

– Nem ettünk egy veknit. Hányat számolt?

– Tízet.

– Vegye le háromra. Hát a tétel fölötté?

– Az? Az a mustár lesz...

– Mustárt nem szokás felszámolni, kivált, ha hozni elfelejt. Pedig kértem.

Szóváltásuk már németül pergett, mintha két nemzetközi vonat ellenkező irányból

befutott zsebmetszője tárgyalt volna, miközben tudni, hogy kés van mind a kettőnél. Égett a fülem. Pista úr végül kikapta a fiatalember kezéből a számológépcédulát, lendületesen galacsinná gyúrta, és bevágta a szomszéd asztal alá, majd dülva-fúlva újat írt.

– Stimmel – jutalmazta a fiatalember, de csak a szép szóval, mert egy fillérig leszámolt és nem adott borraalót. Én csúsztattam elmenőben egy tízest a szalvéta alá, de a fiatalember kiszúrta.

– Grófok a magyarok – állapította meg – még ha élőhalottak is, mint Drakula. Mit tett a kedvtünkre ez az alak? Annyit, mint a taxisofőr, aki körsétára visz a városban, ha nem vagyok észnél. És még üljek mellé, ahogy itt szokás, mert megorrol a munkásosztály! Ha a szerkesztő úr annyira fratemizálna, legközelebb nekem fizessen egy ebédet.

Legközelebb? A ruhatári borraaló kínján is túl nem bíztam, hogy lesz legközelebb. Ideállít Amerikából vagy valami más lehetetlen helyről, én meg az első szemtelen kérdésére piszkítok a fészkeembe.

Mert ha sznobok is az elvtársak és kultúrával fennek össze mindent, magukat is szelidítik... Elárultad forradalmunkat, Bartos elvtárs! Röhejes, mi? Mégis a mi fertőnk a Mélyvíz. Itt mi dagonyázunk. Ne tetszett volna puhítani bennünket Liberátorokkal, szőnyegbombázással, majd fölszabadítani davajigitárral! Élhetünk is talán! Dühösen léptem ki a pilinkélő hóba, ezúttal az amerikai előtt. Úgy határozottam, visszamegyek az Európába igenis. Nehogy még egy kávé legyen ebből.

Ezt a pillanatot a havazásban a New York ház előtt fényképezőgépnél élesebben rögzítettem harminckét évre – vagy ki tudja még meddig. Fenyegető személyéhez csöppet nem illő ezüst műszorkabátjában állt hajadonfőtt, svéd-norvég szokásában, szálasan, mégis tévetegen, majd kibökte: – Entellektüelek közt, akikkel csak találkoztam, maga a legkevésbé talmi. Normális félig-meddig.

The least phoney, halfway normal, morzsolgattam a lépcsőn. Lifthez nem volt türelmem. Kezet se fogtunk, csak biccentettünk. Berobbantam a szobámba, neki Róna Ilus kérdő tekintetének.

– Ilyen egy amerikai?

Vártam a kérdést. A keszeg Ronda Éva az angol műveltség foglya, a kerekded Róna Ilus a humoráé. Apjuk a Kokas Márton című élcslapot szerkesztette még a múlt században, azóta műveltség és humor több volt kötelező ebben a családban jóval, mint amennyi az én gusztusom. Most azonban helyreköszörültem volna a csorbát, amit szakmánkon ejtettem.

– Amerikai? Ide a rozsdás ágyút? – firtatta Ilus. – Remélem, jól megnézte, mielőtt eljártatta a száját!

– Svájcban járt iskolába, ennyi kiderült – magyaráztam, mert sem beszéde, sem viselkedése nem vallott amerikaira csakugyan. – Amerikában, ahová csak írták, felgyújtott minden intézetet, mert sárgarépa-főzeléket akartak belesékelni.

– De Svájcban már *à la carte* járt: se Chaucer, se sárgarépa-főzelék?

Ennyit meg kellett hagynom Ilusnak, de egy szóval nem többet. Ő sem az irodalomért élt-halt, hanem a szerkesztéssel járó társaséletért. Kávé Cipiéknél, vacsora Lányi Viktor bácsiéknál, borozás Weöres Sanyikéknál, utazások Angliában a kiadó pénzén, szállás mégis bujdosó főíróknál, díjtalan fogsor- vagy szemüvegcsináltatás az angol Nemzeti Egészségügyi szolgálat zsebére. Minden belefért az irodalomba. A társasélet persze lehetett volna az enyém is. Csak nekem az éjszaka jobban kellett. Cigányoktól elfogadtam, amit íróktól nem: hogy az ő muzsikájukra még a zálogba is adnak. Mert az írókról rögtön tudtam: nincs tapasztalatuk a sorompóig meg vissza. De ha valamiért, ezért tetszettem nekik. Te bezzeg élsz! Pedig esett rám is annyi kézirat, mint a legújultabb irodalmárra, csak nekem mulatság, nyelv a tájékozódás... Nőket is lehet vele szédíteni. Ezt például elfelejtettem mondani az amerikaiaknak.

– Meg kellett volna jobban néznünk Kéry Lászlót, mert a szájunk eljárástól szerzett hírei arra voltak csak jók, hogy följelentessen bennünket. Vagy Lutter Tibor, aki Szenczit azzal fúrta ki a tanszékről, hogy angol kém, gentleman amúgy? Hát Salusinszky Mariska, az ál-proletárlány, a sajtóbáró Imre lánya, akinek kesztyűs inas nyitotta a kocsi ajtaját, ha iskolába indult? Őket talán Chaucer eltérítette a gazságtól? Vagy Bati professzor, akinek megmutattam a rólam írt káderlapját 56-ban, és szégyentelenül azt mondta, hogy a káderlap kétélű fegyver volt pártunk kezében, hiszen ilyet órála is írtak?!

Ilus hamiskás mosollyal nézett utánam, amint a Chaucert elcsomagoltam és lódultam vele haza. Ezt a mosolyát láttam egyre többet.

Megismerszik az ember egyszobában. Először eljárt a szám mindig. Aztán megszerettem a véleményemet.

Izgága esztendő is volt. Nevezetes öngyilkosságok történtek. Először Czibor Jancsi a törzsasztaltól, majd Csillag Miklós a Luxorból. Hamarosan a kezembe került Steinbeck regénye erről az évről, a *Rozsakedvünk telén*. Megvesztek az élőhalottak. A közszereplés alól fölmentett bennünket a történelem, de lehetett nőszülni, gyereket csinálni, válni, lakástügyben rohangálni, magunkat így vagy úgy elemészteni. Szabad volt, muszáj is volt. Hogy azonban az irodalom felmentsen a tájékozódás lelki kényszere alól, azt újabban nem tűrtem. Jártak a szerkesztőségbe a nagyobb nyugati lapok, azokat kezdtem olvasni, és nem csak a könyvkritikáikat, amit illet a szakmában, hanem napi híreket, gazdasági, jogi rovatot, és értelmezni

próbáltam szótárral, lexikkal. A szerkesztőség legárvább gyerekéből, a könyvtárosból társaslény lett. Teljes délutánokat töltöttem nála. Egyéb kutatóival is került attól a kellemetlen teológustól, akitől mintha a soha-viszont-nem-látásra váltam volna el. Hetente több képeslapja érkezett. Az elsőik szülővárosából, Chicagóból, apja cégének házáról, a Hurokból. Miféle Hurok ez? Majd apja lakásáról a Marina City hengertornyairól, a billenő hidakról. Ugyan miért billennek és miféle folyó fölött? Ilust kérdeztem először, hiszen ő látott kútemplomot. De csak a fejét rázta. Mikor kettőt, hármat hiába kérdeztem, elröstelkedtem és megnyugtatóra azt találtam mondani, de az igazságnak igen a tövében, hogy én is a napokban tudtam meg, Ausztrália merre.

– Honnan? – kérdezte Ilus, és mosolygott az íróasztalára dőlve, akár a szfinks.

Hiába, a világlátott kollégák, Szász Béla, Pálóczi Bobi, a kis Káldor vagy elmentek, vagy meghaltak. Maradt a könyvtár. Chicagóról kiderült, hogy mélyföld, úgy emelte ki a Nagy Tavak sarából egy leleményes ács vagy száz éve. Pullmannak hívták. Noné. Charles Sandburgból meg Upton Sinclairból ismertem a Szeles Várost meg a vágóhídját, de hogy aztán ez az ács miért lett az étkezőkocsi meg a hálókocsi fölhalálója és gyártója? Erre a kérdésre egy régi albumból kaptam választ. Pullmann ácsai először a drága szállodákat kapták ki a sárból, de hogyan! Alámáglyázták, aztán csavaros emelővel centiről-centire, hórúkkról-hórúkkra négyszáz ember... Két csésze nem zördült össze a szállókban. S hogy ezekben utazó kupecsek tanyáztak, hát Pullman palotákat rakott nekik kerékre, hogy a zötykölődést meg a szállást megtakarítsa.

A régi album nagyanyám két könyve közül volt az egyik, a másik a *Lelki fegyverház*. Amerikás magyar volt az öregasszony – mint nemzedéke még mondta, amérikás, és sokat mesélt gengszterekről és felhőkarcolókról.

Nagyapám lehettek volna viszont azok a deres bajszerű, megbízható öregurak a pesti utcaképből, akik fa kormánykerekű taxijukon kívül hordták a zászlós órát és nem ösztökélték pörgésre, jókedvükben a Chicagó, Chicagó!-t dúdolták, és a *Vilzon* meg a *Smith Jeremiás* volt az ellenségük. Nekem inkább már a mélyrepülő néger pilóták, ahogy rohantam nyakamban a hűgommal, és gépfegyvergolyóik körülöttünk porzottak az avarban, vagy amikor a Duna partjára kivetett undok dögükről a gombokat metéltük, mert kiderült, hogy iránytűként működnek, és az ejtőernyőjüket szabtuk fel ingnek... Minden nemzedék fölfedezi Amerikáját.

Némelyik többször is. Apám Amerikába szakadt gépész-mérnök barátja haza jött egyszer a háború előtt még – addig a 20-as évek goromba szovjet papírjain írta leveleit haza Sztalingrádból, mert ott épített amerikai pénzen traktor-gyárat. Nos ez a derék magyar mérnök a Városligetben megmutatta nekem George Washington magas kőtálon álló bronzszobrát, az egyetlen Európában, oktatott, az amerikai magyarság ajándékát. Annak láttam aztán a hűlt helyét, mikor 44 áprilisában az első Szövetséges bombázás után kinn jártam megint. És láttam benne a hadicélpontot, ha senki más. Nagyanyám – apám korának Amerikája semmisült meg itt. Újra kellett kezdeni a felfedezést.

A néhány évvel fiatalabbak nálam, már más nemzedék, mint a képeslapok fiatalembere is, fatökvő Bősendorferek bocibociját, számárindulóját cserélte a kiskolombusz-

fölfedezte-amerikát Glenn Miller hangzataira, viritottak nylonharisnyákkal, rágógumikkal, pálmafás-telefonszámok ami-nyakszifjakkal, tekszi brével, dupla topogóval de ezek, mondom, taknyászok voltak hozzám. Amire ők mind-ezt fölfedezték, én rég megjártam az amerikai fogságot, és a keverést a zongorán Duke Ellingtonon gyakoroltam. Tovább viszont én is csak abból a zavarosból élhettem, amit régi kubikusbandák, atyai mérnök barátok hoztak haza, meg Fred Astaire cipőkopogásából, elfűjtajaszélből, az Amerika Hangjából, Ózból és a csodák más csodájából. Az irodalmon tanulni éppen csak elkezdtem, hiszen egyetem tananyag nem volt még akkor Amerika nyelve sem, sőt az amerikai írók a legutóbbi esztendőig tabunak számítottak. Cipi mit házalt *Az öreg halász és a tengerrel*, amíg sikerült keresztülsajtolnia ezt a snóblidíjas szépélgést!

Szóval én a könyvtárat fedeztem fel, hogy az nem álmodozásra való, hanem ismeretek szerzésére. Kivált, ha megmegújulhat. Azért rendeltem bele a szerkesztőség irodalmi ismereteinek kárára is, hogy okulhassak azzal a nessel, hogy irodalomtörténetekből, irodalmi lexikonokból azt sem lábjegyzetelhetem meg, mi az az Aranykapu, vagy a TWA, vagy Big Mac, legfeljebb annyit, hogy Jupiter: római főisten. És tanultam a könyvtárban szerkesztőségi órákban is, meghagyván Ilusnak, hogy jegyzetanyagot gyűjtök.

A jegyzeteket amerikai levelezőlapjaimhoz tűzködtem először. Egy lap Salt Lake City-ből jött, a mormonok fővárosából. Hol is? Kik is? Á, a többnejűek! De miért írja rá az én felderítóm akkor: „Igaza volt Joe Hillnek: a tete-mem ne kapják Utah-ban!” Várjunk. Joe Hillről hallottam. Paul Robeson énekelte, hogy is volt? és miért mondta? Elég egyszerű volt megtudnom az Amerikai Kommunista Párt történetéből. Munkásvezér, dalköltő az I. Világháború előtt, műperbe fogják – no csak, no csak, Szász Béla! –, majd tiltakozása ellenére Utah államban tárgyalták az ügyét, s ott, mint sejtette, ki is végezték. A Világ Ipari Munkásai az IWW, a Woblyk, minden a SzK/b/P stílusában, épp olyan hihetően... igen ám, de Eugene Debbs, a Szocialista Párt elnöke, akit Woodrow Wilson elnök bebörtönzött, hogy az a börtönből viselt ellene kortes hadjáratot, az nem olyan demokratikus sztori, most kinek higgyek?

Majd a virginiai Stauntonból jött lap, olyan házzal rajta, amilyen itt a Városmajorban meg a Svábhegyen volt, csak lekorhadtak róla a deszka-csipkék. A lombfűrész-mű ezen a képen pompás állapotú volt, mivel Woodrow Wilson szülőházát ábrázolta.

Ej, itt született hát nagy rosszakarónk! Itt kergették az asztal körül, amíg a tizenégy pontot föl nem mondta! A világot nem sikerült ugyan biztonságossá tennie a demokrácia számára, mint ígérte, mikor Amerikát beugratta a nagyháborúba, mert az amerikaiaknak elébb elégük lett világmegváltásból. Kifütyülték, leszavazták. Van igazság, ha gyéren is. Majd fordítottam a lapon, és egy ismeretlen, nem is éppen amerikai kötésű írással ezt olvastam: „Jó Magának! Keménykalapos emberek üldözik bokáig érő bőrkabátban! Én írhatom bezzeg, hogy Woody Wilson a Kuhn-Loeb bankház vette nekünk, vagy táviratozhatom Kennedynak, hogy az IQ-ja nem több, mint amennyivel egy GI az őrmesterségig elviszi! Engem nem csöngetnek fel éjjel, és nem visznek. Írónak csak Maguknál jár ennyi figyellem. A többit majd hősünk.”

Woody Wilson szülőhelyéről érkezett hősünk első levele is néhány nap múltán, hogy író barátját látogatja itt, aki

kimustrált koporsószállító kocsival jár be Washingtonba a Kongresszusi Könyvtárba kutatni a Szövetségi Tartalék-rendszert. „Koszos fajzat másként, a fürdőkádjában mosogat, azért szállóban lakom, szóban többet.”

Ki ez az író barát Eustace Mullins, és mi a Szövetségi Tartalékrendszer? Az Egyetemi Könyvtárban új szerzemények közt találtam egy Ezra Pound életrajzot, annak volt a szerzője.

Ámultan olvastam, hogy ez az amerikai költő-óriás is amerikai fogságba esett, akárcsak én! Csak őt vasketrecben aszalták félévig Pisa főterén. Majd hazavitték, de nem állították hazaárulás vádjával bíróság elé, mint ígérték, hanem kényszer-gyógykezelésre bedugták egy tébolydába tizenegy évre. Ott látogatta Mullins, ott gyűjtötte az életrajzhoz valót, majd azokat a rádiószózatokat is beletoldotta, amelyeket Pound Rómából eresztett meg Amerikának, a háború ellen, amikor még Amerika nem lépett hadba. Ezért volt a vasketrec, a tébolyda. Boldog legyek a bokáig érő bőrkabátokkal a nyomomban csakugyan? Egy kis kényszerkezelés elér itt is, ott is, ha akaratos vagyok. S ezt épp Mullins írja nekem Wilson szülővárosából, mikor ő ismeri a műperk természetrajzát? Nem értemem.

Egyszerűbb volt utánanézni a Szövetségi Tartalékrendszernek. Kis közgazdasági lexikonban is megtaláltam. Wilson elnökségének idején mondott le a Kongresszus alkotmányba iktatott pénzkibocsátási jogáról egy országos bankhálózat javára, amelynek első igazgatója Paul Warburg lett, a hamburgi M.M. Warburg Bankház családi képviselője az Egyesült Államokban, a központi jegybank elgondolásának lelkes hirdetője már évek óta. A törvény megszavazásának ideje 1913. december 31. Nem jutottam messzire.

Mostanában számtalanszor elnéztem Wilson elnök csontos, aszketikus arcát régi fényképeken. Egy csöppet nem Woody. De mi indította a szent külsejű, virágos beszédű princetoni rektort arra, hogy a teljes Európát felforgassa helyismeret nélkül, értelem nélkül, külsejére nem valló radikalizmussal? Dicstelen európai visszavonulását partnere, Pantaleoni olasz miniszter úgy látta, hogy Pecksniffet egyetemes undor kíséri a balfenékre. E szerint szemforgató volt, nem praktikus amerikai. Akkor meg mit láttak benne az amerikaiak 1912-ben, amikor megválasztották?

Kis híján szegre akasztottam ezt a kérdést is, de észbe kaptam: első nagyobb törvényeül éppen azt hajszolta keresztül, hogy a Kongresszus a pénzkibocsátás jogáról mondjon le, pedig azt az Alapító Atyák helyezték a kezébe...hm. *Qui bono?* Nyilván a bankok húzták a hasznot. Ehhez nem kellett makszizmus-lejmizmusból államvizgázni.

Megkerítettem Wilson legszebb beszédeit. A sok virágos szó közt annyi mégis, hogy az 1907-es gazdasági válság után kijelenti: „Mindezt a bajt megtakaríthatjuk, ha a válság elhárítását hat-hét olyan közösségi ember kezébe tesszük le, mint J.P. Morgan.” Ezt a csirkefogót már ismertem Upton Sinclairból. De a beszéd után Wilson szerencsecsillaga meredeken indult fölfelé államkormányzóságból elnökségbe. Igaza lenne Mullinsnak? És milyen érdekes, már beiktatási beszédében ígérte népének, hogy a Wall Street megkötése nélküli pénzt és hiteleket fog szerezni. Azaz letöri a bankhatalmat. De miért éppen Paul Warburgot jelölte az új bankhálózat igazgatójának, az európai bankárt?

A véletlen vetett elébem egy német könyvet, s az fényképmásolatban közölte azoknak a bolsevikoknak a név-

sorát, akiket a németek dobtak át Svájból lepecsételt vagonban Oroszországba, hogy Kerenszki új ideiglenes kormányát bomlasszák, mert a háború folytatására készült. Lenin, Radek, Zinovjev meg a többiek, ahogy a Párttörténet Rövid Folyásában tanultunk. Csakhogy ott olvasom a vagonpecsételő biztos nevét is: George Warburg.

Érdekes, érdekes. Kiterjedt család? Hanem az amerikai bankigazgató Paul hivatali idejének lejártá előtt, de Amerika hadba lépése után azzal mondott le, hogy bátyja a svájci titkosszolgálat embere, ilyenformán nem alkalmas tovább a jegybank igazgatására.

Nocsak, szerény ember. Bár egy semleges kis ország titkosszolgálatának tagja kicsoda – vagy azért, mert a neve egy papíron Leninével? Máshonnan fúj itt a szél. A központi jegybank gondolata ellen tiltakozott már Jefferson elnök, méghozzá amiért Monroe az elvét később kimondta – Amerika az amerikaiaké, Európa az európaiaké –, hogy tehát bankok pénz- és hitel-trösztöt ne teremthessenek idegen háborúk finanszírozására. És csodálatos módon ez az akadály éppen 1913. december 31-én hárult el az útból, ha el merészeli képzelni, hogy a bankvilág mindenkorai békés szándékainak útjában akadály lehetett egyesülési szabáságuk korlátozása. Ha ugyan megtörtént már a történelem során, hogy a bankok háborút akartak! De ha akarták, most megkapták. Nem mindjárt. Először fel kellett szerelniük az európai hadviselőket, s ez beletelt egy időbe. Woody Wilson első hivataloskodása le is járt közben. De újraválasztották, azzal, hogy „kinttartja Amerikát a háborúból”. S amint megválasztották, belevitte mindjárt, hiszen a befektetéseket az elgyöngült európai felektől másképp visszazedni nem lehetett.

Agyrém volt, de el lehetett játszani vele. Másnak talán lángra borul az elméje, ha összeesküvés elméletekbe bonyolódik – én azonban nem történelmi kulcsregényen dolgoztam, hanem a magam múltjának tisztázásán. Se amerikai nagyanyám, se apám, se a nagybácsik és világlátott családi barátok népes gyülekezete meg nem magyarázta nekem soha, miért volt hiába az életük. „Két világháborút, két inflációt szenvedtem végig, fiam!” Wilson éppúgy természeti csapás volt rajtuk, mint Lenin. S nekem most, egy zord taknyász levelezőlap-morzsaírány nyomán, két nemzedék múltán végre derengeni kezd, mi is történt velünk, velünk.

S a híres irodalmam egyetlen morzsával nem segített. Helyes, örök dolgokról szól. Mit neki két világháború, két infláció? És meg is üzente Krúdyval, hogy csak betegeknek meg lábtöröttnek való. Mesteremmel, Füst Milánnal pedig éppenséggel a teljes művészet felől tudatta, hogy sérülteké. Hát nyomorék vagyok én? És most máris jobban izgatott Mullins következő könyve, mint mondjuk Kerouacé.

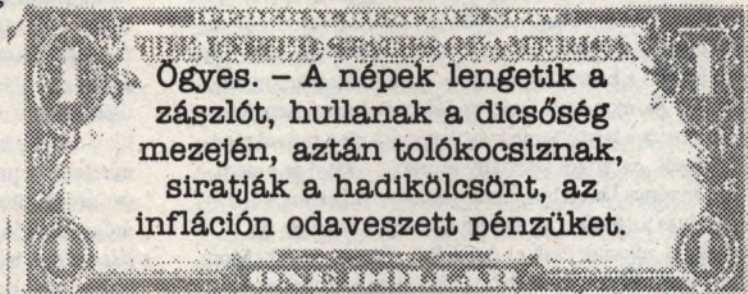
Meg is jött, barna zacskóban. Valami keresztény könyvkiadó jegyezte, és a vámhivatal egyébként buzgó olvasói közül senki sem szívóskodott, hogy ez nem kegyes olvasmány.

Címoldali mottóját Ansem Rothschild szolgáltatta: „Adjátok nekem a pénz kibocsátásának jogát és füttyölök rá, hogy a törvényt ki szabja.” Aztán kiderült, hogy a bankok

bankja, ahogy a Szövetségi Tartalékrendszert azután nevezték, füttyült is rá. De egyelőre mintha valóra váltotta volna ígéretét, és bőséges pénzt és hitelt nyújtott Amerikának, így vált az ország adós nemzetből a leggazdagabb hatalommá az I. Világháború végére. Hogy aztán a Nagy Válság okozója is a kamatlábak központi húzd-meg-ereszd-megje lett, az más kérdés, mert jött a New Deal, vele pénzromlás és az arany tartásának büntethetősége, akár csak minálunk Rákosi alatt.

Paul Warburgról pedig a Tengerészeti Titkosszolgálat 1918. december 12-én kelt jelentését idézte Mullins: Vilmos császár még 1912-ben kinttette bankházának háborús kölcsöneiért – ezután látott az Egyesült Államokban a másik fél hadikiadásainak pénzügyi rendezéséhez. A titkosszolgálati jelentés megemlíti még, hogy a Szövetségi Tartalékrendszer igazgatójaként nagy összegeket utalt át Oroszországba Leninnek és Trockijnak. Bátyja (George), mondja a jelentés, a német kémelhárítás egyik vezetője. Nem a semleges svájci kis titkosszolgálaté, mint hittem.

Tisztult a derengés. Háborút pénzelni mindkétfelől,

közben papírt tenni az emberiség zsebébe. – Ögyes – dicsértem a hazalátogató Kohn bácsi szavával, amikor a pesti telefon-automata már a harmadik érméjét nyerte el. – Ögyes. – A népek lengetik a zászlót, hullanak a dicsőség mezején, aztán tolokocsiznak, siratják a hadikölcsönt, az infláción odavesztett pénzüket. Talán ma sem kell az atomháború rettegesében élnünk, és két világ összecsapását hátrítani el békétüntetésekkel, ha a bankok vigyáznak ránk? Mert utóvégre apám mérnökbarátja, aki a ligeti Washington-szoborhoz kivitt kézenfogva, az akkor építkezett a Szovjetunióban, amikor már az amerikaiak siratták a pénzüket veszét. Majd jött az újabb háború és Amerika, a demokrácia örök bajnoka a másik nagy demokráciával, a Szovjetunióval szövetekezett a fasiszta fenevaddal ellen. Jó. De mikor vált két táborra a világ? Amikor Sztálin elvtárs mondta, vagy amikor az Egyesült Államok ébredt, hogy Sztálint mégse demokratikus választás juttatta hatalomra – és akkor nagyon-nagyon megharagudott? Mikor is tört ki az a hidegháború? Hiszen a győzelemben a két nagyhatalom még akkora egyetértésben volt, hogy Prágából vagy Turingiából ki is vonultak az amerikaiak, és az oroszok bevonulhattak, és a népek két felszabadulásban lehetett része. Nem azért van-e a hidegháború csak, hogy a népek segében a zabszem szoruljon, és kezesebbek legyenek? Ha két ellenség néz farkasszemem egymással, lehet-e, hogy az egyik búzával eteti a másikat?

Vagy a fiatalember, akit ma már Jártkelt Úthengernek neveztem magamban. Jogos volt-e ellenvetése a Kremli kincses tárában, amikor a belépdíjat dollárban akarták szedni tőle? Moszkvából küldött levelezőlapja szerint ezt mondta:

tőle? Moszkvából küldött levelezőlapja szerint ezt mondta: „Aligha hiszem, hogy a Reichstag látogatóitól sékelt követeltek a bejáratnál.”

Volt időm végiggondolni mindezt, mert a művészet sérültje lettem. Az olvasás mázsaszám, az örök javítgatás, a lámpánál való élet kikezdte a szememet. Messzibbre próbáltam merisíteni és rajzolni kezdtem, de a Jártkelt Úthenger képeslapjai a kíváncsiságomat meg az irigységemet birizgálták. Valamirevaló legény régen, ha akár iparosnak tanult, a világot a nyakába vette. Az én nemzedékem kamaszkoráig láthatott, aztán munkára fogták. Tanulás közben kenyeret kellett keresni a családnak. De már az egyetemek is dedók lettek névsorolvasással, órarenddel, szabadon választott tárgyak nélkül. Az utazás pedig szinte mindenki életéből kimaradt. Amikor, talán 58-ban, átvettem az angol követség meghívó levelét Oxfordba, már aznap egy ismeretlen telefonáló találkára hívott a Belügy szomszédságába a Mézes Mackóba. Nem jöttek már az emberért, találkát beszéltek meg velem. De amikor a pasas a télikabátját a ruhatár pultjára dobta, nagyot koppant. Majd első kérdése úgy hangzott: Mit levelezek én az angol kormánnyal? Azt csak a minisztériumon keresztül lehet. Örülnek inkább a békességnek, hogy a Munkástanácsot megsűsztam. Jó, mondom, én az angol kormánnyal nem levelezek, mert a terrorbombázásokat máig nem tudom megbocsátani. Az angol kormány levelezik velem és eszem ágában nincs látogatást tenni nála. A levél az önké, a meghívás az önké, az életem az önké. Na nem így gondolta, utazzak csak el Angliába, ők támogatják. Mondom, nem. És ülünk. Néhány hét múlva az Európa igazgatója küldött volna nagy mosolyogva Londonba kia-

terjengő kertvárosairól, azzal, hogy a városok így járnak mindentűtt. Az autó fölfalja a civilizációt, jól néztem meg, ami körülöttem van, mert nem sokáig nézhetem.

Nem hangzott éppen fenyegetésnek, amikor a párszál pesti villanyrendőr díszlet volt inkább a körúton, azonban a lapsorozat láttán föltemtem: ha egyszer idevetődsz még és mesélsz, lesz nekem is mit mesélnem! Fölkerekedtem. Eleim szülőföldjét, Erdélyt jártam nyaranta, hát másfelé indultam, amerre még lehetett. Amerre úgy szállhattam vonatra, mint a villamosra, hogy le nem szed senki. S vitt is arra út, amerre a vágakozás iránytűje mutatott, az ősi Szepességnek. Mikor este megérkeztem Bártfára és megálltam Roland-ormú városházája előtt, a székesegyház nagyságú Szent Egyed templom oldalában, úgy éreztem, már pótoltam vagy tíz év látvány-hiányt. És csupa titkot sejtettem, amit holnaptól meg kell értenem.

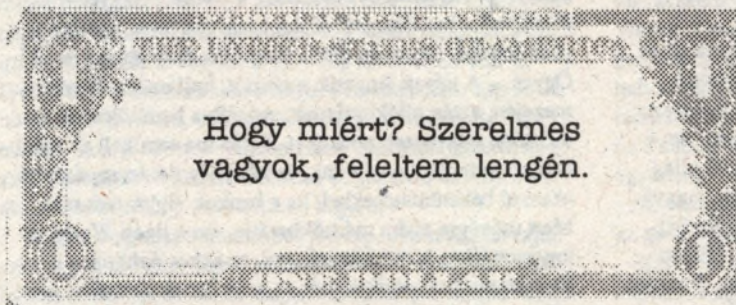
Nem hűtött le a másnap sem. Tizenhat ép szárnyasoltár, az építőmester kitekintő mellszobra az Egyed szentélyében, reneszánsz-kori sírkövek, a városházán még a régi Szepesi Társulat gyűjteménye, a középkori gimnázium, a ferencesek temploma, a városfal bástyáinak többé-kevésbé ép rendje – és elgondolni, hogy amikor mindezt építették, faragták, festették, öntötték, kovácsolták, akkor Bártfának hatszáz polgára volt össze-vissza, de a tanácsa tőgában járt ülésezni a városházára. Ha akkora is csak, mint a kutya ülve. Ha ma hatszáz embernek osztanak szét az itt készült mindenféle műtárgyat, még amennyi megmaradt belőle ostromok, tüzek és világégések után, még akkor is nagyobb műgyűjtemény jutna egynek, mint Radnaynak vagy Gegesi Kissnek. A bártfai polgároknak maguknak alig volt egyebük polgári tisztességüknél, miért adtak városuknak ennyi művészetet?

A tenger látóval közt rá kellett ébrednem aztán, hogy szellem-város lett Bártfa is. Nem autók vitték szét a lakosait, hanem elhajtották őket. A kocsmában megtudtam, hogy az utolsó ittmaradt tősgyökeres Blau meg az egyszem tehenét hajtotta el bottal néhány hónapja. Már néhány nap múltán tökéletesen egyteterttem vele. Úgy kóvályogtak itt a tótok Zsigmond király és császár kiváltságos takácsainak fészkeiben, mint a lakótelepeken, mire a Jártkelt Úthenger

jóslata teljesedett. Utaztam tovább. Eperjesen Kerényiék házát rajzoltam, ahol Petőfi szállt, amikor végigsírta a végvárak bús dűledékeit, és útinaplójában szóvá tette az egyetlen bajt: hogy az eperjesi lánykák nem szólnak magyarul, a hazafiatlanok. Azok persze német lánykák voltak mind. Hanem énnekem a csupatót lánykák helyre-ütötték elődeik hibáját, mert megértvén, hogy magyar vagyok, körülálltak rajz közben és így énekeltek:

paszmekecske
hapszkoruna!

Rajzoltam is sietve, mert olyan érzésem volt, hogy dől itt össze minden. S még dőtik. Nagysáron a Rákóczi várnak helyét találtam csak. Kincskeresők furdalták, aztán jött a gép, magyarázta egy derűs öregur, jött, kérem, húsz perc és leteperte. Rogyadozott Késmárk, beleztek Lőcsét. Sehonnai tömegek nyüzsögtek mindentűtt, fakofferesek, pályaudvarok és buszvégállomások népe. Ilyen-olyan régi életet csöpp helyeken találtam csak, a János-vitézek Gáboltóján, ahol

dói kapcsolatok ápolására, de válaszom neki is a nem volt. Hogy miért? Szerelmes vagyok, feleltem lengén. Ennyiben maradt az utazás, ha ugyan azt nem számítom, hogy valahányszor a kiadó országos propaganda-kampányba kezdett, piacot kutatót, én mentem. Örömet kutyaoltam, diskuráltam mindenfélével, éjszakáztam idegenben, nem úgy, mint a kollégák. Hanem a levelezőlapok megzavartak, és sajnálni kezdtem magam. „Vak sorsom miért ily mostoha...”? – siránkoztam Babitscsal. Nem éppen Amerikába vágytam, mert azt nem hitte már Babits sem, hogy „ott túl a tengeren, ott van az élet” – s kivált nem, amikor legközelebb Nevadából kaptam képeslapot egy kísértet-városból, tojásos-rekeszekből szögelt bódéról, s azon a Grand Opre House felirat díszlett. Ezen mód, ahogy Farkas Mihály olvasta katonásan az imprlistákat, értsd, a város valamikori Erkel Színházáról... Majd rögtön jött egy másik az autógyártás fekete nyomorabbáziává züllött fővárosából, Detroitból, és vele légi fénykép a százmérföldes messziségekből

emlékükre a tót atyafiak máig fehérben, égő gyertyával kerülnek az oltárt, s fönt a Tátorján Lándokon, ahol még dolgozik esernyő-reparáló drótosztót, vagy Podolinban, ahol a parizeres illatokat bőfőgő pap múlt századi műtörténészeinket így idézte: „boldogult Henszlmann Imre, boldogult Rómer Flóris...” Mintha ugyan tegnap boldogultak volna meg.

Utamban elkapott itt-ott egy öregasszony és németül sutyorgott, vagy beteretelt valami romkolosor egyetlen múzeumi szobájába, s ott ült egy régi iskolaigazgató penészes télikabátban Nagymagyarország Kogutowitz-féle fali térképe előtt, mintha föl se kelt volna azóta innen, mióta csonka a haza, és mutatta dugdosott régiségeit, leveleit... Hanem a legszebb volt a cipszer harangozó meg a veje a Görgeyek falujában, Toporcon! Elvitték őket katonának mindkettőjüket, majd fogságba estek, s az egyik öt év múltán tért meg, a másik hét év múltán. Családjukat kiirtották közben, a többi toporci cipszerrel együtt, de addigra csöndesedett az idő, hát meghúzódtak az üres lelkeszlakban, azóta együtt művelgetik a templom körüli földet, após és vő, két véglegény, és éjjelente, mikor a tótók nem látják, fölraznak egy-egy ledöntött követ, szobrot a helyére. Visznek, mutatják, hogy ők megtesznek mindent, amit emberileg.

Mire hazatértem, úgy voltam, mint a fiam, mikor először sétáltattam meg Erdélyben – oktalanul elő-elővett a sírás hetekig. Akkor kaptam az utolsó lapot Amerikából.

Az amerikaiaknak nemcsak anizkszuk van, és nemcsak jobbulást kívánó képeslapjuk a kórházban sínylődőnek, hanem van képeslapjuk vacsorameghíváshoz vagy akár arra a célra, ha társkereső hirdetést tettek az újságba, s rá válaszok érkeztek, de a többjének nem küldhetek kedvező viszontválaszt, hát bocsánatot kérnek. Rá van nyomtatva mondjuk egy gyönyörű filmszínész nő azzal, hogy adjon az ég szebbet-jobbát nálamnál... Amit kaptam, az is ilyesmi volt. Színes fénykép egy kapualjból, kukák rengetegéből, s egynek az aljában apró emberke ült és ilyen mondatszalag tekeredett ki a szájából: AZ ÉLET ALJÁN, NÉLKÜLED.

Két héttel később itt állt a vágyódó kukás Mikes doktor szobájában megint.

– Meghatott a kukás lap – mondtam együgyűen, mert Ilus humorát éreztem a hátamban.

– Szemetesnek készültem világletemben – vallotta meg a fiatalember zavart őszinteséggel ugyancsak.

– Legalább a képességeit nem becsüli túl – motyogta Ilus. De irodalom már miközénk nem állhatott. Egy hullámhosszon voltunk. Mostanában egyre többet forgattam a fejemben én is, hogy igazán becsületes akkor lehetnék, ha a mások kukáiból élnék, mert ha már kárt nem tehetek, legalább hasznot tegyek egy csöppet. A párttitkárok haladásában nem hittem soha, de szepesi utam során fölfeledeztem lelkemben a művészi bregyót, aki a kalapját lengeti tapsért részegen. Fönn szállodai szobájában aztán kirázta útjának nála maradt morzsáit, én meg szedtem. Azt az öltő ruháját, amit a legutóbb viselt. Jobb ruhám soha nem volt, mert a csokornyakkendőőtől eltekintve azt nyúztam még, amelyikben államvizsgáztam. De rátette tavalyi műszörme-kabátját is (– *Too arty-farty for me* – fűzte hozzá. Fordítsa, aki akarja.). S rakta tovább, amit csak útjáról hozott, egy doboz teknősbéka levest, egy befőttesüveg körtemézet Svájcából, egy palack mexikói tequilát – hadd tudja a fordító, mit fordít, ezzel nyomta a kezembe. Meg egy zacskó

gyufát, mert – magyarázta fájdalmas tapasztalatomat – a népi demokratikussal az ember a nadrágját égeti ki, ha pipára nyújt. De otthon, amikor jobban megnéztem merre mindenfelé szedte fel a gyufákat, éttermekben, útféle motelekben, útjának másfél évét láttam megint. S hogy rám gondolt, azt abból a spanyol bikaviadal-plakátból is, amit utoljára sodort ki és mutatta nevetve, hogy az én nevem szerepel rajta torreadorként.

Na és? Na és? Kérdené a pesti. Hát az arany? De legalább egy autót! Miféle ajándékok olyantól, aki utazhat év-hosszat? E honfitársaimat vadítom most el végképp. Az is milyen ajándék, ugye, hogy hajnalba nyúló beszélgetéseink után reggel találkoztunk a szállójában, a Palace-ban, hogy elpusztítsuk azokat a fejedelmi reggeliket, amelyeket a nyugati vendégekre kötelezően ráróttak. S mikor nekies-tünk a pazar tál szeletelt szalámioknak, sonkáknak, így buz-dított: – Ha ön nem volna, disznót kellene tartanom!

De nem az önzés bántott, mint a borraivaló pesti bárókat, hanem ez az önzés utóvégre. A kézfogást próbáltuk, az se sikerült. Úgy álltunk szemben egymással, mint két áltábornok – de valamiben meg kellett egyeznünk, mikor kiderült, hogy egymás neve sem fér ki a számon. Akár rögtönzésben. Így lett a taknyászból, a fiatalemberből, a Járkelt Úthengerből szükség szerint Aranyhalacska, Al-másrétesem, sokkal később Boldog Napjaim, Víg Elefán-tom, én meg neki Álomhajója – de egyenlőre Porszívója, mert az nagyon tetszett neki, hogy képeslapjainak a végére jártam mindnek és formáltam az Amerika-képeket.

Szóba került persze Mullins könyve is. Már olvasta addigra. Nem értettem, miért mondott le a Kongresszus a pénzkibocsátás jogáról. Miféle pénzkibocsátás? Így szólt a viszontkérdés. Az Amerikai Alkotmány első cikkelyének nyolcadik bekezdése pénz veréséről intézkedik!

– Akkor úgy lett volna – firtattam –, hogy a Kongresszus a világháborús fegyverszállítmányokhoz fedezetlen papír-pénzt kibocsátani röstelt, és kész örömmel adta azt a pizsokságot az új jegybanknak? Hát csirkefogó volt minden képviselő?

– „Amerika bajai – idézte fejből – nem laza államszövet-ségéből, nem is alkotmányából fakadnak, sem nem a becsü-let és tisztesség hiányából, hanem abból a sűrű tudatlanság-ból, amely a pénz és hitel természetét borítja.” Ezt pedig az Egyesült Államok későbbi hatodik elnöke, John Adams írta 1789-ben az akkori elnöknek, Jeffersonnak, az Alkotmány egyik szövegezőjének. Te még bízol, Porszívóm?

Egyre kevésbé, ahogy a nyomodban járok, Uthengerem, gondoltam, és toltam is ökelmét, ámerre csak maradékát sejtettem régi világnak, félig értett dolgoknak, amelynek utam során kínoztak annyira. Poros sarkokat vizslattunk, ahová nem hatoltak be évtizedek, és látnom kellett, hogy ott mégis különbül élnek, mint a haladás sodrában. Pedig mindennapom tájait jártuk. Nem hittem volna, hogy Beam-ter Bubi például többet tud a pénz és hitel természetraj-záról, mint egy vállalatvezető, vagy hogy szülőföldem, Újpest szobakonyháiban különbül élnek az oda beszáradt emberek, mint az új polgárosodók. *Slum?* El vagy tévedve, Napsugaram. Néznél meg slumot nálunk, amikor a szeme-tet döntik rád az emeletről! És ha a kapualjban találkozol egy fegyveres részeg négerrel, tudod minek kell szólítanod? Excellenciás urannak! Találkoztunk éjjeli étteremben pincérel olyanval, aki professzorként ajánlotta az enni- s innivalókat, és utolja megkérdezte, hölgyet parancsolnak-e

a fiatalurak. Parancsoltunk persze, és már hozta is. Bemutatkozása az volt, hogy az asztalhoz lépve fölrántotta a pulóverét. A professzori pincér még angol asztaltársaságot is szerzett, amilyen Shaw-drámából lép ki: langalétát koc-kás zakóban, kényelmetlen cipőben, csak éppen lepkehálója nem volt. Hanem viselkedni annyira tudott, hogy nemcsak a pulóveres gyönyörűséget fizette, hanem a ráncszakadt éjjeli záporban ölbe vitte át a taximegállóhoz. Három nap múltán együtt jelentkeztünk öreg kankológusomnál, aki festői gatyabajok szakorvosa lévén bámulatós képgyűjteményt szedett össze félévszázados működése során. – Ezt

Az én Úthengerem szeme meg sem rebbent, pedig meg-gondolhatta, hogy olyat kérdeznek tőle, amelyet egymástól soha.

– Pénzt – felelte rendületlenül.

– Á, magyarosodik már – lelkesedett Gellért. – A magyarok mondják ugye, hogy pénz olvasva...

– De senki a világon nem mondja már – szálltam be új tudományommal –, hogy pénz verve. – Nézték rám értete-llenül, majd visszafordultak az Úthengerhez.

– Mégis mit olvas le róla? Hogy tizes meg hogy húszas meg hogy százas? Nem unalmas olvasmány?

Az Úthenger elővett a tárcájából két egydolláros és körbeadta. – Megmon-dának, mi a különbség a kettő közt?

– Semmi. Mind a kettőn Washington tojásdad képe – állították egybehangzóan. Majd Gellért hozzátette: – De igen. Az egyik régiebb, 34-es kibocsátás. Érvényes még?

Kérdeztük meg a pin-

cértől, beváltja-e – ajánlotta az Úthenger gyakorlatiasan. Tiltakoztunk, nehogy büntény tanui legyünk, inkább el-fogadtuk törvényes fizetési eszköznek ezt ist, azt is.

– Nem olvasnak elég figyelmesen – róttá meg őket az Úthenger. – A 34-es pénzen a keretben fönt NYUGTAT-VÁNY EZÜSTRŐL olvasható. Az újabbon, hogy SZÖ-VETSÉGI TARTALÉKRENDSZER. A forgalomból ki-vont régi tizes is nyugtató volt, aranyról szóló, de mai tízdolláron is csak a csak Szövetségi Tartalékrendszer reklámozza magát díjmentesen.

– Milyen rendszer? – kérdezték ártatlanul. Hiszen hol volt még akkor a HVG, hogy FED-nek becézze az Egyesült Államok jegybankját?

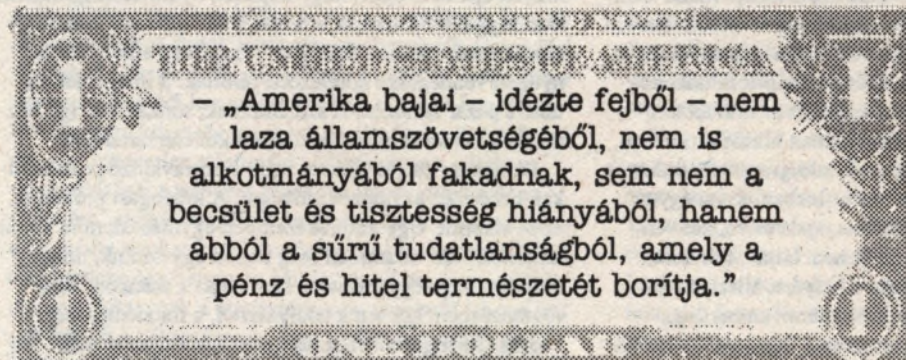
– Tizenkét területi bank lánc. Olyasmi különben, mint a Magyar Nemzeti Bank.

– Vagyis a bankóprés?

– Nem éppen – segítettem bele. – Inkább olyan, mintha a Nemzeti Bankot kiadnánk bebinbe tizenkét maszkeknak, hogy járjanak el a legjobb belátásuk szerint.

– Olvassunk tovább – ajánlotta nekimelegedve az Úthenger. – A keret alatt más betűkkel magyarázatnak ez van a régiebb pénzen: IGAZOLÁSUL, HOGY EZ – mármint az ezüst – LETÉT AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KINCS-TÁRÁBAN – vagyis a nyugtató birtokosának letétje. Lejjebb, balfelől apró betűvel, de jól olvashatóan, hogy EZ A NYUGTATVÁNY MIND A MAGÁN, MIND A KÖZ-ADÓSSÁGOK TÖRVÉNYES FIZETÉSI ESZKÖZE.

Lenn végül, az alsó keretben, hogy az EGY DOLLÁR EZÜSTBEN FIZETENDŐ E NYUGTATVÁNY FEL-MUTATÓJÁNAK KÉRÉSÉRE. Ugyanúgy, mint a régi tízdollárosokon lenn, hogy a NYUGTATVÁNY FELMU-TATÓJÁNAK ARANYÉRMÉKBEN FIZETENDŐ. Mit olvasunk viszont az új bankón? Hogy a Szövetségi Tarta-lékrendszer mit utal ki vele, arról egy szót se. Hanem hogy fizetési eszköz, pénz. A régi bankó nem állította magáról, hogy pénz, csupán arról szóló nyugta.

miféle ágyúhúzótól szedték össze! – szörnyülködött a tömegszerencsétlenség láttán, de méginkább azért, mert utazásaihoz dollárra és fontra volt szüksége. Ezért az ásatag gyógyászáért sem sajnálta a pénzt a két nyugati.

– Ezek, látod, élnek mind – oktattott az Úthenger. – Tudod tükör nélkül. – S ha már kommunisztát olyan régen látni akart, kerítettem neki kettőt. Elvittem ebédelni a Fészekbe kiadóm párttitkárával, Gellért Gáborral és a Magyar Tudományos Akadémia tagjával, Nagy Péterrel. Ők pedig jöttek szívesen, mert hallottak már irodalom-ellenes barátomról.

Ha meggondolom, Gellértet ebédelni régen nem vitte el senki. Amikor a rajkosok, már akik megmaradtak, előkerültek a börtönből és szerkesztői állásokat teremtettek nekik a kiadókban, mint Benjámin még én hordtam őket körül bemutatni, és akkor figyeltem meg, hogy Szász Béla, a kis Káldor meg Hódos Gyuri a kézfogás elől hátuk mögé rejtik kezüket Gellért szobájában. S ezt szokásként megőrizték még egy évig vagy kettőig, amíg együtt dolgoztunk. Csak nem szorongatom azt a kezét, amelyik pofozott, mondták. Nagy Péter viszont parkettképes irodalmi úr volt, túl az állami szolgálaton, s már csak a régiek rebesgették róla, hogy kairói követségi titkárként ő juttatta akasztófára követét, Csornoki Bun Viktort, Tildy köztársasági elnök vejét, és ezzel megdöntötte az Első Törpe köztársaságát, a Democ-sokráciát. Én ezeket az ügyeket megbocsátóan kezeltem. A rajkosok valami felekezeti vita áldozatai lettek. Csornokit viszont úgy ismertem, mint az első magyar honatyát, aki nylonkendőt árult a Parlament folyosóján. Gellértet kedveltem, amióta egy kiadói bulit muzsikáltam a romáim-mal, és Gellérttel meg Sugár Áruház-tulajdonos feleségével berúgtunk csúfosan és az asztalt dörgöztve énekeltük:

Was brocht a jidde Wabbele...

Senki nem hitte volna, hogy mulat a kiadó párttitkára.

Nagy Péter, mondom, úriember volt, de első kérdéséből az asztalnál Ilus szólt nyilvánvalóan: – Mit olvas mostanában?

– A mi forintunkon legalább nincs böngészni való – mondták. – Nem okoz fejtörést. Fizetünk vele, kapunk érte, amit kapunk, és kész.

– Ez így van minálunk is – bólintott az Úthenger. – Papírért azonban csak bővít kapni.

– Szeretnék én ilyen papirossal vásárolni! – tört ki Gellértből, Nagy Péter pedig hozzátette a következő évtizedek legsúlyosabb közgazdasági megfontolását: – Még inkább megkeresni azt a papírt ott, idejönni, átváltani erre, és elkölteni itt.

– Kommunisták az urak? – meredt rájuk az Úthenger csalódottan.

– Szocialisták vagyunk. De vannak még hibáink.

– Hallom mindentűt – bólintott az Úthenger. – Én viszont nem vallhatom meg méltányosságból, hogy nekünk is vannak még gazságaink. Mert fordítsanak a pénzen, mind a kettőn. Milyen feliratot látnak a régin? Semmit. Az újon? Amelyik annyit ér, mint a papírja? ISTENBEN BÍZUNK.

– Gondos lektor – állapította meg Nagy Péter. – De most mondja, van-e még ország a világon, amely nemes pénzt ver vagy bankójáért nemesfémet ad cserébe?

– Hogyne – felelte az Úthenger készségesen. – Portugália.

– Portugália fasiszta ország – vetette ellene Gellért szigorúan.

– Nem annak az egynek fasiszta a neve a hamiskártyások barlangjában, akinek a kártyái nem cinkeltek? – nézett rájuk az Úthenger.

Gellért és Nagy Péter ezentúl már csak így érdeklődtek tőlem az Úthenger felől: „Hogy van a fasiszta barátod?” Köszönöm jól, mondtam, és kezdtem kihátrálni a kultúra barlangjából. Igaz, a levegő fagyosabb lett körülöttem, és érdeklődött más is a napi kém-történeteken okulva: – Mivel is foglalkozik a barátod?

– A minőség kérdésével.

– És abból meg lehet élni? – folytatódott a pesti honnan-veszi-szokással. – Hát a szocialista iparból és kultúrából

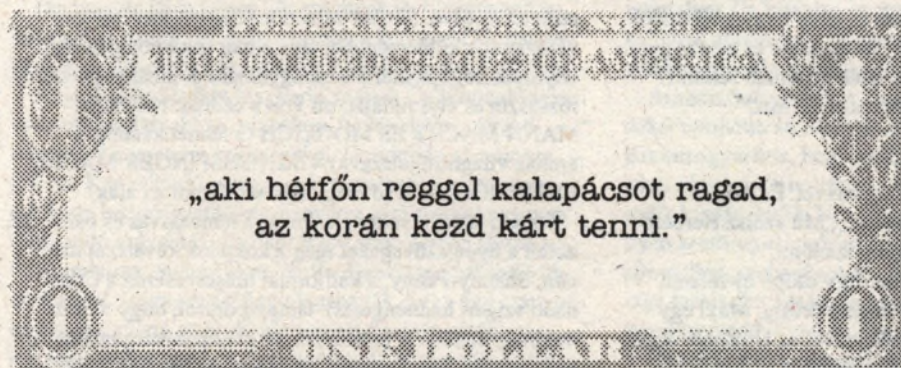
lelentül. De ki érti az amerikai utca nyelvét? S ha már erről a szó, ki az ittenit? Nekem élő szótáram volt kettő is. Az egyik a pesti éjszaka, a másik az Úthenger. A kiadó mind gyakrabban tanácsolt el fizetés nélküli szabadságra fordításokkal. Az Úthengerrel pedig az történt, hogy egy szép nap nem kapott vízumot.

Bécsből telefonált, harmadnap Londonból, hogy ott sem. Majd Washingtonból. Nem és nem. Bizony csapás volt ez, mert kezdtem rászorulni. Személyes hírcserénkre, könyveire, munkámhoz gyűjtött újságcikkeire, kérdés-listáim rendszeres végigpipálására. S hogy az Európából végre kimaradtam, vége lett a hamburgi *Spiegele*nek a londoni *Times*nak, a New York-i *Herald Tribune*-nak. Most érzem meg igazán, hogy amíg a nyugati világ a hírózont sokallja, mi hírzárlatban élünk. Azonban a kultúr-nyájba visszatérni nem volt kedvem, és elhagytam Füst Milánt is, csupán Kassákkal maradt meg a barátság. Vele irodalomról beszélgetni úgysem lehetett. Dolgozni együtt, azt igen. Mint valami közös álomban. De a politikus csizmadiának inkább volt kenere az irodalmi csevegés. S hogy szabad lettem mindenfelől, ideje volt valóra váltani erős fogadalmam, amit egy keszthelyi padlásablak együttes rajzolása során tettünk Hornyánszky Gyulával, részegen: hogy addig komolyabb vállalkozásba nem fogunk, amíg ezt az országot apróra meg nem ismerjük. Hornyánszky az ivásnak ereszkedett neki komolyabban, én meg a kerékpáromat meg az írógépetem tettem vonatra, úgy vágtam neki a Magyar Lépték tanulmányozásának. Nézttem, rajzoltam, füleltem, jegyeztem, beszélgettem és este hazatértem valami pórmenyezetes szobába fordítani – így tanultam. Mielőtt eleredtem, már végtelen szöveggé vált, amit az írógépből kifordítottam. Hogy, és már, még, de. Amely. Amennyit most már amerikai újságokból az Úthenger segítségével kibontottam, ahhoz hiányzott a magyar nyelvem. Van pedig bőven, azt tudtam, azt sugallta régi cselédlányaink emléke, a keszthelyi padlásablak, a székely rokonok – azért látnom, hallanom, szót fűznöm, s még talán cselekednem is meg kell tanulni magyarul.

Ilyeneket gondolt akkor egy harminc felé közeledő ember. Később jött divatba csak az ifjúság meghosszabbítása, amikor a férfiaknak ritkulni kezdett a hajuk, két házasságot a fülük mögé tettek, de a dolgukat, azt úgy tapogatták még, mint tót a hajnalt. Egy lyukkal idősebben annyit láttam legalább, hogy írhatok én rogyásig – kéziratomat, ha

lektori tudathasadásban az íróasztalom két felén ülök, ezzel toloom vissza másik felemnek, a szerzőnek: „Pusztuljon innen, uram. Nem ülök én maga helyett. Próbálkozzon az építőiparban.” De ha már a titkos hegedűsnek kevesen süvegelnek, legalább olyat írjak, előre megfontolt szándékkal, ami meg nem jelenhet és az hétszentség! A többit, amit szabad, vagyis muszáj, azt írja meg a szigligeti írónálalda.

Bátorított a tapasztalásban a BTK, mert nem tekintette

meg lehet élni? – kérdeztem egyre ingerültebben. – Én csak azt látom, hogy aki hétfőn reggel kalapácsot ragad, az korán kezd kárt tenni.”

Talán sose szerettek, de olyaná lettem a kollegák szemében, mintha ragadós nyavalyám lett volna. Azonban amerikai irodalom egyre több jelent meg az Európánál s az utca nyelve is mindinkább úrrá lett az irodalmi nyelven. Ezt hozta Amerika, állapították meg kel-

izgatásnak a négy szemközti beszélgetéseket. Ezzel a bizonyossággal tíz év múltán már nem élhettem, mert addigra az ember magát is fölizgathatta törvénybe ütközve, de tapasztaltam, hogy akiket Hankiss Elemér kollégám a szerkesztőségben őrangyalainknak nevezett, azok figyelik minden húzásomat. Egy őrző angyal például balatonföldvidéki préházban látogatott meg lakásom kulcsaiért. Gondolkodás nélkül nyújtottam, mint szerencsés ember, hogy körül nem lőtték a zárat odahaza. Kikutatta az őrangyalom, hol vagyok, amit magam is alig tudtam, és fordult a kulcsokkal egy nap múltán. Mullins el lett volna ragadtatva. Én is megértettem, milyen irigylésre méltó helyzetben vagyok. Zárat nem cseréltem a mai napig.

A kerékpározás azonban bővült egy új elemmel. A halottakért volt mit mondanom is cserébe. Magam csudálkoztam. Kassáknak elújságotlaltam a dolgot. Késő éjjel a beszélgetés végével lekísért, még egyszer megkerülte velem az óbudai Amfiteátrumot, és akkor bökte ki: – Úgy elmennék magávál biciklizni, urám! – Nyolcvanhoz közel járt, akkor láttam utoljára, de még megerősített, hogy jófelé hajtok.

Odahaza fordult egyet a világ megint. Ismeretlen telefonálók tudatták, amerikaiak, angolok, németek, osztrákok, hogy ekkor meg ekkor érkeznek a Keletibe, várjam őket. Jöttek is mind. Egy szélütött osztrák hervadt rózsacsokorral, és röhögött idétlenül. Mi ez? Szerelmes? Így gondolkodtak a vámon is, szerencsére. Azt hittem, megszakadok, amíg bőrdöngőit leemeltem a vonatról, taxiba tettem, majd vele együtt hazavittem, mert annyit tudtam, hogy nálam fog lakni, és bejelentő lapján a rokonom lesz, a kötelező valuta-beváltást megtakarítandó. Otthon tudatta, hogy a bőrdöngők az enyéme. Ruhanemű, könyv, újság, kávé és persze gyufa volt benne, de ennyi! Nem kérdeztek a vámnál semmit? Dehogynem, röhögött a szélütött osztrák. Mit?

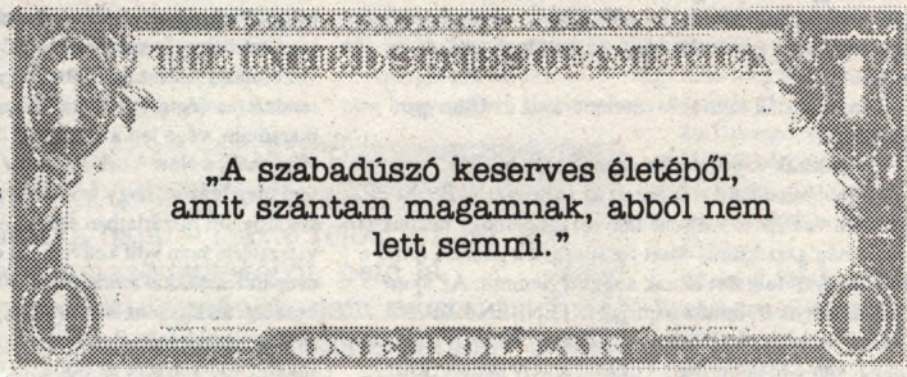
– *Pornográfia iszt?*

– *Waaas?! Monographie?*

Nem is hülye, gondoltam hálás szívvel. És akkor megcsördült a telefon. Az Úthenger: „Mit szólsz Herberthez a rózsacsokrával? Az én kompozícióm!”

Egyre szaporodtak a rokonaim. Egy csöpp új-zélandi Genfből, Jaguárja megrakva a tengelytörésig. Majd egy walesi hölgy, ugyancsak Genfből, mivel az Úthenger éppen nála tanyázott. A walesi is, az új-zélandi is az Egyesült Nemzeteknél dolgozott, a vám csak intette őket tovább. Genfben az ismeretségi körük befoglalt sok más túlfizetett bürokratát – az Úthenger telefonon: „Sokra vihetnék, ha megtanulnának nyitott szemmel aludni!” – így aztán összedehettek a heverő ruhaneműjét mindnek, én pedig már barátnőimet, sőt a családjaikat kezdtem ruházni. Mert fordultak a genfiek sűrűn. A szabadúszó keserves életéből, amit szántam magamnak, abból nem lett semmi. Kísérgetnem kellett ugyan a fullajtárokat, akár szerte az országban, de mi mindent elleshettem tőlük is! S amikor már egy japán hegedűművész is a rokonom lett – az atombomba

ledobásának napján született Hirosimában – azt hittem, védangyalaim megsokallják, nemcsak az a kedvetlen rendőrőrmester, aki a bejelentőlapokat pecsételi. Legkésőbb mohawk-indián unokahúgomnál nyilalt belém ez a sejtés. De nem szólt senki semmit. Utóvégre az Úthenger is fölrobbanthatta volna a Parlamentet öt évig, amíg idejárt, ha

akkora veszedelem, akinek vízumot adni nem szabad.

A küldemények válogatottak voltak, gondosan, éppen azt nem mondom csak, hogy szeretettel. Máig harag lehetne belőle. Mert az újságok közé csúsztatott kéziratok, térképek, könyvritkaságok közt mindig volt olyan fürtelem is, hogy a vám, ha történetesen az Úthenger szeme láttára nyitja meg a bőrdöngőt, mentségül megkaphassa: „Hja, mióta disznót nem tarthatok, nagyobb kuka kell!” Hosszúnyelű cipőkanál, a boldogabbik vége plasztik kéz, háttakarónak, dugóhúzó-faszú Napóleon, fejébe épített öngyújtóval – NUGATI SZAAAAR, ez volt a telefon-megjegyzés hozzá, hogy azt ne higgyem, ott túl a rácson kolbászból az ízlés. De leginkább úgy rendezte az iszonyú bőrdöngőket, hogy órá valljanak, és amikor magasztalóan elkereszteltem a tartalmas válogatásért GOLDFINGERnek egy éppen divatos film dal után, következő képeslapját a Távolkeletről SCHEISSFINGER névvel jegyezte. Nem, a szeretet törölve. Sőt, ha valami különösen kacifántost válogatott a küldeménybe, apja elhalt titkárnőjének régi Olympia írógépe mellé a csehgyémánttal kihányt parasztrózsaszín estélyi ruháját, ott volt a cédula: NECKER-MANN MACHT ES MÖGLICH (a német katalógus-áruház világhírű jelszava) – SCHEISSFINGER MACHT ES UNMÖGLICH (ő meg, már aki, faramuci alak).

Jöttek, jöttek a rokonok. Funk, a lemezlovas és bármixer, akitől a hype-szövegeket meg a koktélok keverését tanultam, Shanny-Fanny, a kaliforniai óráscsecsemő a Colorado-szigeti haditengerész-támaszpontonról, hogy a tisztikolóniák életébe is beelássak, és ellenpontként bukott rabbinövendék New Yorkból, aki a nagyszülei steti-életét kereste a Király utcában, de az éppen felfedezett askenázia nevű rokontenyészeti betegségükről is sokat tudott. Aztán nők, nők sokan, telefon-kommentár nélkül, mert az Úthengernek olyasmi volt a véleménye az amerikai nőkről, mint a híres szépfiú Pálóczi Bobinak: hogy úgy viselik a mellüket, mint a kítettetést. De meg is érdemelték! Amelyik csakugyan nem ért sokat, az is képes volt hazatáviratozni mintaiskolai tanár barátnőjéért Washingtonba, hogy jöjjön azonnal és hozza a tanmenetét. Úgyhogy másnap este már elsőnemzedéki bevándoroltak kamasz gyermekeinek dolgozatát olvastam arról, milyennek látják

az óhazát szülei, nagyszülei elbeszélései nyomán, és a logopédus tanár nő a szájamban túrva szemléltette, hogyan javítja magyar gyerekek, lengyel gyerekek, olasz gyerekek angol beszédének hibáit – negyednap meg már úton voltunk a pécsi vásárra. A sok nemzet, székely, sváb, sokac, horvát mind kirakodta régi gúnyját, szóttesét és persze a szopora beszédét is, az én nőm pedig őrjöngtek a böngészésben. Utoljára a kocsi alig fértünk, amit béreltek. De tanulság volt nekik az is, ha andalító kenyér-illat áradt egy pékségből, és azt láttuk az udvarán, hogy a péklegény kettesével dobálja fel nyitott teherautóra a kenyeret, fönt meg a másik halmozza, már a kenyéren állva, a vezetőfülké tetejéig. S nem sipákolnak ezek a nők, mit tesznek a bitangok az áldott magyar kenyérral, vagy hogy ők azt egyék, amit ez a piszkos bakancsával meggázolt. Ők csak azt látták, milyen szerves élet ez még, ők meg otthon csipegetik a sokszorosan csíráltatott, csomagolt és hatástalanított kenyeret! Rögtön vettem egyet és téptük-pofáztuk melegében. Ez a döfi! Az IBUSZ a vendégforgalmat csíráltatította volna, de én tettem felőle, hogy vendégeim azt a titokzatos retegést is kikóstolják, amiről a Keleti Tömb Amerikában nevezetes – a vasfüggöny őrtornyait, a városok örök téli-esti neonkódét, a ködön átragyogó vörös csillagokat – jujujujuju! Volt mit mesélni odahaza! És milyen olcsó pénzért! Hogy engem eltartottak, az volt a legkevesebb. E kötelezettségükre már Scheissfinger felhívta a figyelmüket, amikor ott látta őket tanácstalankodni valamelyik American Express irodában. Rádásul a járatlan út! Addigra már Európában a nevezetességekhez hozzá nem férhettek a többi amerikai diáktól. Hiszen az élet akár Olaszországban olcsóbb volt, mint az otthonmaradás. *Európa, napjában három dolláron* – ez volt legolvasottabb útikönyvük. Jöttek velem kutyagolni boldogan, és vendégelték őket szabadkéményes konyhákban, hallgathatták templom málló falfestményeiről a tudós harangozó magyarázatokot, amikor ilyesmiről harangozni se hallottak odahaza! Táviratozhattak a szülők pénzt utánuk akárhányszor, megérte azoknak is, minden meg volt bocsátva.

De megérte talán szíves Olvasóimnak is. Elvégre ami ismeretet szereztem így, adtam tovább a kezükbe Dos Passosként, Ken Keseyként, Styronként, ha még emlékeznek rájuk.

Amerikai író létükre magyarul szóltak Önökhöz. Magyar városokban, falvakban, piacokon, hajlékokban szerzett Amerika-ismereteim segítségével. Gondolják el, hogy az Európa Könyvkiadó addigra már tízvalahány esztendeje gyűjtötte lektori jelentéseit magyarra fordítandó vagy nem fordítandó művekről, éhenkórászok sűrű fésűvel járták a világirodalmat, mégis Tom Wolfe *Kandírozott Mandarin-zselészinű Áramvonalát* úgy olvashatták, hogy egy aranyos egyetemista lány az ohioi Marionból a reptér várócsarnokában találta egy asztalon, várakozás közben elolvasta, majd Pesten a kezembe nyomta, hogy ez biztos tetszeni fog. S még mennyiünknek tetszett!

Ehhez a diáklányhoz se fűzött használati utasítást Scheissfinger, de amint születési helyét beírtam bejelentő lapjára, eszembe ötlött, miért ismerős ez a Marion. Nem egy városkában született-e a nevezetes szakszervezeti vezérrel, Norman Thomasszal? Dehogynem. A szakdolgozatát is a Wobblykról írja, meg a vezérükről, Eugene Debbsről. Hőj! Süssétek meg az útleveleteket! Ilyesmit nem kapok el a Nagy Amerikai Benzinkútnál stoppra várva. Semmiképp nem ilyen bögyöset! Nyomban az Első

Világháború amerikai munkásmészárlásainak közepében jártunk. A bebörtönzött Eugene Debbsről megtudtam, hogy Wilson elnök elutasította a kegyelmi kérvényt is, ezért aztán a börtönből viselt ellene elnökválasztási korteshadjáratot, és egymillió szavazatot szerzett így is. A szellemvárosokról meg azt hittem eddig, kipusztultak, mivel egy érc bányászatára alapozott létük alapja veszett a bányák kimerülésével. Ó, nem! Elhurcolták a lakosságukat, és letették akár a sivatagban azzal, hogy államuk földjére többé nem léphetnek. Ilyen deportált város volt az arizonai Bisbee is – Marion hozott róla magnetofon-gyűjtést. Még-hogy Wilson osztott volna igazságot Európának! Vigasztalásul elvittem az Aranygombos Telkibányára meg az ezüstjefogyott Nagyörzsönybe, hogy azt ne higye, Amerika az oka mindennek.

S azt észre kellett vennie Scheissfingernek is, hogy ezek az új amerikai nők nem a régi, kemény üzletasszonyok. Akár a hippie-fiúknak, megvolt a „zsákuk” ezeknek is – titkos érdeklődésük, elfogultságuk hippie-nyelven. Amikor Marion hurcolni kezdtem a magam zsákjában középkorú műemlékekbe, szöveget ütött a fejébe, hogyan felejtkezhet el egy kultúra arról, miért épült és mi miféle célt szolgál benne. Mire valók a koromán téglatemplomok szoros számú falifülkéi, nagy gonddal kimért falszorosai? S egyre inkább igyekezett, hogy semmi élményét ne felejtse el soha, se a magyar szellemvárosokat, se amit az ágyban cselekedtünk. Úgy kürtölt, mintha helyszíni közvetítést vezetett volna, máskor meg motyogott, mint az özvegyasszony, aki magának főz, és mondja is, amit tesz: „Még egy kis sót bele... most megkeverem...”

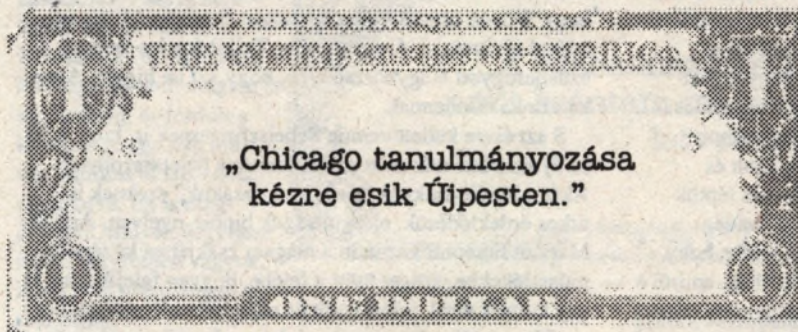
68-as szelek fújtak. De akár fiatalságot tett a szárnyukra a Scheissfinger, akár idősebbeket, megtanultam, hogy születhetnek az amerikai autóban és lehetnek minálunk mérhetetlenül ügyesebbek a jóléti játékszerével – a természethez, akár maguk természetéhez közelebbiek nálunk. Némi hírdő épített már emeletes házat bálázott szalmából. A nők meg tudták mind, hogyan bánjanak a tulajdon testükkel. Robinsonok, gondoltam el. Már civilizáltak jutottak az Új Világba, gyorsan letarolták a vadonát, nem kellett ahhoz európai évezredek, és gazdálkodnak a Nyugatnak tartó ekhós szekerük szerszámkészletével.

Amikor Scheissfinger apja érkezett, elsősül a mama ajándékát nyújtotta át, Rachel Carson Néma tavaszát, és mindjárt elmagyarázta, hogy az Egyesült Államokban e riasztó könyv hatására tiltották el a DDT-t. Nézem a keltét, második kiadás, 1957. Nálunk még dedétéznak nyakló nélkül. Ilyen kortörténeti dokumentumtól fosztani meg a családi könyvtárat, szabadkoztam. Á, mondja az öreg, a volt felesége tucat szám vásárolta hasonlókat elajándékozásra. Nagy természetvédő. Ezt a szót is akkor hallottam először.

Holtában félve nevezem öregnek – Scheissfingerrel úgy emlegettük telefonon az apját, hogy a Moe Gyerek. Már első este a Moulin Rouge-ba kérdzett megnézni az óriási pánikot. S a bárpultnál ott ült egy régestelen régi rigó, az éjjeli madárkák e sürgönydrótján azonban messzi a legformásabb. Scheissfingerrel még pesti látogatásai idején neveztek el a Legfelsőbb Hadúr Utolsó Szerelmének – azt ragadta el a Moe Gyerek, és olyan táncot levágtak hogy a parkett népe az asztalok közé szorult helyet teremteni nekik. Sovány, gumi-füzetű volt a Moe Gyerek, akár Fred Astaire, és amikor fizetett a táncért, mert úriember volt, akkor lestem meg, hogyan kell zöldhátú hamispénzeikkel

bánni – miért olyan kicsinyek ezek, miért fér amnyi egy szoros csomóba, hogy hámozni kell és miért szoros köteg a neve a szűkmarkúnak amerikaiul. Moe Gyerek szöges ellentéte volt az én valamikori TÜKER-tróger vendégemnek, aki marokkal nyomta oda a pénzt a billentyűkre ezzel: „Ésapám, é gyűlölöm a szeénembert.”

Egyik nap Újpest határjárását ejtettük meg, és az öreg, vagyis a Moe Gyerek lába egyszer csak földbe gyökerezik a régi szociátelep Erkel utcai épülete előtt. – Ez Chicagóban van! Ez a Hull House! – Ismerem Újpestemet, hát tudtam,

hogy egy lelkes közgazdász professzor, Erődi-Harrach Béla építette Főiskolai Szociális Telepnek még az első világháború előtt azzal, hogy a város magyarul alig értő munkásságát majd egyetemistáival taníttatja, régi iparosokkal érteti meg velük munkájuk teljes folyamatát, lelkes orvosokkal ingyen gyógyíttatja őket – s más effélékét áldmott, de mint a menyasszonyok álmában, közbejött a háború, s az épületből hadikórház lett, majd más mindenféle, s ma nővérképző. Chicagói tervek szerint épült volna? Mi az a Hull House? Hát nem hallottam igazgatónöjéről, az első Nobel-díjas aszszonyról, Jane Addamsról? Nem biz' én. Moe Gyerek mesélt hazáig az ő szülővárosa szociális gondozásáról, a szomszéd-ságok hálózatáról, a vad szakszervezeti harcok fábiánus csendesítéséről, a settlementről – s akkor kapcsoltam, hogy a selymes talpú táncost, a szoros köteget hámozó gavallért minderre a Nagy Válság keserves tapasztalatai tanították... És nicsak, a magyar settlement mozgalom vezéralakja, Hilscher Rezső a szomszédomban lakott, könyvtára együtt máig, özvegyét ismerem, csak kérdeznem kell! Chicago tanulmányozása kézre esik Újpesten.

Igaz lett Mullinsnak, mert az amerikanistát őrző anygailaim fedezték fel bennem. Nem háborgattak, amíg kitanultam, de aztán egy éjjel, hogy hatásos legyek, jött értem a nagy fekete autó, és elvitt Nyugatra.

Nem épp így, de majdnem. Egy lélekszakadott alak csöngetett nálam egyik reggel.

Mikor megmondta, honnan jött, gondoltam beszélhetnék volna másolt kulcsommal csöngetés nélkül is. De nem, ő nagyon fontos ügyben kereste B. elvtársat. Nemzetközi amerikanisztikai konferenciát rendez Salzburgban az Amerika Ház. Hívtak magyart is, de ők kiderítették, hogy amilyen kell, harmincnégy évesnél fiatalabb, ilyen nincs itten, csak én, azért üljek be a kocsiba azonnal, megyünk a Művelődési Minisztérium útlevélosztályára, fényképet ne felejtsék el, hétvégén szolgálati útlevéllal utazok Salzburgba. Ja igen, témát, azt esetleg vigyek.

Játszottam a gondolattal, hogy nyújton a csuklómat, kötözzön meg és gyertünk. De most életükben és életemben először szükségük van rám. Ilyet nem hallottam még tőlük,

csak azt, hogy örüljek, amiért a munkástanácsot elfelejtették. Meg engem. Azért örüljek, hogy lyuk van a seggemen és szelel.

– Nem rohanok sehova – mondtam tehát. – Útlevelet nem kérek, nekem nem kell. Ha önöknek kell, majd kérnek. Fényképem is nyilván van önöknek. Majd beleragasztják. Beleteszik továbbá azt a pénzt, amire szükségem lesz, mert valutám, mint jól tudják, nincs. Ha lett volna, a Szanmarkóba indítottak volna régen, nem Salzburgba most.

A lélekszakadott alak nem akart meggyőzni, sietősebb volt a dolga. Még aznap hozta az útlevelet meg a pénzt. Nem is kellett mással foglalkoznom elutazásomig, mint a témámmal. Mikor Scheissfingernek elújságotam a gyors ügyintézés telefonon, nevetve ígérte, hogy ő majd tudakolódik arról az Amerika Házzal, mert úgy rémlik neki, hogy a CIA igazgatja.

A gyönyörűsége barokk rendjében megtartott salzburgi érseki palotában töltöttem egy hetet egyetemi nagygyűk társaságában, gyertyafényes kamarazenénél, ezüsttálás gardenpartikon, tudós beszélgetésekben ebédnél – vacsoránál meg a szentgalleni könyvtár hű másában, ingyen piával. Első nap a magyar származású Sebeok professzorral, az indianai egyetem tanárával ebédeltem egy kerekasztalnál a freskós refektóriumban, s mivel a társalgás a véget nem érő ausztriai veszettségéről folyt, Sebeok hozzám fordult: hogy is mondják magyarul a veszettséget? Amerikában él a harmincas évek óta, elfelejtette. Jogos. Megmondtam. Több szót nem váltottunk.

Másnap összelekedtem egy BBC-től küldött bemondónóval, és amikor harmadnap fűzési célzattal kerékpárkirándulásra vittem Heilbronnba, elmondta, hogy a szándékomat Sebeok professzor előbb kiszúrta, és figyelmeztette őt: Ne kezdjen ezzel a fasisztával.

– Miért fasiszta maga? – csipogta ártatlanul.

– Mussolini pártjának a tagja nem voltam – vallottam meg –, de hogy egyébként hányféleképp lehetek erőszakos fráter, strici, féreg, szar, gec, aminek a fasiszta színonimája, annál érdekesebb, hogy Sebeoknak miként lettem az. Meglendítettem talán a karomat, amikor a veszettség magyar nevét tudattam vele?

Ezen kellemesen eltűnődünk, majd az érseki palotában megnéztem a ház vendégkönyvét, kik jártak itt Magyarországról látogatásban. Név került néhány, de egy sem perdőntő. A kérdést Scheissfinger oldotta meg. Utánam jött Salzburgba és szokásos tapintatával megtalálta a város sűrűjében a ház amerikai igazgatójának feleségét, s éppen attól kért eligazítást dörgő hangon, ott a nyílt utcán, hol ez a CIA rendezvény?

A nő elhült, de eligazította. Amikor találkoztunk, feddtem, hogy ilyen gorombán mégse kellett volna. – Hadd tudják, hogy tudjuk – nevetett. – Azt hiszik mindig, hogy senki nem tud semmit. Mit gondolsz, amikor a Fogorvos vonatra tett, nem tudta?

A Fogorvos az ÁVO neve lett telefon-kódunkban, akortól, hogy elmeséltem Szász Béla történetét: amikor a többiekkel együtt vállalni kezdték, kiparancsolták a műfogorokat, s akinek nem volt, annak a természetes fogát mind-

járt az első alkalommal kiveték. –
Leff kapf plumplipű! – ezzel intettük
egymást óvatosságra.

A teljes megvilágosodást egy nap-
lemente hozta a kastély teraszára.
Seboekkel együtt négyen voltak ameri-
kai professzorok a konferencián,
szemmel láthatóan régi barátok. Az
egyikkel több volt a tárgyalónivalónk,
mert Oscar Lewis amerikai
szociológus mexikói
munkacsoportjában dolgozott, és mi-
kor megtudta, hogy munkáikat, a *Sánchez gyermekeit* meg
a *Halál a Sánchez-családban* én fordítottam magyarra,
kíváncsivá tette, hogy magnóval gyűjtött, spanyolból
angolra fordított szöveget hogyan lehetett hazánkban ilyen
példányszámú sikerré tenni. Az újpesti-chicagói fajta táj-
nyelvről és effélékről beszélgettünk, amikor példái közé be-
vezette háborús tapasztalatait és elpötytyintette, hogy ők,
mind a négy professzor akkor a kémelhárításnak dolgoztak.
Csak következtettem, hogy munkájukat a békeharc sem
szakította meg, legfeljebb ez a bájos pillanat, amint lenéz-
tünk a kastély távirra, és esti tükréből az Underberg havas
csúcsa nézett vissza ránk.

Bécsben csatlakoztam Scheissfingerhez meg a barát-
nőjéhez, aki a legtestemhezállóbb amerikai keresztnevet
viselte, a Robint. Vagyis hasznosíthattam Európára szóló
vonatbérletét. Hiszen a Hood is Robin volt, férfi mégis. Ha
a kalauz az útlevelemet kérné, az persze az egyiptomi
követségen, de itt a társadalombiztosítási kártyám. Fény-
kép. se bérleten, se kártyán. Felkerekedtünk Scheissfinger-
rel Ausztria bejáráására.

– Nem jó éppen a lelkiismeretem a szolgálati útlevelemmel
való illetéktelen távolmaradás miatt sem, s ehhez még a
vonatbérlet – töprengtem fémhangon, amikor elhelyez-
kedtünk elsőosztályú fülkénkben.

– Azoknak gondolnád el a lelkiismeretét, akik miatt fa-
siszta lett a neved Salzburgban. Meg hogy azt a pénzt
milyen becsületes úton szerezték, amit az útleveledbe
tettek. A fényképedről nem is szólva. Kinek tartozol te
lelkiismeretfurdalással?

– Igaz is, legföljebb az osztrák államvasutaknak.

– Most leutazod rajtuk a Burgenlandodat.

– Még irredenta is leszek... Mondd úgy mégis, látod te
magad egyenruhában, karszalaggal, darutollal, meg más
fasiszta kellékekkel, ahogy téged a te Fogorvosod lát, s az
enyém engemet? Vagy fordítva?

– Aki a szitán átlát, Aranyhalacska, az fasiszta és náci.
Te pedig már azt is tudod, Álomhajóm, hogy az örökletes-
ségi vizsgálatok és IQ-próbák emberi minőségkutatását
Amerikában találták fel, nem ám Németországban, kivált
nem a kaotikus Olaszországban. Hol volt még a náciizmus,
amikor nálunk a bevándorlási kvótákat faji alapon bevezet-
ték? Másrészt az ésjárásoddal nácinak nem felelnél meg.
Ahogy én se a szemüvegemmel. Az ott gyanús. Hát még,
hogy a *Néma tavasz* téged fellázított! A haladás útját állod
el, ha téged a sárretek sorsa érdekel, nem az ipari növeke-
désé. A papírpénz- meg a bőlvilág füttyül földre, vízre,
levegőre. De akik Burgenlandot siratják vagy Kelet-Porosz-
országot vagy Dél-Tirolt, azok is. Szét kellene nézned a
világban. Én is kíváncsi volnék, hogy boldogulnak maguk
közt a kelet-európai fajták, hiszen csak az otthoni Barnum-

THE UNITED STATES QUANTILICA
A papírpénz- meg a bővli világ
füttyül földre, vízre, levegőre.
De akik Burgerlandot siratják
vagy Kelet-Poroszországot vagy
Dél-Tirolt, azok is.

cirkuszból ismerem őket. Miért nem vágunk neki a Béke-
tábornak, s megyünk, ameddig engem az útlevelem elvisz,
téged meg a vacak betétlapod?

– Hát én mivel fizetnék?

– Ügyeskedéssel. Én tölem Varsóban, Szófiában vagy
Bukarestben a szállodaszoba árának háromszorosát is
legombolnák dollárban, hivatalosan számolva, azért ke-
rültem ezeket a helyeket. De ha velem jössz, te hívsz meg a
szobádba vendégednek zlotyért, lejért, tisztességes áron.
Mit gondolsz, amióta a többiekkel együtt rokonod lettem
Pesten és nem szállodában lakunk, azóta él nálunk ember
olcsóbban a civilizált világban? Az elvtársak megrövidül-
nek ugyan, de ha fáj a lelked, gondold meg, mibe kerül
nekik az ilyen közös salzburgi CIA-KGB-ÁVO-SECU-
part? Nem a világ szakadt két táborra. Neked kell két
esősöpp közt elstálnod.

Ez lett tízéves Kelet-Európa-járásunk programbeszé-
de. Tudtam, hogy szolgálati útlevelemet örökre
visszaszolgáltatom, és hogy civilt nem kapok helyette se
akkor, se később. A rácsot rágni sem volt kedvem. Válasz-
tottam tehát az életet keréken, az elvtársak kicselezését, a jó
kicsipegetését a szocialista kínálatból. Találkoztunk valahol
Stettinben és keréken gondolkodtunk a Keleti-tengertől a
görög határig. Nagy volt a békétábor. És kiderült, hogy
Scheissfinger az utazás Rembrandtja. Varázsolt színváltó-
zásokat, szervezte a szereplőket, konfliktusokat teremtett a
körülöttünk nyüzsgő teniszbajnokok, kultúrattasék, pincér-
nők, békehadtestiek, pénzváltók és kóbor diáklányok
között. Neve pedig az lett, hogy Boldog Napjaim a viharos
úti kereszttségben. Ennyi tapasztalattér – mit? a feléért már
egyeztek védőangyalukkal az entellektüelek! Évhosszat
benyaltak a főnököknek csontig és belerokkantak a külön-
munkákba vagy a káderházasságukba, nekem meg csak
annyit kellett eldöntenem, hogy sámfám lesz az utazás és
addig tágulok, amíg meg nem repedek. Reggel eleredtem a
szállóból rajzaimmal, mérőléccemmel, jegyzeteimmel ko-
raromán eretnekek után, későközépkori városalapítók után,
hogy a kálomista munkaerkölcsnek is megfeleljek, amikor
Boldog Napjaim a másik oldalára fordult és azt dűnnyögte:
– Mindent elmesélsz, ugye Mucikám?

Nem is gúnyos szót vetett csak a törekvőnek. Ebédnél
elmeséltem mindent, ő pedig kikapdosta belőle mint
Whitman, „mi hasznos az én Amerikámnak”, majd délután
együtt is megnéztük az amerikai tájékozódás e pontjait.

Ehelyt mindent nem mondhatok el, csak annyit, amennyi
Amerika felfedezéséhez tatózik, és amennyit Boldog Nap-
jaim is tudni akart: igazságtalanul bánt-e ezekkel a népek-
kel Amerika az ottani vendéglátóink során? Így utaztam
amerikai szemmel is.

Elő-féleletnek nem nevezném – tudják ők, miről beszélnek –, csak éppen kegyetlenek, mert mit ér az ember, ha a hazájából egyszer elvadul? Boldog Napjaim anyja, Adél is utazott velünk néhányszor, és énám mérte a magyarokról való amerikai hiedelmeket. Akinek a barátja magyar, minek annak ellenség? Azt is csak magyar teszi meg az amerikaival, hogy a forgóajtón mögötte lép be és előtte lép ki. E szerint én lettem fiának Leója, aki tisztességes munkához nem engedi. A sanda Heap Uriás, aki kiforgatnám vagyonából a családot is. De akármilyen elnagyolt volt ez a magyar-portré, Adél a Clevelandből hazalátogató magyarokat mégis mindig kiszúrta reptőlőterén-vonaton, ha egy szót magyarul nem szóltak, úgy is. Jobb kedvében magyarozott a lelki bizonytalansággal együtt járó kelletlenségünkről, aminek aztán SENFFINGER, Mustáros Ujj lett a kódja: benne a New York-beli Pista főúr és benne a pesti közönség, amelyik Carusot kifütyülte. Nem a bérek, nem a szocializmus, állította rólunk anya és fia egybehangzóan, de akárhány más amerikai is. Más a magyarokkal a hiba.

S az utazással ellenpéldák is gyűltek. A magyar szerint Bukarest nem egy hely. Nekem pedig a nyálam elcsordult, ahogy Bukarestben ettek, persze amíg enni volt mit. De Jassiban éppúgy, mint Craiovában. Az osztálynélküli oláh vendéglő, a bolega pultján szívszakasztóan mosolyog a tarja vagy a combja nyersen, frissen, s ha leültem, hozták elébem a lapítón azonmód, hogy melyik felébből és mekkorát messenek. Majd megmérték és szaladtak sütni faszélen. S amikor az alvadtnak tetsző sültet hozták, mindig mellette volt az enyhén pirított, tört fokhagyma korpacsetben, hogy locsolhassam vele. Bezzeg fintorgott volna Pista úr! Kivált, hogy a számológéculára rákerült, hány dekás a hússzelet, amit egyébként a mérlegen magam is láthattam. Vagy Bulgáriában, törökös fogadóknál a vendégek milyen cudar veszekedéseket csaptak, ha a konyha százszor jobb is volt a pestinél, de nekik nem elég jól! Belemarkoltak a rossebnibe és kifacsarták a pincér orra előtt, ha a fáradt olaj benne maradt. Nálunk hallgatólagos az egyetértés, hogy a pincér nem tehet róla, mert maga sem tudja már, miféle szart tesz elébünk. Már a boldogult művirágos Sólyom a régi Ludlábban így közelítette meg a dolgot: – Jöjjön ide, barátom – buzdította a pincért nyájasan, evés közben. – Ebédelt már? – A pincér gyanakvóan ugyan, de megvallotta, hogy nem. – Hát akkor egyen, de semmiképpen ne ezt – mutatott tányérjára a művirágos Sólyom. Nem vágta ki a Ludláb közepére spanyolosan, nem szervezett hányó-brigádót amerikaiasan, hogy a csúcsforgalom órájában egyszerre nyolcan-tizen adják ki az ebédet az étterem tönkretételére. Pesten a pincér öklendezhet, ha a vendég pálpusztait rendel csokoládéval a pénzéért – és mi persze itt a példás családi életék városában örülnek minősítésünk a jódarabig velünk keringő Danielle barátnőnk édesapját, aki a családi asztaluknál Párizsban meglátta, hogy a lánya ketchupot dönt a hátszínre, azért felemelkedett az asztaltól és így szólt: – Többé ne lássalak!

Az ember olyan, amilyennek nézik. Mint ítélik, úgy él. A megrészegetett svéd, orosz, lengyel, magyar: megvetett ember. Ezért kötekedő kedvű. Macedóniában, Olténiában, Kelet-Ruméliában több szesz fogy, mint az északi országokban, mégis sincs részeg ember. Olyan legalábbis nincsen, akit a bűne földre sújt. Varsóban viszont tudott dolog, hogy az emberek nemi életet élnek, mégpedig nemcsak hitestársukkal meg olyan barátnőikkel, akikre a házas-

ságukat ráfizetik. Egy varsói hölgy olyan kedvesen kellett magát Boldog Napjaimnak, hogy azon éjjel magam tértem haza a szállóba, csupán annyit beszélünk meg, hogy reggel érte megyek a hölgy lakására. S mi fogad az ilyen bűntanyán, kérem, ahol pénz is gazdát cserélt? Csöndes szobában a Hétfájdalmú Szűz képe, alatta örökmécses, alatta a munkapad, az ágy, előtte asztalka, takarosán megterítve háromra, mert várt a hölgy engem is szeletelt lengyel sonkával, tojással. Nyilván leszaladt már és bevásárolt az éjbérből. Reggeli után együtt indultunk el vásárolni, de a hölgy betért velem minden templomba, ahol csak látni- vagy méricskéltnivalóm akadt, és addig imádkozott egy sort, Boldog Napjaim pedig szivarral a szájában be-benézett, és ha orgonaszó szüremlett ki, kért, hogy a kedvéért rendeljünk Dixielandet. S egyikünknek sem volt rossz a lelkiismerete. Lengyelországi emlékeim elejére azért mindig ilyesmit állítok, hiába szolgálták meg a lengyelek Amerikában az efféle találókérdést ezerszer is: „Hány lengyel kell egy villanykörte becsavarásához? Három. Egy fogja a villanykörtét és ketten csavarják.” Vagy hogy a néger asszony azzal adja vissza a kínált ruhát a boltban, hogy neki túl lengyeles. Varsó rút. Az ipar kódében megfeketedett városok pedig lehetnek lengyelesek a műszakváltás iszonyú sodródásában, ez a legkisebb bajuk. A Hétfájdalmú Szűz, meg az ágy, meg a sonka, meg a templomok szentélyében a méltóságos sétálóú állóórák, a tojáslikörrel leöntött fagyaltok, meg a rozs-vodkák, sör-vodkák, bölényfű-vodkák igenis pompás ízlésre vallanak.

Az amerikaiak sem híresek az ízlésükről. Legalábbis az az Új Pénz nem, amelyik mindig és mindenhol elterpedne, elhíresedne. A Régi Pénz nem törekszik, nem virít, nem külsejével szerezne nevet az *En Masse*-ban, a demokratikus jeltelenségben. Boldog Napjaim, mint eddig kiderült már, Régi Pénz – az meg már ráér a jó étellel s a jó életformáival foglalkozni. Azért elég neki egy kis kezításka s mióta újabbban a nyolcszator a hajléktalanok címere, nyolcszator is. Amerikai kertvárosokba szakadt magyar törekvők, akik a hatvanas években büszkén küldték haza az itthon rohadóknak a színes fényképeket táblaüveg-patiós házukról, úszómedencéjükéről, családi kocsi-kikötőjükéről, azokról csak elszánt rokonaik hitték, hogy megszedték magukat. Mi sokszor számoltuk, hogy részletlenyögés az életük és minálunk kettőnkénel tízszer többet költenek. Pedig mi elébe utazunk annak a sovány történelemnek, amellyel az Amerikai Évszázad második fele szolgál.

Semmi meglepetésben nem volt részünk például, amikor 1971 nyárutóján a legsűrűbb turistanyüzsgésben elkeseredett diákok, alumíniumvázás hátallók sorakoztak mindenfelé zárt bankok előtt, és két kézzel kínálták a dollárjukat nekünk, arajáróknak, hátha valami elfogadott pénznemre cserélnénk. Nixon elnök előző nap kimondta a papírdollár csődjét. Az 1944-es bretonwoodszi szent fogadalom, hogy az Egyesült Államok kormánya egy uncia arannyal fizet a világ jegybankjainak minden kezükben lévő 35 dollárért, ezennel semmisnek nyilvánult. Az állampolgárnak nem volt pénze akkor már negyven éve, csak papírja. Most Amerika hitelezőinek is a papír maradt a kezében. Lebegtetés lett a csődvallás műszava – méltó metafórája a szélben táncoló újsággringynak. Az arany ára viszont tízszeresére szökött heteken belül – és már lehetett az amerikaiak aranya, majd másfél évtizeddel azután, hogy bolgárkertészeink

befőttesüvegben, ahogy eltették, úgy ki is áshatták a kertjük végéből. Boldog Napjaim a tenyerét dörzsölte. Régi Pénz soha nem óhajtotta, hogy pénzromlásért kamattal kárpótolják. A Régi Pénz aranyban volt mindig. Egy uncia aranyért pedig a századfordulón is lehetett egy öltő finom angol szövétruhát csináltatni, meg a Nixon bejelentését követő napon is. Az inflációt a papír hívóinek találták ki.

Petyhüdt hír volt az is, amikor öt év múltán a *Daily Telegraph* közölte Csehszlovákiában történt baráti bevonulásunkról, hogy időpontjában a KGB jóelőre megállapodott a CIA-val. Vinnyogáshoz hasonló cáfolatok jelentek meg egy-két napig, de az sem kellett volna, mert a világ hinni akart a két részre szakadt világban továbbra is, éppúgy, mint a takaréka tett pénzikéjében. Végképp meg-hökkenés nélkül olvastuk azt is a *Neue Züricher Zeitung*-ban az 56 huszonöt éves évfordulóján, hogy a Brüsszelben összegyűlt nemzetközi magyar emléktűlésre odautazott az ötvenhatos amerikai kongresszus két képviselője és átnyújtotta annak a táviratnak a másolatát, amelyet november 2-án küldtek a Brioniban tárgyaló Hruscsovna: „Az Egyesült Államok nem nézi jó szemmel a kelet-európai térségben tapasztalható nyugtalanságot.” Ezzel meg is volt beszélve a forradalom letörése. De voltak még sokan, akik az Amerika Hangját hallgatták nálunk negyedszázad múltán is.

Egyetlenegy valamit nem látott előre senki, még a *Néma tavasz* szerzője sem: hogy a készpénzért dolgozó bővli-pparral ilyen gyorsan lehet pusztítani földet, levegőt, vizet. Kár volt a békehárcért. Bombát ilyen hatásosot nem találtak fel még, mint azt, amelyiknek béke a neve.

Aztán jött a fordulat, levakarták a jelszavakat, és az NDK népe, Lengyelország népe, Jugoszlávia népei és végre a feledhetetlen nagy Szovjetunió népei is elfecsérelt évtizedeiket kezdtek siratni. Az Egyesült Államok elnöke pedig bejelentette, hogy a hidegháborút ugyan megnyerték, de ez drága mulatság.

Vajon nem voltak-e hiábavalóak Amerika hidegháborús erőfeszítései? E pillanatban az Egyesült Államok minden tizedik polgára szociális segélyként juttatott élelmiszer-jegyeken él. A múlt esztendőben bejelentett gazdasági csődök száma 41 százalékkal emelkedett az előző évihez képest. A népesség számarányában nem ül börtönben sehol annyi ember, mint az Egyesült Államokban: a kegyetlen dél-afrikai apartheid rendszer százezer feketéje közül 681, az Egyesült Államokéi közül 3370. A 80-as évek során, a Reagan-kormányzat nyolc esztendejében az állam adóssága 1,2 billió dollárral nőtt, többel, mint amennyibe a Nagy Válságból kimászás került az országnak a 30-as években. A Bush-kormányzat 2,7 billió dolláros adósságot örökölt. S azt négy évén belül megkétszerezte. Az amerikaiak unokái is fizetni fogják, hogy egyénileg eladósodtak, és hogy a teljes-körű csőd világgóssá ne váljon, a költségvetés átvállalta a takarékpénztárak csődtömegét. S az a szerencsétlen magyar nem élt-e hiába, aki Amerikába szakadt, ott házat épített hitelre, multinacionális vállalata máshová helyezte, ott újat

épített, de a régít tisztas haszonnal adta el, autózott a családjával naponta a szélrózsa minden irányába 100-200 mérföldet – majd amikor öregségére ismét odébb helyezték, kiderült, hogy a legutóbbi házáért együtt nem kap annyit, mint amennyi a következőnek első részlete lenne, azért a legjobb, ha a kalapját veszi, és kisétál a házából – a terheket telitáblázott életéből? Hát az élővilágnak az a fele nem élt hiába, amelyik az elmúlt huszonöt esztendőben lett halottvilággá?

Efféle eszmélések szakasztották végét az utazásainknak. Lehet káprázat, hogy a világ velünk kél és velünk nyugszik el, de csöndesíti az embert. Tudunk mindent, ami kell, meg annál jóval többet. Csomagol az Amerikai Évszázad. Mi se maradunk meg magnak. De amíg itt voltunk, legalább a szemünket bekötni nem engedték, s a lehetünk a túlkötőt mindig elhomályosította. Boldog Napjaimból ilyen meggondolások tettek utójára Víg Elefántot.

S még egy gondolat. A jó múltkorában Szegeden tekeregtünk egy verőfényes délelőttön. Nagyokat mulattunk, mert a Víg Elefánt éppen ecsetelte, hogyan állított meg tájékozott körökben egy-egy fontoskodót ezzel a kérdéssel Nyugaton: „Hát a Szegedi Nemzet legkisebb fia, összeszáradt apró juhász képében, és megvetette előttünk szépen faragott juhász kampóját.

S a nevetésre meg is jelent a Szegedi Nemzet legkisebb fia, összeszáradt apró juhász képében, és megvetette előttünk szépen faragott juhász kampóját.

– Jó a kedvök a fiataluraknak – nézett ránk derűsen, és meggondoltam, hogy pincérprofesszorunk napjai óta se tiszteltek minket fiataluraknak vagy huszonöt esztendeje.

Szebb lett a verőfény. – Nekem is jó a kedvem – újságotla az öreg juhász. – Beszéljessünk.

Akkor már legalább tíz esztendeje úgy történt a beszédbe elegendés pesti villamoson, hogy az egyik nyugdíjas rászólt a másikára: „Köhögünk? Köhögünk?” Aztán beszélgettek. De hogy nekünk is jókedvünk, a juhásznak is? Hazánkban erre titkos társaságot lehetne alapítani.

Elmondta aztán az apró juhász, hogy behozta a birgéjét Szegedébe, jó pénzen eladta a birgecsárdának, azért még nézelődnek egy keveset, mielőtt hazafordul. Hűségesen tolmácsoltam minden szavát a Víg Elefántnak, a kis juhásznak meg azt, amit az Elefánt felelt. Egyszer csak azt mondja a juhász:

– Írott-olvasott embörök a fiatalurak.

Megütődtem. Majd megvillant, hogy nem érti a kisöreg, minek beszélünk két nyelven. Úgy gondolta, agyontanultságunkból következik az.

– Mondok én valamit – fűzte tovább a szót és éreztem, hogy most élettapasztalatainak mély kútjából fog meríteni. – Miről jó az a sok könyv? Ezt a botot nézzék. Ezt én két kézre fogom, az államot ráeresztöm, és több megfordul az én fejemben, mint ami a könyvekben van.

Tolmácsoltam. Elgondolkodott az Elefánt is. – Látod – mondta végre –, miért nem adod el a könyveidet? Vennél az árán egy botot. Kettőnknek is elég.

Macedonio Fernández

A TÖKBŐL LETT KOZMOSZ

Mese a Növekedésről

*Valamelyik Agrártudományi Kar
tisztelt Dékánjának ajánlom.
Vajon „doktor”-nak szóllítsam?
Lehet, hogy jogász.*

Volt egyszer egy Tök, amely árván növekedett a Chaco termékeny földjén. E rendkívüli tájéktól minden jót megkapott, a legkedvezőbb viszonyok közt, természetes csapadékon és kellő napfényen, szabadon és visszafoghatatlanul fejlődött, akár az Élet igazi reménysége. Szubjektív történetéből tudjuk, hogy jó darwinistaként a környezetében található gyengébb növények elől szívta el a táplálékot; sajnálom, hogy ellenszenvesnek tüntetem fel, de ezt el kellett mondanom. Bennünket azonban a Tök objektív története érdekel, az, amelyet kizárólag a Chaco megrettent lakói mondhatnának el, csakhogy őket időközben felszívta a Tök erős gyökérzete, majd teljesen beborította a tökbél.

A természetes növekedéssel járó, erős, recesszív hang adta hírül először a Tök létezését. Bizony megrémülhettek a telepések, akik elsőként látták, hisz már akkor több tonnát nyomott, s percről percre nőtt a térfogata. Már egy mérföld volt az átmérője, amikor odaértek az első favágók, akik azt a parancsot kapták a hatóságtól, hogy vágják át a Tök törzsét, amelynek a kerülete már akkor elérte a kétszáz métert; a munkások azonban vonakodtak a feladattól, nem is annyira a fárasztó munka miatt, hanem azért, mert az ugrásszerű térfogatgyarapodás dőlékennyé tette a növényt, s ingását hátborzongató zaj kísérte.

Nőttön-nőtt a rettegés. Most már képtelenség megközelíteni, mert légtüres teret hoz létre

maga körül, átvághatatlan gyökerei pedig továbbterjeszkednek. Látva, hogy mindent maga alá temet, egyesek kétségbeesetten arra gondolnak, hogy ki kellene pányvázni. Hiába. Lassan látni lehet Montevideóból, ahonnan hirtelen felfedezik világunk szokatlanságát, mi pedig innen észrevevessük Európa ingatag helyzetét. Már készülődik, hogy felszippantsa a La Plata folyót.

Mínt hogy nincs idő összehívni egy pánamerikai konferenciát – Genfét és az európai külügyminisztériumokat már tájékoztatták –, mindenki maga igyekszik kiagyalni valamilyen hatékony megoldást. Szembeszállni vagy megbékélni a Tökkel, könyörületet ébreszteni benne, könyörgésre fogni a dolgot, fegyverszünetet kötni? Felmerül az ötlet, hogy még egy ilyen Tököt kellene növeszteni Japánban, aztán meg ahogy csak lehet, kényeztetni, s addig siettetni a terebélyesedését, amíg a két Tök össze nem ér, s meg nem semmisíti egymást, persze anélkül, hogy bármelyik is a másik fölé tökközödné. No és a hadsereg?

Nyilatkoznak a tudósok: mit gondolnak a gyerekek, biztosan el vannak ragadtatva; miként éreznek a hölgyek; egy ügyész felháborodik; egy földmérő és egy méretvevő szabó fellelkesül; ruhát arra a Tökre!; egy szakácsnő mellé telepedik, vizsgálgatja, s naponta egy mérföldet hátrál; egy fűrészt megtapasztalja az ürességét; és Einstein?; az orvostudományi kar előtt valaki azt javallja: nem kellene purgálni?

Ám hamar végeszakadt a kezdeti gúnyolódásnak. Egykettőre érkezett a pillanat, amikor nem volt mit tenni, bele kellett költözni. Elég nevetséges és megalázó ám, ha valaki kapkoda bújik be – hiába hagyja kint valahol az óráját vagy a kalapját, hiába oltja el előtte a cigarettáját –, tudniillik idővel nem marad világ a Tökön kívül.

Ahogy fejlődik, mind gyorsabb növekedési üteme; alighogy kialakul belőle valami, máris más; alighogy hajóformát vesz fel, máris szigetnek tűnik. Már öt, már húsz, már ötven méter pórusainak az átmérője. Talán sejti, hogy a Kozmosz még megsemmisítheti valamilyen kataklizmával, egy amerikai tengerrengéssel vagy földcsuszamlással. De az nem tenné jobban – már csak önzésből sem –, ha szétbukkadna, ha elemeire esne, még mielőtt belegyömszölik egy Tökbe? Repülőről követjük a Tök fejlődését; olyan, mint egy tengeren úszó heglánc. Úgy szippantja fel az embereket, akár a legyeket; hányják is a keresztet a koreaiak a föld túloldalán: tudják, hogy csak óráik vannak hátra.

A krízis tetőpontján végső rohamra indul a Kozmosz. Fergeteges viharokat, hihetetlen sugárzást meg földrengést zúdít rá – talán már keletkezése óta azért tartogatta őket, hogy hát-ha egyszer meg kell küzdenie egy másik világgal.

„Óvakodjatok minden közeletekbe kerülő sejtől! Elég, ha egy is rátalál a mindenható életerőre!” Hát miért nem figyelmeztettek bennünket? Minden sejt ezt ismételteti: „Meg akarom kaparintani magamnak az Anyag minden ‘stock’-ját, minden ‘térbeli létezését’, s betöltöm a teret, még talán a csillagteret is; aztán én lehetek az Egyén-Univerzum, a Halhatatlan Világlény, az egyetlen lüktetés.” Nem hallgattunk a szavára, és most itt állunk egy Tökvilág hajnalán: már odabent vannak az emberek, a városok, a lelkek.

Most már mi törhetné meg? Csak rajta múlik, hogy meddig enged még az étvágyának, mielőtt végleg megnyugszik. Csupán Ausztrália és Polinézia van már hátra.

A kutyák eddig nem éltek tizenöt évnél tovább, a tökök épp csak egy évet húztak ki, az emberek ritkán érték meg a száz esztendőt... Hát ezért oly meglepő! Azt mondogattuk: nem

élhet soká egy efféle szörny. És tessék, most idebent vagyunk. Születni, halni, aztán megint születni, halni...? Ó, azt már nem! – gondolhatta a Tök. A skorpió, ha már tehetetlennek vagy gyengének érzi magát, belemar a testébe, elpusztítja önmagát, majd a továbbállás megújult reményével nyomban beköltözik a skorpiólét-tárolóba; csakis az új élet kedvéért mérgezi meg magát. Miért is ne lehetne halhatatlan a Skorpió, a Fenyő, a Giliszta, az Ember, a Gólya, a Csalogány, a Borostyán? No és mindenkefelett a Kozmosz Megszemélyesülése, a Tök; s akkor a pókerezők nyugodtan és váltott párokkal nézhetnek mindent a Tök egységes, áttetsző terében.

Őszintén műveljük a Tök-Metafizikát. Meggyőződünk róla, hogy egyikünk sem fogja sohasem megtudni – lévén, hogy minden nagyság relatív –, hogy egy tök – sőt egy korporsó – belsejében él-e vagy sem, amint azt sem, hogy nem a Halhatatlan Plazma sejtjei vagyunk-e. Ennek be kellett következnie: ez a teljesen Belsőleges Totalitás, amely Véges, Mozdulatlan (Áttétel nélküli), tehát Halhatatlan. Úgy tűnik, hogy a jelek egybeesése folytán ezekben az utolsó percekben a Tök már nem is a szegény Föld, hanem a Teremtett Világ bekebelezésére készül. Láthatóan a Tejút meghódítására tör. Még néhány nap, és a Tök lesz a Lét, a Valóság és annak Burka.

(A Tök jóakaratóból – kedves tökrendi testvérek – jól-rosszul, de leírtam nektek a Tök legendáját és történetét.)

Ama mindenki által ismert világban élünk, csak most minden burokbán van, s minthogy kizárólag belső viszonyok léteznek, itt ismeretlen a halál. Így jobb, mint azelőtt.)

(Scholz László fordítása)

Macedonio Fernández (1874–1952) az argentin avantgarde legeredetibb egyénisége. A húszas évekre kialakított művészetfelfogása alapvetően filozófiai indíttatású: végtelenségig viitt idealizmusból táplálkodik. Esztétikáját a valóság és a valóságtagadásra építi, s az „irodalmatlan irodalomhoz” teremtrendhagyó írói eszköztárat. Prózaköteteit apró, leleményes nyelvezetű, groteszkba hajló, esszéisztikus írásokból állítja össze, s a hagyományos műfaji kategóriákat ostromolja velük. Fontosabb könyvei: *No toda es Vigilia la de los Ojos Abiertos* (1928), *Papeles de Recienvenido* (1929), *Una novela que comienza* (1941) és a posztumusz *Museo de la novela de la Eterna* (1967). Hatásuk máig érezhető; a XX. századi argentin próza két óriása, J.L. Borges és J. Cortázar is előfutárának tekintette M. Fernández.

MÚMIA ÉS ERKÉLY vagy

Egy napon egy bizonyos Andrásy úti épületet kirángattak az időből, és rákényszerítették, hogy tegyen egy röpké látogatást az ókorban, avagy módozatok a kiszabadulásra és bezárkózásra.

A cím annyira semmitmondó, amennyire csak lehet, de akik ott voltak velem együtt, azok már tudják, hogy Szathmári Botond filozófusnak és kis csoportjának (itt gondoljunk például egy nagybacska, de bomba-biztosan megépített hajóra, ami még bomba nélkül is elsüllyedt! performance-járól van (és lesz) szó. Az akció minden kétséget kizárólag a századelő avantgarde-jában találta meg gyökereit, és ezt keverte össze a mai szép idők hangulatával, valamint egy egyiptomi múmia legbájosabb vonásaival. A helyszín, az FMK kisterme (pontosítok: az FMK maradványa) szinte tökéletesen megtelt érdeklődőkkel, ennek, valamint a két, azóta már legendaszámba-menő oszlopnak köszönhetően a jelentékeny előadásnak kisebb részét ugyan nem láttam, de azt hiszem, hogy a véleményalkotó hálás-háládatlan szerepében tetszelegve kijelenthetem: ez a performance különbözött az összes eddigitől, amiket volt alkalmam megtekinteni. Márpedig a különbözőség olyan érdem, amiért a mai ember hálásabb a művésznek, mint bármi másért. Hogy az előadás maga jó volt-e, erről nem merek nyilatkozni, de annyit mondhatok, nekem tetszett és bárkinek tudom ajánlani a jövőben.

Szathmári Botond : Múmia

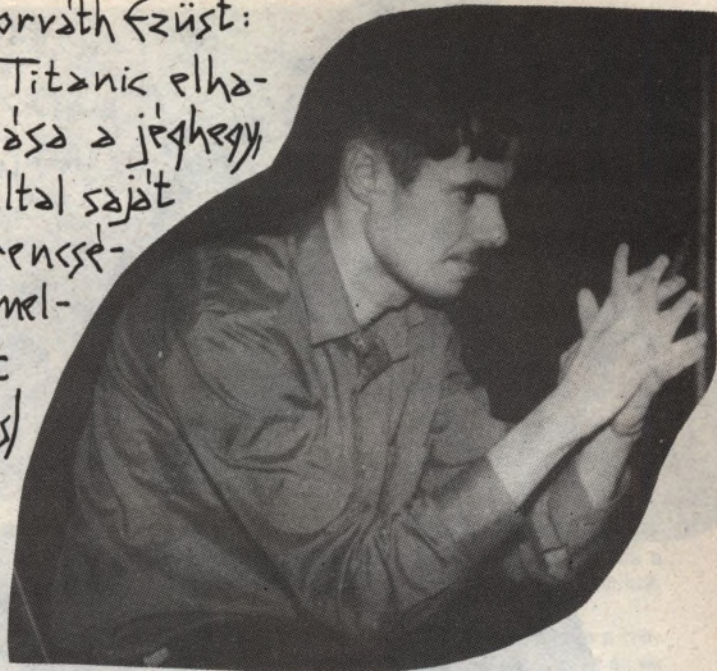
fénykép : Erdélyi Péter

Performance? Talán inkább egy hatjelenetes drámai mű, amelynek során a nézőnek egy feladata van: ki kell találnia, mit is néz tulajdonképpen (ja igen: és még megpróbálhatja megvédeni magát és ruháját az időszakosan megemelkedő gipsz- vagy vérszinttől), majd kétségektől gyötörődve rá kell jönnie, hogy mégsem arról szólt. De a lényeg: gondolatoktól eltelve távozik, mégha 'üresjáratban' is érkezett. Gondolatébresztés. Ez az, amire a huszadik század drámalírói általában törekedtek, és erre, a brechti ideára épül fel ez a mű is.

Mindenekelőtt ismerjük meg a díszleteket. A játéktér hátsó részén egy gipszalak fekszik, elől egy sakállal, sással és egyéb, a Középbirodalomra emlékeztető figurákkal, valamint magával az előadóval szembesülünk-ez utóbbiak papírból. Az előtérben számtalan gyertya.

Az előadó ezek között a holmik között termett, majd jelképesen megmosakodott: arctalanította magát, az az egy negyed, minden bizonynyal egyiptomi eredetre visszatekintő zene ütemére a szó szoros értelmében leradírozta saját magát a papírról. Egyébként az öltözködése is igen jellemző: szinte maradék nélkül gézbe és ennek színehez passzoló (fehér!) göncökbe volt csomagolva, így az arcát tulajdonképp végig nem láttuk. Tisztítás-a test megmosdatása, ez volt a múmiakészítés első lépése már négyezer éve is. Természetesen Szathmári úr élve akart távozni, ezért kanobák ez egyszer nem voltak. Az aktust tekinthetjük jelképesen is: itt a test és a lélek megfürdik és felkészül, immár teljesen tisztán, a következőkre. Hogy az előadásra készül fel vagy csak ki akarja zárni magából a környező világot, ez nyitott kérdés. Talán egyik sem, de én mindenesetre ilyen felhangokat éreztem az első jelenetben.

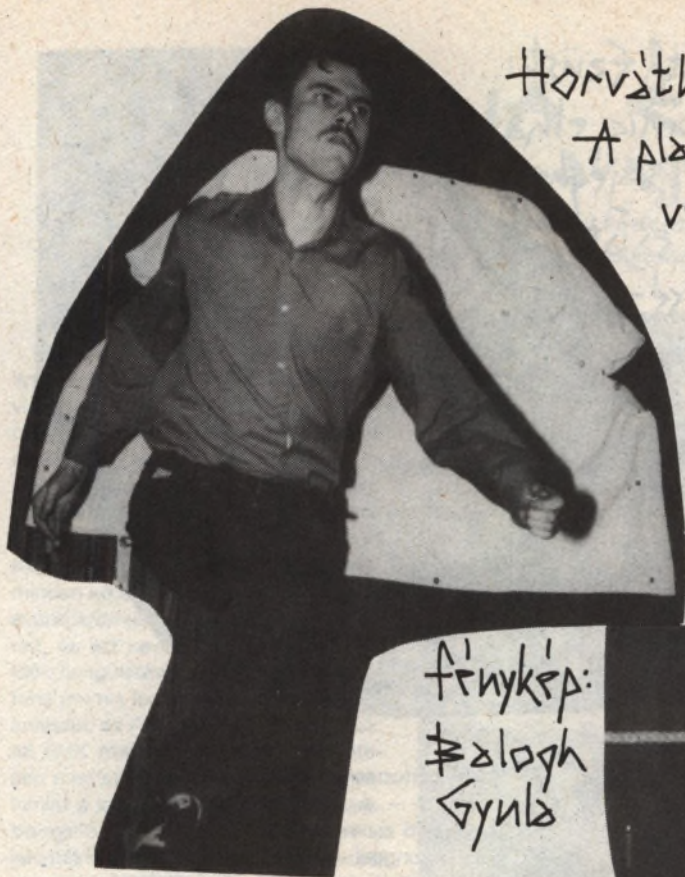
Horváth Ezüst:
A Titanic elhaladása a jéghegy
ezáltal saját
szerecsse-
je mel-
lett
(fluxus)

Horváth Ezüst: Kézrátét
az előműben

A performance következő része is – valahol – a megtisztulásra utal: a gyorsuló zene ütemére az előadó egy vasdoronggal szétveri a háttérben meghúzódo gipszalakot, ezzel mintegy a szabadulást jelképezve – szabadulást a múlt figuráitól. Ez a cselekmény egyébként lehet erős tiltakozás, tiltakozás az ellen a sors ellen, ami egy múmiát óhatatlanul utolér, még akkor is, ha ez a múmia még él. Itt persze rögtön beugrik, belopózik az aktualitás az előadásba, hiszen mi lehetne aktuálisabb és megindítóbb egy félkész múmia lázadásnál? De ezzel már túlságosan is előreszaladtunk az események során.

Időközben lekerült a lepel az eddig letakart egyiptomi alakokról, akik közül egyet (egy kicsit 'ramszeszies' kinézetűt) váratlanul felkapott a performátor, áttört a kicsit meglepett és demoralizált tömegben, kicipelte az erkélyre, majd itt felgyújtotta. A pillanatnyi alkotás örömét mi sem fejezhette volna ki jobban, mint ez a pillanat, amikor, mintegy a lélekmumifikációt bemutatva és a mínuszba hajló fokokkal mit sem törődve szállt a pernye az egyébként gyanús prózai környék műemlék-jellegű lámpákkal bőven tüzdelt egére. Itt viszont az előadás döccent egy kicsit, a sóhajnyi megakadás rontotta a játék szellemét: az ok a technikai hiányosságban keresendő, egész egyszerűen nem hallatszott az egyébként állandóan hömpölygő zene, ami pedig elengedhetetlen oszlopfője a performance-nak.

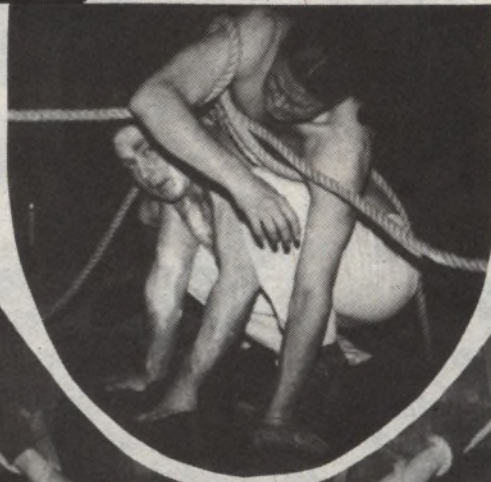
Horváth Erőst:
A playboy -
vért
hal

A tűz.

A világ számtalan táján jelent megtisztulást, jelképezi a lélek végleges elválasztását a testtől, de a halottkultista ókori Egyiptom, ahol a halottaknak külön városokat, palotákat emeltek nem hitte ezt: ők azt hirdették, hogy a halál után az ember teste és lelke együtt marad és az ép testben ép lélek elve a halál után is érvényes. Tehát, ha elégetjük egy egyiptomi testét, akkor azzal morális gyilkosságot követünk el. Az a megérzésem, hogy itt inkább a keleti - távolkeleti - készítés az érvényes: az égítés egyben egy lépcsőfokkal közelebb juttat a nirvánához, a boldog örökérvényű nyugalomhoz.

De hiába tisztult meg, a lélek nem bír nyugodni.

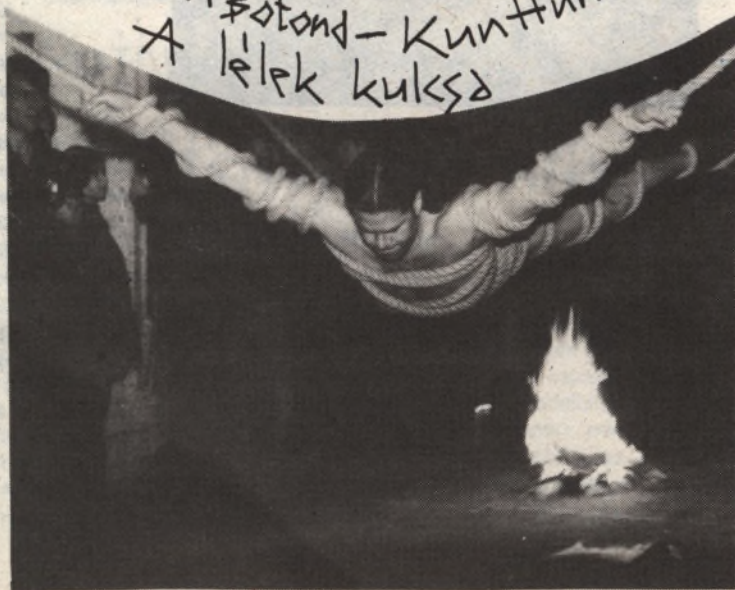
Fénykép:
Balogh Gyula

A játék a tetőfokára érkezett, természetesen a zene is nyugtalanítóbbá válik, az időközben visszatért előadó pedig bemutatja a szembesülést önmagunkkal: felemel egy tükröt, majd kifejezésre juttatva elégedetlenségét széttöri azt a feje felett vagy talán a fején. Ezzel végleg megszabadul saját látványától, úgymond arctalanságba fullad. Íme: a megtisztult ember, a félkész múmia még mindig nem érzi magát tisztának. Érthető dűhe is: a tükör darabjait tapossa két lábbal, ami, tekintve a zoknis szerelést, nem kis teljesítmény: a fejleménye majd az a pár deci vér lesz, ami kifejezésre juttatja, hogy az előadásból az Anyatermeszet is részt akar kapni (állítólag a történet színen kívüli, játék utáni részében hősi kórházak és mentők is szerepeinek), de az is igaz, hogy a tükörcserepek is megemlegették ezt a napot. A múmia ezzel befejezte megszabadulását a földi dolgoktól, és felkészülten várja véglegesítését, belépést a végtelenbe. Most gondos kezű statiszták bepólyálják, és elkezdik maszkba merevíteni: begipszelik, közben a vér meg csak folyik, de mese nincs: meg kell várni, amíg az a bizonyos maszk végleg megmerevedik. Közben még jut idő istenkáromlásra is: az elől függő Anubisz-képet (ha jól látom az oszlop mögöl kihajolva) az egyik gipszelő hölgy szétszaggatta egy késsel.

Szathmári Botond - Kun Hun:
A lélek kulcsa

Litván
Péter
-Sebeők
János:
Aláemelés

Nádor Zsuzsa és Nagy Attila
a Helyettes Szomlyázók közül

A múmia végleg múmiává vált, már nincs ereje legényes akciókra – köti a gipsz – egy feladata van: távoznia kell, ezt meg is teszi.

Az előadás teljes egészében a múmia személyi tragédiáját fejezi ki és ez pedig mindannyiunk problémája is egyben: az ember bármit is tesz, ugyanolyan marad alapvetően. Ezen nem segít semmi, sem a lázadás, sem a nyugalom keresése. Hiába próbálunk megszabadulni önmagunktól, a következő sarkon már szembe is találkozunk – saját magunkkal —.

frenki-

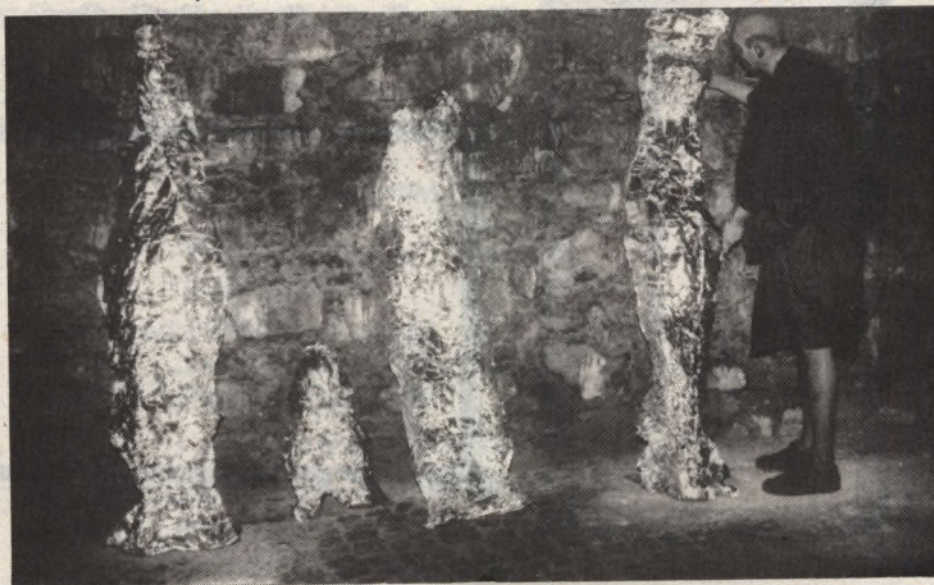
MÚMIA, performance

1992. 02. 28.

FMK SZATHMÁRI BOTOND & SZÉCSI KIESEL A.,

valamint:

AZZE TONI ALI, BLAZEJOVSKY BORIS,
MÁTAY MELINDA, KASZÁS ERIKA,
ZALÁN EMESE

← ez meg Kovács István performance-je

Vadon

Tétova fényesíkok szabdalta nyirkos homályban

A zölden derengő sűrű növényágokban

Tömerdek kőn van minden moccanásban

Mintha...

Mintha Magam volnék, mintha Magad volnál

Mintha mindnyájan Veled volnánk

Mindörökké

IV

Várakozás

Ólomcsizmás ácsorgás súlyától roppant a hátam

És tudtam, hogy volt mire várnom

Álomgyökerű lábbal, ólomcsizmában

Gyerekkor

Kit ellöknek, mint egy senkit

Kit csókolnak, mint egy senkit

Mitakarok

- Panknak -

Téged és soha többé Téged

Minket, akik sohasem lehetünk mások

Confiteor...

A mély kút,
mely annyi éjszakán kísértett,
megint felém kiált.
A semmi peremén
tántorgok lelkevesztve.
Hol vagy, ó, lelkem,
hogy törvényed fenntartó igazában
támaszra leljek?
a bizonyosság,
mely óvva vezérel
kongó kutak vak éjfelében
s hetykén visszakiált
a mélynek,
fények kristálykacagását szórva
nihil-sodrába?
Félek...

Ezer arccal hitetem önmagam,
ezer arccal – arctalan.
Hogy ki vagyok,
mind csendesebben kérdelem,
de néha még
felriadok az éjben
s újra
a befalazott szobánál hallgatózom -
s én túlra hallgatok...

Nem segít
árulás,
se hűség,
a lélegzetek sűrűjében magam vagyok,
mint kő a pusztán
s száműzetésem vonszolom
az úttalanná torpant körben,
keresztfán
és kenyérré törten...

A dúlás láza bújt
mint dombos háttal mímelő
dorombolót,
mely nyaldogálva
langy tejét,
orvpillantást suhint
a fára –
s már indul is sunyin,
minden szál szőre tőr.
És fenn
gyanútlanul dobog
egy madárszív,
csodákkal áldva
s egy csöpp torok
odakiáltja a messzeségnek,
hogy szép a nyár!
Én börtönöm!
a macska s a madár
magam vagyok...

S füstöd hiába száll az égnek,
elveszem házad, feleséged
és ordas törvényén a rögnek,
testvérkézzel
igámba törlek.
Átkozd az őlt,
mely egymás ellen
hordozta vemhünk,
az anyatejnek kettős ízét,
mely mézzé s méreggé lett bennünk,
teljed csöppjét,
melyért cserében
viselem enyhítetlen éhem,
nem tudva mért
s már tudni késő:
törvényeként az első éjnek
fonod
s én tördelem sövényed...

Hordtam a vizet,
csikorgó vállal hordtam
és olyan fehér lett a fal,
hogy a nyél beleroppant –
s mind semmi volt.
Földig rontottam a falat
és kő hátán kő nem maradt,
hegyeket hordtam, völgyet vájtam,
a fákat tövestől kivágtam,
újravajúdtam a világot!
s a régi minden...

Megöleltem a fákat,
majd fejszét fogtam.
Aklomba édesgettem
az erdő vadjait,
hogy késemet
szelíd nyakuknak szegjem
s míg párzó bogarakon
tiportam,
zsoltárba róttam,
mint lappang a lét
Csirában, porban.
Csókkal árultam el a testvért,
szeretve öltem –
s mikor a hegy fokán
megálltam,
arcát a völgy
elfedte tőlem...

A völgy c. ciklusból

Utak az ismeretlenhez

– a miszticizmus és a parapszichológia értelmezései –

„Olyan meztelen minden s olyan kiszámított
Rejtsétek el a csodát, hogy megszeressem.
Mint háromszög-fejű sáskák, idegesen
fölbájlják a világot a magyarázatok.”¹

A Csoda el van rejtve. Bennünk, magunkban, a magyarázatok világának ismeretlen határain túl, ahol a tudomány ma, a válaszok helyett újabb és újabb beláthatatlan kérdéseket talál. Fizikákat és logikákat alapjaiban megrázó kérdéseket az észlelés lehetőségeiről, amik mintha egy másik világba nyitnának kaput. Kifürkészhetetlen eltiltott titkokhoz értünk volna? Vagy a megismerés mindenkori lépcsőfokait lépjük, egy talán végtelen úton, ahol a magyarázatok egy vég nélküli illúzió mintázataiként rendeződnek?

Megérint, elgondolkodtat ez a vers is, mint ahogy elgondolkodtatnak ismerőseim kérdései – akik tudván, hogy a parapszichológiai jelenségek tudományos vizsgálatával foglalkozom, gyakran megkérdezik: Kell-e, lehet-e, szabad-e így, ezeket a dolgokat magyarázni? Gondolkodom hát rajta, mert fontosnak tartom a miérteket. Bevallom, vonzanak a titkok és a csodák, a rébuszok és a szellem játécai – él bennem az emberi kíváncsiság.

Az a kíváncsiság, ami a felfogóképességünk jelenlegi határán lévő tényeket fűrkészi eltökélten. Miért és miért ne? Mondhatjuk, a tények adottak, hiszen a szakma legszigorúbb kutatói is tudományosan igazolják, hogy létezik telepátia, létezik a jövő látása, létezik a véletlen kimenetelű anyagi folyamatok akarati befolyásolása, vagyis léteznek dolgok, amik nem illenek most semmilyen fizikába, nem illenek az ismert világba – megmagyarázhatatlanok.

És mégis vannak – mérhetően, szemérmetlenül és letagadhatatlanul. Ez pedig már tudományos kérdésfeltevés, kesztyű a megismerés elé hajtva, valami, amit megpróbálhatunk megmagyarázni, elrejtteni mint csodát, vagy – láss még nagyobb csodát – még le is tagadhatjuk, ha kellően elfoglaltak vagyunk. Az emberek pedig sokféle, sokféle hibával, sokféle erőnyel, hát ki így, ki úgy nyúl a kérdéshez jelleme, lényege szerint. A legegyszerűbb persze ezeket a jelenségeket nem létezőnek tekinteni, mint ahogy teszik ezt olykor neves akadémikusok – a tudományosan bizonyított tények ellenére is. Teszik, mert a parapszichológia „kutatói” között ott vannak a téma kalandorai, megszállottjai, prófétái és szentjei is, hírhedten vagy hírszen, de állításaikat szigorúan szemlélve – tudománytalanul.

Ám a tudomány nyitottságát a gyakorlatban a tudósok nyitottsága jelenti, és ember legyen a talpán az, aki közülük a katedrák biztonsága mögül kilép, hogy a csodák gyanús világát legalábbis türelmesen szemügyre vegye. Mert úgy látszik, hogy itt nem feltétlenül érvényesek a diplomák és a rangok, hacsak nem a munka hosszú éveinek érett és csendes tapasztalatai és az az alázat, ami korlátaink felismeréséből adódik, sajnos kevesek sajátjaként. Igen, ez már elsősorban emberi érettség kérdése, ami el tud fogadni tényeket úgy is, hogy még nem magyaráz, s ha találgat is, közben figyel, meghallgat és mérleget.

Ez természetesnek tűnhet, pedig nem az. Magányossá és számkivetetté válhat a megismerés útját illetően járó kutató – egyfelől az irracionális, másfelől a túlzott ráció vádjá éri egyidőben. És mit tehet végül is? Jelenségeket bizonyít, keresve bennük a rendszerszerűséget, ami a besorolások és a magyarázatok alapja lehet – s közben egyre használhatatlannabbnak tűnik ehhez a fennálló vonatkoztatási rendszer s távolibbnak a lehetséges magyarázatok. Talán tényleg egy határhoz értünk a megmagyarázhatóságban – ott, ahol az ok és az okozat elemi rendje nem érvényesül, vagy csak egy bizonyos gondolkodási forma határaihoz jutunk? Magam sem tudom. Újabb és újabb kérdések a megismerésnek, feladat annak, aki feladatnak veszi.

Mert vannak, akik ezt az ismeretlen világot, megismerhetetlen valóságként fogadják el, s feladatnak belőle az erkölcsi tanulságok próféciját tekintik. S be kell vallani, a szó legszebb értelmében is – vannak próféták közöttük. A racionális következtetések helyett a tényeket intuitív megtapasztalás útján tekintik érvényes valóságoknak, s ilyen princípiumokra épül gondolati rendszerük. És adalékként a rendszerszerűséghez – a próféták térben és időben szétszórt tanai közt nagy a hasonlóság, hogy úgy mondjam, lényegi kijelentéseikben egybevágnak. Ez az állítás persze tudományosan gyakorlatilag kezelhetetlen. Gondoljuk csak el, ha sokan is állítják, hogy látták a láthatatlant, a csodát, s ezek akár annyira egybehangzó állítások, mint a halálközeli élményekben tapasztalt elválás a testtől, vagy az elhunyt személyek ellen-

örizhető megnyilatkozásai médiumokon keresztül. Ellenőrizhető-e ez tudományosan? – Ellenőrizhető – állítják sokan, hiszen a klinikai halál állapotában, emberek olyan észleléseket tettek, ami adott helyzetükből képtelenségnek tűnik – leírtak például távoli zárt helységekből zajló szimultán eseményeket, lehetetlen nézőpontokból látott látványokat, egyszerűen kívüli voltak a testükön. A megélt létállapotok rájuk gyakorolt hatásáról később még beszélünk, most lássuk előbb a testenkívüliség, vagyis a szellem önálló létének bizonyítékait.

Az ismert fizikai hatások nélkül történő információszerzés lehetőségét a tudományos parapszichológia is tényként kezeli, de ez – mint látni fogjuk – nem ad egyértelmű bizonyosságot a szellemtesttől független létezésére. Aki ezekről az élményekről be tud számolni, az végül is visszatért az életbe – ugyan a halál fogalmát sem tudjuk ilyenkor biológiailag pontosan definiálni –, s nem zárhatjuk ki, hogy élményeinek megélt lénye tulajdonképpen saját fizikai teste, illetve elméje volt. De vigyázni kell ezekkel a megállapításokkal is, hiszen az éntudat valahol a testtől különálló absztrakt fogalom. Azonosíthatjuk-e a szellemet az éntudat érzékeléseként? Vagy lehet-e független a testtől principiális értelemben, létezhet-e nélküle? Az érzékelés – általános értelemben – szenzorikusan a testhez kötött. Az éntudathoz kapcsolódik persze a képzelet is, ami egy imaginatív virtuális világot teremt – gondoljunk itt például álmainkra –, ezeket azonban mégsem nevezzük a valós világ közvetlen érzékelésének. Ehhez ugyanis érzékeink bőrtőnébe vagyunk zárva, úgy tűnik, menthetetlenül. Vagy mégis érzékelhetjük a valóságot érzékszerveinktől függetlenül? Szigorú filozófiai logikával szemlélve abszurdnak látszó állítás, mint ahogy annak látszik az extraszenzoriális percepció (ESP) fogalma is, holott ez a tudományos parapszichológia nagyrésztben vizsgált jelentőségterületének gyűjtőneve.

Percepció – jelentése: érzékelés, észlelés, a tudatunktól független valóság közvetlen visszatükrözése az érzékszervek által. Kulcsszó – vagy fogalmi akadály? Az észlelet jelleg mindenesetre nyilvánvaló, hiszen az említett esetekben szerzett benyomások kétségtelenül valóságselemléket tartalmaznak, sőt a leírások szerint akár teljes mértékben azokból állhatnak. S hogy hol húzhatunk az érzékelés és a képzelet közt biztonságos határokat? Az objektivitás ilyenkor szinte megvalósíthatatlan. Ismétlem, élő emberekről van szó, s elménk működése, valamint képességei még beláthatatlanok.

És a halottak üzenetei, a reinkarnációs hipnózis feltételezései a szellem halhatatlanságáról? Ezekre a kérdésekre megint csak nem kapunk egyértelmű válaszokat. Mert az észlelet ezekről a dolgokról végső soron szintén bennünk fogalmazódik meg – a megfigyelő a megfigyelt ténnyel itt is elválaszthatatlanul egybefonódik. Képzelnék el, mit tehetnénk mi – szellemként vagy túlvilági lényként –, hogy bizonyosságát adjuk egy élőktől független másik, szellemi világnak. Sajnos bármilyen bizonyosság alakulna ki az észlelésben, bizonyítékként nem sokat érne, ha ismerjük az élő észlelő ESP lehetőségeit. Nincs olyan meggyőző titkos információ, lepecsételt és elrejtett levél amiről a szerzett adatok ne lehetnének elméletileg magyarázhatóak telepátiával, clairvoyance-al (táv-érzékelés), vagy prekognícióval (a jövő látása, itt; pozitív állítások előre igazolása).

Vannak tehát lehetséges valóságformák, amik egyben bizonyíthatatlanok? Lehetséges – sőt cáfolhatatlan elképzelések élnek ilyenekről az emberiségben. Ami nem cáfolható, az persze nem szükségszerűen bizonyított vagy bizonyítható, főképp tudományosan. Nézzük meg most közelebbről azokat

a tanításokat és elképzeléseket, amik az ember szellemi dimenzióiról, lelki halhatatlanságáról és különváltságáról beszélnek.

Az emberről és a létről – vallásos hitek és filozófiák

Nem vagyok hívő és nem vagyok ateista. Gondolataimban most mégis komoly jelentést kap a nyitott erkélyajtón beszűrődő esti harangszó. Az ablakon kinézve parabolaantennákat látok a háztetők kontúrjai között, amint az eget fürkészik, ugyanazt az eget, ami a távolság szimbóluma ember és Isten között.

A XX. századvég hite és rációja kavargó bennem is, újabb útkeresést éljük a világnézeteknek. A keresztény vallás ideológiája szinte tapinthatóan hatja át európai kultúránkat, de mint vallásos világkép csak egy a sok közül, és a sokban ismét csak egy az Isten. Mondják, Isten az emberiség közös tulajdona, mint a nap, a hold vagy az ég, csak a nyelvek és a nevek különböznek. Lényege – az antropomorf látásmód álarcai mögött – arctalan, névtelen, teremtő szellemi szubsztancia.

Az emberiség történetének ismert legrégebb kérdései éppúgy a világ és az ember teremtett voltát és célját vizsgálják, mint ahogy a ma gondolkodói is rátalálnak ezekre az örök emberi kérdésekre. Anyagi vagy szellemi valóság, anyagi vagy szellemi kezdetek? A teremtéslegendákban egybehangozó az az elképzelés, pontosabban hit, hogy a látható világ kialakulását megelőzte egy szellemi – isteni – elhatározás, majd azt követte a világ és részeinek teremtése. Így népesültek be a vizek és a földek, s jelent meg az Isten képmására teremtett ember.

S az emberi lét célja? – Tökéletesezés, visszatalálás, egyesülés Istennel. És az út ehhez, maga az élet. Lehetőség az elvesztett paradicsom megtalálásához, a szeretet jelentőségének felismeréséhez, a tudás gyarapításához, a megtisztuláshoz, a teljesség eléréséhez. A vallások nagy része a léleknek ezt az útját több földi életen át tartónak tanítja, melyekben lassan levetkezzük – illetve megtanuljuk uralni a tökéletesedést gátló földi vágyakat, s ehhez a testeket mint elnyűtt ruhákat cseréljük, mert csak a test halandó – a lélek halhatatlan. S így az ember maga a kettősség élő harca, a félig állati, félig isteni lény, s a fizikai, anyagi világ – ennek az örök drámának a színpada. Évezredek tanítások és a klinikai halálból visszatértek élményei² is azt sugallják, hogy a lélek a test utasa, melyben a sorsát alakítja, beteljesítve azt. Sorsunk determinál – mondják –, de irányíthatjuk is, hiszen magunknak választottuk feladatunként tökéletesedésünk érdekében. A test időleges elhagyása fellebbenti előttünk az érzékek csalóka fátylát s elénk tárja létünk lényegi okait – ezt írták és írják az élmény mindenkor beavatottjai. A testelhagyás az egyiptomi beavatási misztériumoknak is a legmagasabb fokát képezte, a jelenkori spontán esetek alanyai pedig szintén életük legmeghatározóbb élményének tartják.

Az érzékelés csodálatos lehetőségei mellett, ilyenkor mély szellemi és erkölcsi összefüggéseket is megtapasztalnak – állításaik szerint az élet értelmét és célját ismerik meg a testtől elszakadva. Ezek az emberek is úgy hiszik, hogy a fizikai testben való lét a szellem, illetve a lélek tanulságos feladata, melyet sok felelősséggel, a pozitív gondolatok és tettek jegyében kell megélnünk itt a földön. El kell ismerni – bárhogyan is legyen –, ez a legtöbb, amit az ember saját és egyben

mások boldogulásáért megtehet. Bár ez a felismerés önmagában egy értelmes és harmóniára törekvő életfelfogás eredménye is lehet, de mit szóljunk ahhoz, hogy ezekkel a sorsformáló erkölcsi felfedezésekkel egyidőben a klinikai halál állapotában lévő ember – a leírások szerint – a legtisztább és legmarkánsabb módon jelentkező ESP-észleléseket éli meg. Van-e közülük egymáshoz valószínűségi tartalmukat tekintve ezeknek a szimultán benyomásoknak, észleléseknek? Bizonyítanak-e bármiféle túlvilágot, teremtettséget vagy elrendelést? Segíthet-e az ismert parapszichológiai jelenségek tanulmányozása eligazodni, valószínűségeket találni ezekben a filozófiai jelentőségűeknek tűnő kérdésekben? Lehet, hogy csak ismeretlenségükben közösek, s emiatt választják olyan szívesen különböző modern filozófiák a parakutatási eredményeket természettudományos hivatkozási alapnak?

Egyet elismerhetünk – ezekben a témákban állításokat tenni, vagy messzemenő következtetéseket kijelentésszerűen levonni a tudományosság látszatát mutatva, vakmerő vagy éppen felelőtlen dolog lehet. A kérdések viszont – mint már említettem –, adottak és nem hiszem, hogy lenne olyan kutatója a szakmának, aki ne próbálta volna meg valamilyen – akár nagyrésztben fiktív – összefüggésrendszerben elhelyezni az ismert PSZI-jelenségeket. Az elméleti modell megalkotása a rendszerszerűségbe illeszthetőséghez amúgy is mindig próbaszerűen kell hogy történjen – használhatóságát kiterjeszthetőségével tesztelhetjük. Ez így persze talán egyszerű és biztonságos lehetőségnek tűnhet, de mit kezdünk egy olyan meggyőzően szubjektívnek látszó jelenségvilággal, amelynek valószínűségi tartalmát csak pár – az ismert fizikai világgal való – letagadhatatlan korreláció mutatja. Emellett ezek a korrelációk ráadásul még csak összefüggést sem mutatnak az ismert oksági viszonyokkal, vagyis a feladat így igencsak nehéznek, de mindenképp érdekes és tanulságos munkának ígérkezik.

A pszichikum „csodái” – tények a parapszichológiában

Nos, mielőtt kifejteném aktuális sejtéseimet a számomra valamelyest valószínűnek tűnő értelmezési lehetőségekről, nézzük meg alaposabban, hogy mik azok az ismert és igazolt tények, amikre hipotéziseimet alapozom.

A tudományos parapszichológia³ a vizsgált PSZI-jelenségeket két fő csoportra osztja. Az egyik a már említett ESP jelenségek, ami a telepáciát, a clairvoyance-t és a prekogníciót foglalja magában. Telepáciának azt az információátvitelt, vagy inkább információkapcsolatot nevezzük ember és ember között, ami az ismert fizikai hatások közvetítése nélkül jön létre. A szó szigorú értelmében ez mindenféle tárgyi reprezentáció nélkül kéne hogy történjen, de a hitelesítésnél ez elméleti problémákat okozhat. Kísérleti helyzetben ezért inkább ez úgy történik, hogy például két ember egymástól érzékszervileg izolálva van – akár kontinensnyi távolsággal is –, és a vevőnek az adó által szemlélt informatív tárgyról vagy eseményről kell leírást adnia. Ez történhet adott jelkészletről való választással – legegyszerűbb például a piros vagy fekete kártya megnevezése stb. –, de történhet egy ismeretlen céltárgy leírásával is – például festmény vagy képeslap –, amit aztán kontrolltárgyak közül kell a vevőnek kiválasztania. A helyes leíró elemek objektívítása esetenként ugyan vitatható, de a választási lehetőségek

és a találatok aránya matematikailag egyértelműen értékelhető. Ha például ötven piros és ötven fekete, véletlenszerű sorrendben összekevert kártyát kell a vevőnek telepátikusan helyes sorrendben felismernie, akkor a véletlen egyezések valószínűsége érthetően ötven százalék körül mozog – a véletlen matematikailag behatárolt és elfogadott szórásstartományában ingadozva. Az ezt a tartományt konzekvensen meghaladó találatarányt a tudományban szignifikánsnak, vagyis döntően jelentősnek nevezik. Ha mondjuk valaki egy ilyen kísérletben rendszeresen többet talál el a véletlen tartományánál, akkor el kell fogadnunk valamilyen hatás, összefüggés jelenlétét. Természetesen léteznek sokkal markánsabb telepátikus hatások, például egy adott kép vagy esemény részletekbe menő pontos leírása, de paradox módon ezek tudományosan kevésbé értékelhetők.

A clairvoyance – magyarul tisztánlátásnak fordítható – a telepáciához rendkívül hasonló jelenség azzal a különbséggel, hogy a céltárgyról-állapotról vett információk mindenfajta emberi érzékeléstől függetlenek, röviden szólva – nincs adó. Kísérleti módszerei és eredményei – az adó részvételét leszámítva – nagyjából egyeznek a telepáciáéval. Adás helyett alkalmas például egy ismeretlen állapotú anyagi rendszer, amely clairvoyance-al meghatározható. Ennek egyszerű esete lehet egy lezárt borítékban lévő kép felismerése.

Szorosan kapcsolódik az előbbi jelenségekhez – elméletileg azokból kizárhatatlanul – az úgynevezett prekogníció, ami a PSZI-hatások talán legzavarbaejtőbb példája. Ez tulajdonképpen jövőbelátást jelent, vagyis olyan jövőbeli eseményekről vagy állapotokról való információszerzést, amik a vétel idején ismert tényekből kikövetkeztethetetlenek. Ez úgy tűnik, valamiféle olyan „folyamatot” feltételez, ahol az információk időben visszafelé haladnak, ez viszont ellentmond minden ismert oksági viszonyoknak. Érdekes módon egy telepátia kísérlet eredményén sem változtat számottevően, ha a vétel időpontja megelőzi(!) az adását, és ugyanezt lehet elmondani a clairvoyance eseteiben is. Kísérleti módszerként így – időbeli eltolással – ezek szintén a prekogníció tanulmányozására adnak lehetőséget.

Ennek a nemkauzális jellegnek a megnyilvánulása, a következők, pszichokinetikusnak (PK) nevezett jelenségcsoportban is észlelhető. Ebbe a csoportba tartoznak azok az események, amikor az ember anyagi rendszerekben, illetve folyamatokban hoz létre változást, az ismert fizikai hatások alkalmazása nélkül. Amikor véletlen kimenetelű folyamatok befolyásolásáról van szó – például kockadobás –, akkor a jelenséget mikro PK-nek nevezzük, amikor pedig nyugvó anyagi rendszerek állapotának látható megváltoztatásáról, akkor makro PK-ről beszélhetünk. Ide tartozik a tárgymozgatás, fémhajlítás stb.

A mikro PK-jelenségek statisztikusan is jól kimutathatók, például a kockadobásokat sorozatban végezve, a találatarány, illetve a véletlen valószínűségtől való eltérés a telepátia-kísérletekhez hasonló módon értékelhető, sőt az eredmények is hasonlóak azokhoz. Ugyanez a kísérlet számítástechnikai eszközökkel is elvégezhető, ilyenkor általában egy valódi véletlenszámgenerátor eredményeit kell egy megadott tendencia szerint befolyásolni. Itt említtem meg, hogy az ESP felsorolt jelenségei a mikro PK-hatásokkal egyetemben – statisztikusan bárkinél kimutathatóak. Egyéni és típuskülönbségek ugyan mutatkoznak, de kijelenthető, hogy ezek általában tekinthető emberi képességek.⁴

Ezzel szemben a makro PK-jelenségek igen ritkán figyelhetők meg, létezésüket a szakma több kutatója kétségbe is

vonja. Csak kivételes képességű emberek tudják előidézni ezeket a hatásokat, emellett a próbálkozás eredményét tekintve, előre megjósolhatatlanul. Ez a kiszámíthatatlanság az összes PSZI-jelenségre nézve érvényesnek látszik, bekövetkezettiket csak egy adott valószínűség határai között lehet várni. A PK tartományának gyakran egész arzenálját drámai módon felvonultató Poltergeist jelenség pedig – bútorok mozgása, repkedése, zajok, tűz, tárgyak eltűnése és megjeleneése – olyannyira spontán és irányíthatatlan jellegű, hogy legtöbbször az ezeket előidéző, illetve az ezekkel valamilyen pszichés kapcsolatban álló „fókusz-személy” sem tud saját szerepéről. Sajnos a makro PK terén végzett kísérletek hitelességüket tekintve gyakran kifogásolhatók, de a bizonyító erejű RSPK (Poltergeist) tevékenységet vizsgálva, végső soron a makro PK is létező jelenségnek tekinthető.

S visszatérve a korábban említett nemkauzális viszonyokra – a PK esetében is érdekes összefüggéseket láthatunk. Említettem azt is, hogy a véletlen események akaratos befolyásolásának vizsgálatához számítógépes valódi véletlenszámgenerátort is lehet használni. Itt – egy magából véletlenszerű időközökben részecskéket kibocsátó anyag vezérli a rendszert, aminek működése elméletileg sem jósolható meg. A számítógép monitorján például egyesek és nullák jelennek meg a részecské kibocsátástól függő véletlen sorrendben, összességükben azonban egy megállapítható szórás tartományon belül maradva. A kísérleti személy feladata ilyenkor az eredmény egy meghatározott tendencia szerinti befolyásolása – például azt akarja, hogy az egyesekből legyen több. Az eredmények itt is szignifikánsak – az elvárással való összefüggés egyértelműen kimutatható. És végül, ha a befolyásolni kívánt programot akár már hónapokkal a kísérlet előtt lefuttatják – természetesen a majdani trend ilyenkor még eldöntetlen –, akkor is lehetőség van a visszamenőleges befolyásolásra, szignifikáns szinten.

Összefoglalóan tehát – a tudományos parapszichológia az ESP- és PK-jelenségek itt felsorolt fajtáit olyan tényekkel kezeli, amelyeknek tanulmányozásából az alábbi következtetések vonhatók le.

Egy PSZI-esemény bekövetkeztének csak a valószínűségét lehet előre megadni, az egyedi próbák kimenete bizonytalan, a hatások inkább tendenciálisan érvényesülnek.

A kialakuláshoz szükséges környezeti tényezők közül, döntő fontosságú a hangulati, a kísérletben résztvevők egyenkénti pozitív elvárása kell az általános pozitív hatás kialakulásához.

Az ESP-jelenségeknél egy viszonylag szűk információtartomány figyelhető meg.

Az érzékelés jelleg a megfigyelt esetekben nem valószínű, a benyomások inkább a képzelet szintjén fogalmazódnak meg.

A hatások kialakulása az ismert fizikai módszerekkel nem árnyékolható, a hatások fizikai hordozója eddig nem ismert.

Az ESP és a PK eseteiben sem mutatható ki téridő függőség, a prekognitív jellegű kísérletekben észrevehető teljesítményromlás valószínűleg a bizalom csökkenésével függ össze.

Szélsőséges világnézetek – egy elképzelhető áthidalással

És most térjünk vissza a cikk fő kérdéseire, vagyis az emberi megismerés lehetőségeinek vizsgálatához az eltérő megismerési rendszerek egymás mellé állításával, lényegi ki-

jelentéseik esetleges egybehangzásait figyelve. Közös nevezőt találni két olyan távolinak látszó rendszer között, mint a tudományos és a misztikus gondolkodás, képtelen feladatnak tűnik – én most mégis megpróbálom ezt tenni –, szigorúan hangsúlyozva mindvégig az elképzelések fikatív jellegét, és kérem az olvasót is, hogy a következő hipotéziseket véletlenül se tudományos kijelentéseknek, hanem inkább egy kötetlen gondolati játéknak tekintse.

A tudományos és a misztikus gondolkodásmód mellé leginkább a materialista és az idealista jelzőket illeszthetnénk, melyek – izmusként – a filozófia két fő irányát jelentik. Míg a materializmus az anyag, a lét elsődlegességét és a tudat, a gondolkodás másodlagosságát, továbbá a világ egységes anyagi felépítését és megismerhetőségét tanítja, az idealizmus az anyaggal, a természettel, illetve az anyagi léttel szemben a szellemet, az ideát, a tudatot elsődlegesnek tartó filozófiai, világnézeti irányzat. Az idealista gondolkodásmód az anyagi létet is elfogadja a szellemi princípialitás, vagyis elsődlegesség mellett, csak éppen a kettőt egymástól függetlennek, egymásból levezethetetlennek tartja. És ez már dualizmus, ami szerint a szellemi világ fizikai módszerekkel és eszközökkel megismerhetetlen és leírhatatlan. A parapszichológiai jelenségek jelenlegi vonatkozhatatlansága így aztán termékeny talajává válhat a dualizmusnak és az idealizmusnak, ideológiaként még a természettudományos módszereket használó kutatók között is gyakori.

S bár az embernek ilyenkor eszébe juthat, hogy nem is olyan régen még a villámlást is természetfeletti megnyilvánulásnak tartották, el kell ismerni, hogy az emberi psziché PSZI-jelenségeinek tanulmányozása valóban filozófiai irányokat sejtet. Ám mi is az, amit az emberi tudatról, illetve a pszichés működésekről tudunk? Ha a kérdést úgy tesszük fel, hogy hogyan reprezentálódik specifikusan egy bizonyos absztrakt és összetett gondolat az agy biokémiájában vagy idegrendszeri kislüléseiben – nemigen kapunk választ. De a kérdést redukálhatjuk bármilyen tudatos reakció létrejöttének mikéntjére – a tudatműködés definíciói még meglehetősen körülírók. A tudat PSZI-észlelései és hatásai pedig fiziológiailag teljesen ismeretlenek.

Márpedig a tudat szerepe ezekben az esetekben – s ebben mindkét irányzat egyetérthet – kulcsfontosságú lehet. Más kérdés persze, hogy a tudatot a tudomány és a misztikusok is összetett jelenségként látják – csak hogy a tudomány szigorúan anyagi jelenségként, a misztikusok pedig fő részeit egyáltalán nem anyagiként. A materialista gondolkodás számára viszont az, hogyha valami nem anyagi – egyenértékű azzal, hogy nincs. De mi nincs, és mi az, ami van. A kézzel tapintható és szenzorikusan érzékelhető anyagi világ léte egyértelműnek látszik, holott egyrészt alapos lebontásban minden, ami anyagi, absztrakt, elméleti valószínűségekkel leírható kölcsönhatási rendszerre válik a mai fizika szerint, másrészt az érzékelt világ agyi reprezentációja is érzékleti és fogalmi absztrakciókból áll. Távol álljon tőlem a szolipszista filozófiák létjogosultságának fejtegetése, de végső soron az empirikus benyomások alkotta világkép csak a részletek kölcsönös visszaigazolhatósága miatt definiálható objektív valóságként. Ha az álmokra és a hallucinációkra gondolunk, láthatjuk, hogy valószínűségüket elsősorban az adja, hogy valóság tartalmuk az objektív világképben igazolhatatlan – vagy csak közvetett pszichológiai áttételekkel hozható vele összefüggésbe. De mi lenne, ha például az emberek álmukban egy olyan konzekvens felépülő és folytatódó történetet élnének meg, ami összefüggéseiben ugyanolyan

rendszerteremtő mutató, mint a mi objektívnek ismert világunk – meglennének a maga életszerű történései, azok minden kellékével –, csak éppen valóság tartalmában nem mutatna éber tapasztalatainkkal semmiféle korrelációt. Az én szempontjából, bármelyik világban, csak a másik álomszerű emléke élne a képzelet – ha mégoly következetes is –, de csak szubjektív szintjén. Álmaink, fantáziaképeink általában nem ilyenek. Viszont az azokhoz hasonló vagy kísérleti helyzetekben megfigyelt PSZI-elemek – telepátia, prekogníció stb. –, bár a képzelet szubjektív szintjén fogalmazódnak meg, egyértelmű valóságselemeket tartalmaznak, vagyis az objektív valósággal való viszonyuk igazolható. Ez a viszony ugyanakkor – ismereteink szerint – okságinak nem nevezhető, ez pedig igen zavaró tény, ugyanis világunk minden egyéb ismert kapcsolódó része egymással oksági viszonyban áll. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az ESP-benyomások eseteiben a képzelet általában egy adott elvárás hatására összefüggést mutat a valóság egy – számára érzékelhetetlen – részletével, illetve PK esetében a valóság mutat egyezést egy adott elvárás képzetével.

Jelenthetik-e ezek a megállapítások azt, hogy gondolati tevékenységünk a képzelet szintjén valamiféle önálló valóságformának nevezhető, esetleg lehet-e mindennek köze az idealisták és misztikusok által hirdetett szellemi szférához vagy spirituális dimenzióhoz? Nézzük csak meg ehhez még egyszer, mit értenek ők ezen fogalmak alatt.

Az idealisták az embert összetett testi és szellemi lénynek tekintik, s ebből a szellemi részt halhatatlannak tartják. A szellem létét egy nem anyagi, szellemi szférába helyezik, ami egyébként a legközelebbi felfogásban további szférákra oszlik, beleértve a legmagasabb szintet, az istenit is. Ezekben a szellemi szférákban található az anyagi világot irányító szellemi princípiumok, s mivel szerintük ezek a szférák kívül vannak a ismert fizikai téridőn, ennek megfelelően magukba foglalják a kezdetet és a véget és a mindenség összes jelenségéről való tudást. Az elképzelések szerint a test halála után ide tér meg az ember lelke és szelleme, innen idézhetőek a holtak, s itt léteznének tulajdonképpen a legkülönbözőbb vallások legkülönbözőbb istenei is. Ehhez a képhez hozzátartozik még, hogy az anyagi létet megelőzően ez a szféra volt a teremtetés forrása s a kialakuló világnak az irányadója is. Ezek az idealista elképzelések általánosnak tekinthető leírások a túlvilági, isteni, szellemi szférákról, mégpedig az előző, redukált tartalmi kifejezéseket tekintve – az egyezések az ősidőktől kezdve és globálisan is észrevehetőek.

Nem kizárt természetesen, hogy a hasonlóságokat valami olyan specifikus pszichés igény hozza létre ami az emberben a lét kérdéseinek feltevését egy általános gondolati séma szerint válaszolja meg, illetve ezek a filozófiák részben egymás alapjáira is épülhetnek. Elképzelhetőek persze más magyarázatok is, például lehetőségek, hogy az elme és a tudat működését jobban megismerve – annak olyan működési tartományaira bukkanunk, ami érthetőbbé teszi ezeknek az idealista felfogásoknak a kialakulását.

Ismerjük a tudat prekognitív effektusait, amik a regresszív hypermnéziás jelenségekkel kiegészítve – ez, az általában hipnózisban fellépő pontos újraképzés régi elfelejtett eseményeknek –, utalhatnak a tudat ismert, lineáris, egyszemélyes időn kívüli észlelésének lehetőségére, és emellett az ESP hatások távolságfüggetlennek is látszanak, vagyis úgy tűnik, hogy a tudat vagy a pszichikum észlelése téridő-független is lehet. Elképzelhető, hogy az agyban ezt lehetővé tevő kvantumfolyamatok zajlanak, amik egy viszonylag szűk jelátviteli

li tartományban hozzák létre a PSZI-észleléseket. No de mi köze lehet ezeknek a szórványosan és nagy hibaszázalékkal működő észleléseknek például a testen kívüli élményeknél megfogalmazott tiszta, érzékélszerű benyomásokhoz? Ugyan ezek a halálközeli élmények jellegükben is fogva tudományos hitelességgel nemigen dokumentáltak – most egy feltevés erejéig tekintsük őket szóbijahető lehetőségnek. Az agy komplex működési folyamatait és a tudat észlelését illetően tudjuk, hogy a pszichikumra nézve jellemző az eliminatív, vagyis kirekesztéses működés. Ez azt jelenti, hogy az adott pillanatban irreleváns tudattartalmak háttérbe szorítása, esetleg a tudattalanban tartása – a jelenpontra érzékelő tudat koncentrált működésének feltétele. Egyfajta legátíródás a PSZI-hatásoknál is megfigyelhető, már viszonylag rövidebb sorozatok esetében is. Sikeres pozitív eredményeket általában hatás nélküli szakaszok követnek, sőt átmenetileg negatív PSZI-hatás is kialakulhat – az alany a véletlennél szignifikánsan kevesebb találatot ér el. Ez mintha valamiféle önszabályzó mechanizmust jeletne a PSZI-lehetőségek alacsony szinten tartásával. Emlékezzünk csak vissza az idealisták és misztikusok által emlegetett fátyolra, ami előlünk a valóság teljes megismerését takarja. Ez a szűk jelátviteli tartomány persze adódhat az esetleges két különböző tudatműködési rendszer egymástól való nagyfokú eltéréseiből is, amik talán csak marginális részeikben fedik egymást.

Lehetséges, hogy ezek a már említett agyi kvantumfolyamatok egy olyan – a mi rendszerünkhöz képest téridőn kívüli – gondolati tartományban, szférában is gyakorolják hatásukat, ahol a pszichikum működése és egyfajta éntudat szintén jelen van. Ez nem szükségszerűen jelentené egy skizofrén tudatállapot kialakulását, hiszen az átfedések szinte észrevehetetlenek, vagy talán azonosak az intuitív és a PSZI-jelenségekkel. Ezt az ismert világgal laza kapcsolatban álló téridőn kívüli gondolati szférát ezek szerint az élő elme működése hozná létre, de itt érdemes elgondolkozni egy igen fontos összefüggésen.

Ismert anyagi világunk három tér- és egy idődimenzió koordinátarendszerében írható le, ezenbeül a folyamatok és az események okszerű sorrendiségben követik, generálják egymást. Ám ha az ebben a rendszerben felépült elme egy specifikus észlelési és hatású téridőn-kívüli működés formáját hozza létre a pszichikumnak, akkor az abban a rendszerben észlelő éntudat időben elméletileg jelen lehet az ezt a szférát, vagyis az „öt” generáló elme véges létszakaszán kívül is.

Ez esetben a szelleminek nevezett világ létezése felfogható lehet olyan téridőn-kívüli szimultán valóságformának, ami valóság tartalmában korrelációkat mutat az anyagnak nevezett világgal, és a két eltérő észlelési vagy érzékelési jellegű, egymásban talán csak részben értelmezhető forma közötti áthatás adódhat a pszichikum olyan spontán vagy tudatos áthatásából, ami mindkét tartományban való jelenlétből adódik. A dualitás fogalma így csak a psziché két eltérő és egyidejű működési lehetőségét jelentené, bár az egyidejűség fogalma meglehetősen problematikus lehet ebben az esetben, amikor egy időbeli és egy időnkívüli fogalmat kapcsolunk össze vele.

Ezt az egyébként meglehetősen hipotetikus elméletet szemlélve újabb párhuzam észrevétele kínálja magát, nevezetesen a halhatatlanság kérdését illetően. A pszichikum egy időnkívüli észleleti formája éppen a szellem örökkévalóságának is megfeleltethető. Emellett – akár minden misztikus magyarázatot is félretéve – feltehető, hogy az egyéni szubjektumok egymástól nincsenek elszigetelve – a telepátikus

jelenségek is mutatják az extraszenzoriális elérhetőséget –, vagyis ebben a lehetséges pszichikus tartományban a részek egy kölcsönösen elérhető összességűdése is létrejöhet.

Közbevetve újra elismélem, ez a bizonyos szellemnek nevezhető szféra szigorúan önmagában véve nem kell hogy létező legyen, a tudat részeként materialista módon az anyag illetve az elme terméke lehet – tehát a gondolatokhoz hasonlóan absztrakt fogalom –, csak hogy téridőn-kívüliségénél fogva egyfajta kiterjedésben haladja meg a fizikai rendszerek érzékleti világát, másrészt amellet, hogy észleleti korrelációban áll azzal, a PK-effektusokhoz hasonlóan végsősoron aktív hatást is kifejthet rá.

Amennyiben pedig valóban az elme gondolatai és képzeleti alkotják ezt az akár kollektív pszichikai rendszerként is felfogható tartományt, akkor elképzelhető, hogy az ember, illetve az emberek megélt pszichikus tapasztalatai és emóciói vetődnek ki ezekben a „magasabb dimenziójú” gondolati világokba, ahol ennek megfelelő szellemi erőket hoznak létre, amelyek a visszahatás révén akár irányító szerepűnek is tekinthetők. Tudom, ez úgy tűnhet, mint amikor a kígyó a saját farkába harap, de végül is a prekogníciós hatások sem értelmezhetők túl egyszerűen, és itt is épp efféle jelenségekről van szó, hiszen ennek a pszichikus szférának az időnkívüli tapasztalatai, képzeleti mindenkori előképei lehetnek a prekognitív észleléseknek, és összegezve a múlt és a jövő képzetartományait, a világ egyetemes szellemi tapasztalását képviselhetik, vagyis azt a végtelen tudást a létezésről, amit egyaránt nevezhetünk Istennek, kozmikus tudatnak, kollektív tudattalannak, vagy akár bármi másnak, ugyanis lehet, hogy ennek a mindenkori sejtésnek csak az elnevezései különbözöek.

Az pedig hogy erről a feltételezett pszichikus valóságformáról szerezhető tapasztalatok, vagy az ezzel esetleg összefüggő mérhető PSZI-jelenségek erre a feltételezett tudati létállapotra nézve oly kevésbé leírók és főképp még kevésbé bizonyító erejűek, talán annak is köszönhető, hogy egyfajta gátló tendencia érvényesül az áthatásokkal szemben, ami persze nem feltétlenül egy elrendeltetés, hanem esetleg csak az eltérő észlelési struktúrákból adódik.

A kölcsönhatások ettől még létezhetnek, sőt tendenciális szinten folyamatosan jelen lehetnek. Gondoljunk csak itt a kockadobás eredményeinek akaratlagos befolyásolására – PK-hatás. Az ESP-jelenségekkel mutatott nagyfokú hasonlóság azt sejteti, hogy a PSZI-jelenségek egy ugyanazon hatás különböző megnyilvánulásai. A PK esetében egy gondolati elvárás hatására véletlenfolyamatok eredményei annak megfelelően alakulhatnak, illetve alakulnak szignifikáns szinten. Véletlenfolyamatok pedig a mindennapok fizikájában is szép számban találhatóak. Ha belegondolunk, hogy végsősoron bármilyen anyagi rendszer részecske-szinten valószínűségi koordinátákkal írható le, akkor a mikro PK véletlenbefolyásolási mechanizmusa kiterjeszthetőnek tűnik akár a már említett Poltergeist jelenségre is.

A kísérleti gyakorlat viszont inkább a valós mikro PK jellegű folyamatok befolyásolhatóságát mutatja. Ehhez pedig a nagyszámú eredménykimeneteli lehetőséggel bíró nagy flexibilitású rendszerek a legalkalmasabbak, és ha belegondolunk, ilyenek például az élő organizmusok, azon belül pedig az ismert legbonyolultabb rendszer – az emberi agy.

Ha a tudatos kísérleti próbákat leszámítjuk, tudattalan vágyaink, elvárásaink akkor is hathatnak – ha kis hatékonyságú tendenciaként is – a legkülönbözőbb összetett folyamatokra, sőt ha egy általános érvényű, mély meggyőződéssel akár kollektívan is vallott ideát szemlélünk, akkor láthatjuk, hogy az az előbb felvázolt pszichikus működési szférában szintén megjelenhet, érvényét tekintve talán valamiféle statisztikus összességűdében. Hatását pedig – téridőn-kívüliségénél fogva – nemcsak itt és most, hanem bárhol a múltban és a jövőben kifejtheti. És itt határokat szabni nehéz vagy talán lehetetlen dolog. Márpedig a mindenkori szellemi tapasztalások konzekvens tendenciája – a régmúlt időkbe is vetítve –, felérhet az isteni akarat fogalmával is.

Ha csak az élet kialakulását és evolúcióját szemléljük, akkor is észrevehetjük, hogy benne egyre gyarapodó véletlenfolyamatok nyújthatnak–nyújthatnak elméleti lehetőséget egy ilyen jellegű hatás érvényesüléséhez. A darwini evolúció elmélete a maga területén természetesen megállíthatja a helyét és nem is valamilyen lamarckizmusra utalok itt, hiszen egy esetleges ilyen hatás csak a meglévő genetikai lehetőségek egy bizonyos tendencia szerinti kimenetelét valószínűsítene. Gondoljunk el, minden egyes megtermékenyülési folyamat a kromoszóma-átkeresztződés fázisában számtalan kimeneteli lehetőséget kínál.

Ismétem, nem konkrét teremtésről beszélek, hanem egy észrevétlen tendencia érvényesülésének lehetőségéről. Az elképzelt hatás tulajdonképpen bármilyen szerveződési szinten működhet, az egyed szintjén a fogamzással kezdve, testi folyamatokon át az aktuális helyzetekben való döntésig terjedően, globálisan pedig akár fajfejlődési, történelmi, kulturális és más szinteken is érvényesülhet, hatások összességűdésként. Ezzel a feltevessel nem azt akarom mondani, hogy minden történés elrendeltetészerűen determinált, hiszen a hipotézisből adódóan is ezek a hatások csak valószínűség jelleggel érvényesülhetnek. Csupán egy irányadó tendencia létét tartom lehetségesnek az előző gondolatmenetek következtetéseinek alapján, és ebben, illetve a pszichikum lehetséges téridőn-kívüli működéseinek konzekvenciáiban hasonlóságokat látok az idealista világképek alaptételeivel.

Céлом tehát a hipotézisek ismertetésével nem a misztikus elképzelések és a vallásos létfilozófiák valóság tartalmának tudományos bizonyítása, ugyanis egyrésztől ilyesminek, azt hiszem, még a lehetőségétől is távol állunk, másrésztől ezek az elméletek is inkább csak egy gondolati játék próbáját állnák ki, hiszen a tudományos megismerés lépcsőfokait nemcsak hogy nem szabad, de nem is lehet kihagyni, áthidalni.

De úgy érzem, sikerült elérnem célomat, ha ezeknek a hipotéziseknek a bemutatásával legalább az összefüggések elvi lehetőségére rá tudtam világítani, ugyanis az az elzárkózás, ami a megismerés két fő irányzata között figyelhető meg, végsősoron az emberi lét megismerését hátráltatja – beleértve annak az összes lényeges és a gyakorlatba is kivetülő összefüggését –, pedig az emberi tudás és megismerés lehetőségei összetettek, és a létezés tudata – az öntudat – azt hiszem önmagában is olyan csoda, amely ha magát fürkészi, talán mindig új kérdésekre és új válaszokra fog találni.

Ezért, a megismerés szép emberi útján ne siessük el a kijelentéseket, a döntéseket és az ítéleteket.

1 Csoóri Sándor: Rejtsétek el a csodát
Magvető Bp., 1967

2 R.A: Moody: Élet az élet után
Ecclesia Bp., 1991

3 Vassy Zoltán: A parapszichológia tudományos irányzata
Akadémia Bp., 1989

4 Rhine J.B. – Pratt J.G.: Parapsychology
Springfield; C.C. Thomas 1957

A bio

Az emberi piac diktatúrája

Ember és Bioszféra problémái eredendően gazdasági természetűek. A „békés alkotómunka” következtében fogynak el erdeink, erodálódnak talajaink, apadnak el vizeink, merül ki minden létforrásunk, válik mérgezetté a levegő, a víz, a talaj, élet nélküli sivataggá a Föld. A bárki által megtapasztalható tények, az egyre súlyosabb kórképek azonban még mindig hiábavalónak látszanak. Döntéshozóink szellemi tehetetlensége oly nagy, az egyéb lehetőségek megfontolása és kipróbálása iránti hajlandóságuk oly kicsi, hogy őket talán még a helyi válságoknak globális katasztrófába való átcsapása sem térítené észhez, az amikor már egyébként is késő lenne.

Politikusok, bankárok, gazdasági szakértők terveinek további erőltetésébe biztosan belepusztulunk, *hacsak* nem sikerül sürgősen hatástalanítani valahogy ezt a Bioszférával szemben víruszerű, neutronbomba hatású, mérszáros jellegű, mert *csak emberi piacra* termelő gazdaságot.

Azt tanítják az iskolákban, azt írják az újságokban, arról beszélnek az akadémiák, a kormányok, a parlamentek ülésein, azt válaszolják a kritikákra, hogy ez „a” gazdaság, és hogy „*nincs más lehetőség*”. Ez az állítás vagy tévedés, vagy félrevezetési kísérlet. Még ha igaz volna, a kritikát akkor sem cáfolná. Annál inkább az volna a feladat, hogy akkor minden erővel keressük a más lehetőséget, mert ez a mostani biztosan rossz.

Nagy szerencse, hogy a keresést, a másról (is) gondolkodást, az egyéb lehetőségek elfogulatlan számbavételét, megfontolását és ellenőrzését sem a kisebbségi, sem a többségi diktatúrák nem tudják megakadályozni. Ezért a *Bioszféra piacára* is termelő, az ökoszisztémákat is éltető, a létforrásainkat felújítani és optimális állapotban tartani képes, ember és Bioszféra viszonyát kölcsönös előnyökre alapozó gazdaság (és tudomány meg vezetés) tervei már elkészülhettek, bevezetésük akár holnap elkezdhető.

A többségi diktatúra elhallgató politikája azonban hatásosabb még a kisebbségi diktatúra elhallgató

terrorjánál is. Még ha megjelenik is ez az írás, ki figyel rá? Még ha javaslatként elő is lehetne adni valahol, ugyan ki szavazná meg? A szabadság és jog a javaslatok, érvek, tények, a Bioszféra nem emberi része és a jövő generációk érdekei előli kiterés szabadságát és jogát is jelenti, sőt főleg azt. A „nép”, a „választók” pillanatnyi érdekeinek képvisellete eleve kizárja a Bioszféra és utódaink képviselétét, pedig itt éppen erről volna szó.

Hiába szabad a választás, ha kétszeresen sem szabad a választék. Nem szabad, mert egyfelől ember és Bioszféra viszonyának egyéb lehetőségei szóba sem kerülhetnek, másfelől pedig nem is a választás kérdése, hogy e téren hogyan döntünk. Eddig azért nem tudtunk más viszonyt kialakítani, mint ezt a víruszerűt, mert hiányzott hozzá a megfelelő tudásunk. Most, a tudás birtokában pedig láthatjuk: nincs más lehetőségünk, mint a Bioszféra piacára is termelni, ha a jövőben is létezni akarunk.

A feladat tehát a választék kötelező számbavétele, és érvek (nem pedig címek és rangok) alapján való minősítése. A megoldás pedig vagy a döntéshozók meggyőzése a feladat vállalásának szükségességéről, vagy felváltásuk olyanokkal, akik képesek is és hajlandók is vállalni ezt a feladatot.

Kórkép és gyógymód

Az emberi gazdaságnak és piacnak emberré-válásunk óta jellemzője, hogy egyre nagyobb mértékben hagyja figyelmen kívül létforrásainknak (környezetünknek) mind a végességét, mind a körfolyamat- vagy örvényrendszerben megnyilvánuló létformáját, organiztikus tulajdonságait. A végességgel kapcsolatban még a Római Klub is csak a *növekedés* határaitól beszél, holott egy olyan véges rendszerben, mint amilyen a Föld is, határai bármilyen mértékű és dinamikus *fogyasztásnak* is vannak. A takarékoskodás, vagy a fogyasztás mértékének csökkenése csak egy logika nélküli, ösztönös nyelvhasználatban mentheti meg létforrásainkat a teljes kimerüléstől.

szféra piaca

Ugyanez a helyzet anyagcseretermékeink elhelyezésével, létforrásainkat mérgező hatásával kapcsolatban is. A kevesebb mérge, a kisebb mértékű szennyezés nem megszünteti, csak későbbre halasztja az elviselhetetlen szennyezettség mértékének bekövetkezését. A magasabb kémény, a csatornázás, a gondos szemétyűjtés csak máshová helyezi át az elviselhetetlen állapot (egyre szaporodó) megnyilvánulásait.

Ha van is már némi szó „meg nem újuló erőforrásokról”, s ebből következően a hulladékmentes termelés, az újrahasznosítás szükségességéről, azért az emberi gazdaság egészében továbbra is úgy tesz, mintha létforrásaink kimeríthetetlenek, valamint bányakincs, készlet, amorf anyag formájúak lennének, amelyeket nekünk csak kitermelni, kiaknázni, hasznosítani, tetszésünk szerint átalakítani kell gazdálkodás címén. Ha van is már némi szó „megújuló” vagy „megújítható” erőforrásokról, azért azok megújulását még csak akadályozni igyekszünk, megújításukról nem intézkedünk. Az emberi gazdaság ezért „termelésnek” kizárólag csak az emberi piacra nézve nevezhető, míg létforrásainkra nézve éppen ellenkezőleg: kitermelő, fogyasztó, felélő, megsemmisítő, mérgező, szennyező. Ilyen alapon nemcsak a fejlődés, de a létezés sem tartható fenn sokáig. Tudja ezt mindenki, csak nem gondol rá, sem amikor gyárat tervez, sem amikor vásárol, vagy eldobja a kiürült zacskót, a lyukas cipőt. Az ember képes ugyan gondolkodásra, de eddig nem élt e képességével.

A gazdálkodás célja mindezeknél túl nem is elsősorban az emberi szükségletek kielégítése, hanem a pénzszerzés. Az előállított termékek zöme kacat, bővli, testi és lelki kábítószer, luxuscikk. Gazdaság és piac viszonyában a piac az alárendelt. Csak azért kell, hogy fogyasztásával kielégítse a pénzszerző gazdaság fennmaradásának, sőt növekedésének szükségleteit. Ebből következően létforrásaink kimerülésének üteme sokszorosa annak, mint ami nélkülözhetetlen lenne. (Például addig, amíg rá nem jövünk, mit is kell csinálnunk tartós létezésünk feltételeinek előállítására érdekében.)

Létforrásaink kimerülését gyorsítja az is, hogy nem vesszük figyelembe létformájuk körfolyamatrendszer, örvény-rendszer jellegét. Még a víz esetében is, ahol az örvénylés ténye teljesen egyértelmű és közismert, csak egyre több és egyre mélyebb kút fúrása, esetleg gát építése jelenti a „termelést” (vagy annak növelését), de föl sem merül a csapadék növelésének lehetősége. (A legnyilvánvalóbb módon, a párolgási felület növelése, a Nap párologtató hatásfokának növelése révén.) Az elsvatagosodás, a klíma szárazabbá válásának okát sem keressük a párolgás mértékének csökkenésében (csökkentésében), mintha ezeknek a tényeknek közül sem lenne egymáshoz.

A levegő széndioxid tartalmát, s vele az üvegházhatást is csak úgy vizsgáljuk, mintha az egyedül az emberi égetésektől függne, s nem a széndioxid-körforgalom teljességétől. Egyetlen rész-mozzanatból próbálunk következtetni egy másik rész-mozzanatra, a többi rész és az egész vizsgálata, de legalábbis feltételezése nélkül. Aggódunk az üvegházhatás növekedése miatt, mert pillanatnyilag még van fosszilis szén is, biomassza is, amit égethetünk, de nem aggódunk a széndioxidot a levegőből kimosó részfolyamatok miatt, amelyek akkor sem állnak majd le, ha már nem lesz mit égetnünk. Nem emlékszünk a jégkorszakokra sem, amelyek az üvegházhatás csökkenése miatt következtek már egyszer. A talajok eróziója ugyancsak nem érdekel senkit, aki gazdasági ügyekben dönt. Mintha a forgalomban lévő pénz mennyiségének és örvénylési sebességének növelése nem előidézné, hanem éppen ellen-súlyozná az örvénylésben részt vevő anyagok mennyiségének csökkentését.

Az a legelemibb logikai megfontolás is hiányzik gondolkodásunkból, hogy bármely véges rendszerben csak úgy állíthatók elő a tartós létezés feltételei, vagyis hogy ne fogyjon el a táplálék és ne halmozódjanak föl anyagcseretermékek, ha létfontosságú anyagainkat zártvonalú kényszerpályák menti örvénylésben mozgatjuk, vagy ha ez a mozgás tőlünk függetlenül is zajlik, akkor annak fenntartását, mértékének növelését igyekszünk elősegíteni (rövidre-

zárásuk helyett). Ezzel szemben ma egyirányú, bányától szeméttelépig, hegyerinctől, forrástól tengerfenéig tartó anyagáramot állítunk elő, amelynek vége, katasztrófális következménye belátható.

Létforrásaink (és anyagcseretermékeink fogadói, feldolgozói) eredetileg túlnyomórészt természetes ökoszisztémák voltak. Róluk legalább néhány évtizede tudnunk kellene (a táplálkozási kapcsolatok vizsgálatának eredményeképpen), hogy lényegük, lelkük, motorjuk egy önszervezett élelmi hálózat, a mérsékelt övben 1,5-2,5 ezer szigorú rend szerint együttműködő populáció „alkatrészsel.”

Ezekben az *önfenntartó gazdaság* formájú rendszerekben az együttműködésnek az a fő célja vagy értelme, hogy ne foggyon el a táplálék, és ne halmozódjanak föl anyagcseretermékek sem. Az élelmi hálózat, mint az ökoszisztéma motorja ezt a célt úgy éri el, hogy alkatrészei, a táplálkozási egységként működő populációk (a „fajok” konkrét megnyilvánulásai) részben egymás anyagcseretermékeit (ezen belül egymás fölösleges számban képződő utódait, selejtes, beteg, öreg, elhalt egyedeit), részben az élelmi hálózat határain kívüli anyagokat és energiákat eszik, akkumulálják, építik be szervezükbe, valamint az ökoszisztéma talajába és/vagy adják tovább egymásnak. (Ez a sejt, a soksejtű élőlény katalizátor hálózatával analóg működés azt jelenti, hogy az ökoszisztémákat az Élet második fokozataként, az Élet magasabb szerveződési szintjeként kell értelmezni. Ennek az egymásbanfoglaltsági hierarchia szerinti színtezettségnek van még egy harmadik fokozata is, a Bioszféra.)

Az élelmi hálózatok önszervezettsége, ezen belül a kölcsönös egymás-evésnek a korlátozottága teszi azután lehetővé, hogy a populációk nem fogyasztják el egymást, nem foglalják el egymás helyét, sőt a populációk egyedszáma, korosztálymegoszlása, változatossága tekintetében nagyfokú stabilitás áll elő. Ez az ökológiában szupraindividuálisnak nevezett, a valóságban azonban populációkon belüli és ökoszisztémákon belüli organizáció teszi lehetővé azt is, hogy az élelmi hálózat egységként, másodfokú organizmusként érzékelje önmagát, populáció-alkatrészeinek létét vagy hiányát, együttműködésük rendjét és eredményét, az ép (egészséges, a tartós létezés feltételeinek megfelelő) állapotot, annak esetleges hiányait. Ebből az organizációból következik az ökoszisztémáknak (és a Bioszféranak) egy optimális állapot fenntartására, katasztrófa esetén annak regenerálására való törekvése, képessége is. E törekvés más szóval arra irányul, hogy a létfontosságú anyagok a lehető legnagyobb mennyiségben, a lehető legmegfelelőbb arányban, a lehető leghosszabb ideig végezzenek örvénylést (körforgást) a rendszerben, hogy az erózió a legkisebb legyen. Ezért van az,

hogy „egyensúly”, „harmónia” csak optimális állapotban létezik, hogy „természetátalakítást” mi sem végezhetünk akármilyen irányban és mértékben.

Ha mi ezt az élelmi hálózatot akár tudatlanságból vagy téves ismeretek alapján, akár telhetetlenségből vagy mohóságból *ellengazdaságunk* révén rövidre zárjuk, néhány populáció-rabszolga segítségével a magunk lehetőségeit vírus módjára megnöveljük, ezzel csak ideiglenes, átmeneti jólétet érhetünk el néhány nemzedék számára. Ezen az úton időben megállni addig lehet, amíg az ökoszisztémák, de legalábbis a Bioszféra organizisztikus tulajdonságai-ból következő tűrőképességi határt nem lépjük át.

A politikusok által Magyarországnak nevezett helyen a hajdani, a ma is lehetséges és a jövőben is szükséges ökoszisztémáknak mintegy 95%-át föléltük már. Ebből 80% a teljes területi hiány, a többi a maradék (20%) mintegy 75%-os hiányából, degradáltságából következik. Ha ez a helyzet még nem is jelent visszafordíthatatlan sérülést vagy változást, azért már nem kell sok hozzá. A Bioszféra más részein, és egyre nagyobb részein a pusztulás megközelíti a 100%-ot. Ezekben a helyeken már csak a más földrészek hasonló klímájú területein megmaradtak áttelepítésében lehet bízni.

Figyelmen kívül hagyott tény az is, hogy 1-2 millió éve tápanyagainkat víz és szél emberi hatások nélkül is errodálja. A jégkorszak, amely még nem múlt el, csak kissé visszavonult, s ha nem teszünk ellene visszatér, elsősorban a széndioxid kiválásának a következménye. Ennek pedig az az oka, hogy a Föld kihűlése a kontinensvándorlások és a széndioxidot a légkörbe visszajuttató vulkáni tevékenység lassulását, sőt előbb-utóbb teljes leállítását eredményezi, míg a csapadék széndioxidot kimosó, azt karbonát kőzetekké, majd hidrokarbonátokká változtató hatása annál inkább megmarad, sőt növekszik. Ezek a geokémia által feltárt tények régóta ismertek már, legfőljebb nem közismertek, s jelentőségük nem elismert. Az üvegházhatás okainak magyarázatánál mindenesetre ezeket a tényeket sem szokták figyelembe venni. Megtehetik. A tudomány eredményeinek elsajátítása és alkalmazása terén is politikai szempontok uralkodnak. Mindenki szabadon választhat, tetszése szerint fogadhat el vagy utasíthat el bármit is. (Diktatúrákban ugyanez a diktátorok tetszése szerint.)

Tartós létezésünk feltételeinek előállítására tehát az uralkodó, de tévesnek, önámításnak bizonyult hagyományokkal ellentétben nem politikai, nem piaci, nem pénzügyi, vagy éppen jogi probléma, hanem műszaki-kibernetikai jellegű tervezést, kiképzést, munkaszervezést és fegyelmet igénylő feladat. A létforrásainkhoz való viszonyunk új, *kölcsönös elő-*

nyökre történő alapozása olyan szükségletünk, amelytől nem lehetünk sem szabadok, sem függetlenek a jövőben, ha létezni akarunk.

Hogy mit is kell tennünk akkor a jelenlegi gazdaság helyett, azt kitalálhatjuk egyrészt magunk, a véges rendszerek korlátaiból, akár pusztán logikai úton is. Kifigyelhetjük másrészt azt is, hogy mit csinálnak a többiek az ökoszisztémák élelmi hálózatában hogy vajon mire van szüksége a többi populációnak ökoszisztémáinak s a bioszférának. Különleges, jórészt még nem is ismert képességeinket biztosan nem a társ-populációk és az Élet magasabb szerveződési szintjei ellen, hanem hasznukra, javukra kell bevetnünk. Azt mindenestre ne várjuk meg, amíg a mai gazdaságok is végleg összedőlnek, mint ahogy az meg is történt már minden ősi formájukkal.

A természettel való viszony tekintetében nincs különbség a különböző gazdasági formák között. Az ökológiai szempontú természetvédelem sem gyógyír, hanem csak szépségtapaszt, amely elfedve a bajt, súlyosbító körülményt is jelent.

Amit tennünk kell, az a kórképből és az ökológia eredményeit magában foglaló, de azt meghaladó *örvényrendszer szemléletű Bioszférabiológia*ból következően a legtöbb szempontból éppen az ellenkezője annak, mint amit most teszünk. A mi kórképünk ugyan súlyosabb, mint ami a hagyományos szemléletből következik, de a gyógymód sem csak tüneti kezelés, hanem ellenőrzött, és ezért megbízható, tartós, végleges megoldás lehet, ha időben hozzákezdünk.

A hosszú távra egyedül lehetségesnek látszó módszert egy hasonlattal célszerű bevezetni: Ha eddig mérsáros módra levágtuk a „tehenet”, és így a legrövidebb úton, közvetlenül jutottunk „tejéhez”, akkor most meg kell kísérelnünk a *közvetett módon*, a kerülő úton, a tehenész módra elérhető lehetőséget: „etetni, hízlalni, gyógyítani, s eközben fejni” a „tehenet”. Meg kell kísérelnünk emellett a „növényi”, a „primer producensi” módszereket is, tehát élettelen anyagokból (fossziliák-ból) pl. vegyi üzemekben táplálékul, takarmányul szolgáló anyagokat előállítani. Úgy is mondhatjuk, hogy ember és Bioszféra viszonyát nem az ember előtti állapot és a semmi vagy a sivatag közötti – kompromisszumos, átmeneti állapotnál kell keresni, hanem az ember előtti állapoton túl.

A Bioszféra, ezen belül az ökoszisztémák, ezeken belül az élelmi hálózatok populációinak ép, egészséges, optimális, tartósan fejhető állapota eszerint egyaránt nevezhető a termelés eszközeinek és céljának. Ha csak magunkra gondolunk, akkor inkább eszköz, ha utódainkra is, akkor inkább cél a Bioszféra. Az ilyen kibernetikai rendszerekben az alkatrészek

sohasem csak saját céljukat követik, hanem eredendően a rendszer célját. A részek önfenntartó működése mindig alárendelt a rendszerfenntartó működésnek. Ezt tapasztaljuk a természetes ökoszisztémák esetében is. (A már említett Bioszférabiológia az, amely a Bioszféra és a ökoszisztémák kibernetikai tulajdonságait vizsgálja.) A kérdés ezután már csak az, hogy miként etessük a Bioszférát és az ökoszisztémákat; mit, hol, milyen mértékben termeljünk az ő piacukra, hogy ezáltal közvetve, a magunk piacát is elláthassuk.

Ebbe az irányba tekintve a következő szempontok a legfontosabbak:

– Zártvonalú kényszerpályák menti, a Nap kihűléséig fenntartható, optimális mértékű anyagforgalom vagy anyagörvénylés csak úgy állítható elő a jövőben, ha minden vízgyűjtő területen, a tengerek fenekétől a hegyek gerincéig (pl. a Fekete Tenger nyugati medencéjétől a Fekete Erdőig) amit a víz a gravitáció irányába mozgat, azt mi a Nap közvetett és közvetlen energiájával a gravitáció ellenében mozgatjuk. Ami létfontosságú anyag már üledékként, hordalékként kivált ennek a Bioszféra-piaci egységnek az örvényléséből, azt visszajuttatjuk az örvénylésbe. Arra törekszünk, hogy a lehető legtöbb tápanyag épüljön be az ökoszisztémák élő és holt szervesanyag készletébe, gyökök által átszőtt talajába, vagy ami ide nem fér, egyéb ellenőrizhető, könnyen hozzáférhető és mozgósítható (mesterséges) tározóinkba. A meglévő mérgező anyagokat pedig ki kell zárni az örvénylésből (a levegőből, a talajból és a vízből).

– Épületeinket, útjainkat úgy kell elkészítenünk, hogy az ökoszisztémák működési tere ezáltal ne csökkenjen, hanem inkább bővüljön. Sikeres kísérletek sokasága bizonyítja, hogy lehetséges építkezni a talajszféra csökkentése nélkül is. Már csak tömegesen alkalmazni kellene a bevált módszereket. Ugyancsak bevált, de nem vagy alig alkalmazott módszereink vannak a tengerbe mosott anyagok kiszűrésére. Szilárd felületekkel, hálókkal sokszorosára lehet növelni a tengeri ökoszisztémák működésének hatásfokát. A nem mezőgazdasági élelmiszertermelésnek is számos ígéretes lehetősége vár bevezetésre, de legalábbis fejlesztésre, kísérleti alkalmazásra.

– Az energiafelhasználásban nem a „szelídség”, a „környezetbarátság” a fontos kritérium, hanem az, hogy az erózió lassítására, ellensúlyozására használjuk-e az energiát, vagy előidézésére, gyorsítására. Hosszú távon egyébként csak a (közvetlen vagy közvetett) napenergia jöhet számításba a többi energiaforma végessége miatt. A fosszilis szénkészleteket, vagy bármilyen szerves szénvegyületet tartalék tápanyagnak, s nem tartalékenergiának kell

tekinteni. Az égetés, a tüzelés a tápanyagörvénylés rövidre zárását jelenti, amely ennél fogva a lehető legnagyobb kártétel és tévedés, a legdurvább hiba. Napenergia van bőven, örvénylés gerjesztésére való katalizálásának lehetőségei szinte kimeríthetetlenek. Ezért vagyunk itt a Földön, nem másért!

– Ha a Bioszféra éltetésére nem lennének is kész vagy félig kész technológiáink és módszereink, a

„Senki sem halna éhen vagy szomjan, senki sem fagyna meg, senki sem kapna halálos betegséget csak azért, mert az erdőirtást, az égetéses földfoglalást, a mérgező anyagok gyártását és kiengedését egyik napról a másikra megszüntetnénk. A létező éhínség és járvány sem azért van, mert kevés erdőt irtunk ki.”

feladat akkor sem lenne más, mint ezeket kutató, kísérletező munkával előállítani. Azt a kutatói kapacitást, amely a Bioszféra élettelenítésének eszközeit keresi még ma is, át kell állítani a még hiányzó technikák és technológiák előállítására. (Amikor elkezdtek az atombomba gyártását, még nem tudták, hogyan fogják megcsinálni.) A kipróbáláshoz szükséges alternatív emberi közösségek (ökofaluk, biofaluk, permakultúrák) is rendelkezésre állnak már, vagy ilyenek minimális támogatással létrehozhatók.

– A hagyományos technológiákat, épületeket és utakat természetesen nem lehet, és nem is szabad azonnal feladni, különösen ha azokat még nincs mivel fölváltani. A hagyományos „termelést” azonban, mint rossz, elavult, be nem vált hipotézist igyekezni kell a *minimumra, a legszükségesebb létfeltételeink előállítására korlátozni*. A legszükségesebb táplálék, ruhanemű, lakás és közlekedési eszköz előállítása után megmaradó szabad időnk és energiánkat az új gazdasághoz szükséges ismeretek elsajátítására (új szakmák és együttműködési módszerek megtanulására), s a hagyományos termelés alól felszabaduló területek ökoszisztémáinak regenerálására, a szennyezettség megszüntetésére kell felhasználnunk.

– Létforrásaink minimumban lévő részeinek további erózióját megállítani, helyreállításukat, felújításukat megkezdeni nemcsak lehetséges és szükséges, hanem sürgős is.

A legnagyobb veszélybe, sőt végveszélybe az ökoszisztémák maradvékainak, az ún. génkészleteknek a kritikus mértékű fogyása miatt jutottunk. A

végveszély elhárítása érdekében az utolsó ökoszisztémák és populációk töredékeinek és foszlányainak néhány helyen való „védelmét” föl kell váltani a *maradék teljességének minden hagyományos emberi behatástól való mentesítésével*. A már eddig föl-szántott, beépített és lebetonozott területek bőségesen elegendők létfeltételeink hagyományos módon való előállításához. A többit nyugodtan

visszaadhatjuk a Bioszféraának.

Az irányváltás leg-sürgősebb megkezdése után siettethetjük is, késleltethetjük is a regenerációt a nem-hagyományos vagy csak határesetekben alkalmazott módszerekkel. Az a fontos csak, hogy a maradvék rovására nem szabad többé kompromisszumot kötni. (A jelenleg

Magyarországnak nevezett területen még a „fokozottan védett” minősítés sem jelent mentesítést, hiszen ezeken a területeken ugyanúgy folyik erdőirtás, legeltetés, kaszálás, vadtenyésztés, ragadozóirtás, kirándulók taposása, gombaszedés, talajvízszint csökkentés, útépítés stb. mint a többi területeken, talán csak korlátozott időben és mértékben, és hatósági engedéllyel. E védett területek ökoszisztémáinak azonban teljesen mindegy, hogy az év mely szakában, egy lépcsőben vagy szakaszosan történik-e a beavatkozás, hogy pl. a fapopulációk fiatal korosztályait lerágó túlszaporított nagyvad-állomány politikai diktátorok vagy jól fizető külföldi vadászok kedvtelésére szolgál-e. Ökoszisztémáinkat sem az uralkodói dicsőség, sem a pénz nem helyettesítheti.)

Senki sem halna éhen vagy szomjan, senki sem fagyna meg, senki sem kapna halálos betegséget csak azért, mert az erdőirtást, az égetéses földfoglalást, a mérgező anyagok gyártását és kiengedését egyik napról a másikra megszüntetnénk. A létező éhínség és járvány sem azért van, mert kevés erdőt irtunk ki. Ilyesmi kizárólag tudatlanságból, téves ismeretekből, önzésből, hatalom- és birtoklászvágyból, a gondolkodás képességének vagy szándékának a hiányából következik.

A sérült, degradált ökoszisztémák helyreállítását, felújítását egy rezervátum-hálózat kialakítását célszerű megkezdeni. Erre azért van sürgős szükség, mert a legtöbb helyen annyira sérültek már, hogy egyszerű mentesítésük már nem lenne elegendő további eróziójuk megállítására. Ennek a rezervátum

hálózatnak a kijelölése Magyarországon már megtörtént, mintaként számos terület felújítási terve is készen van, megvalósításra vár. Ennek a helyenként gyors, helyenként lassú, fokozatos átállásnak a végrehajtását munkaszervezésben, kibernetikai, műszaki jellegű vezetésben képzett, tehát leginkább ezután kiképezendő egyénekre kell (majd) bízni. A vezetés során arra kell ügyelni, hogy politikai és pénzügyi szempontok nehogyan meghatározók lehessenek.

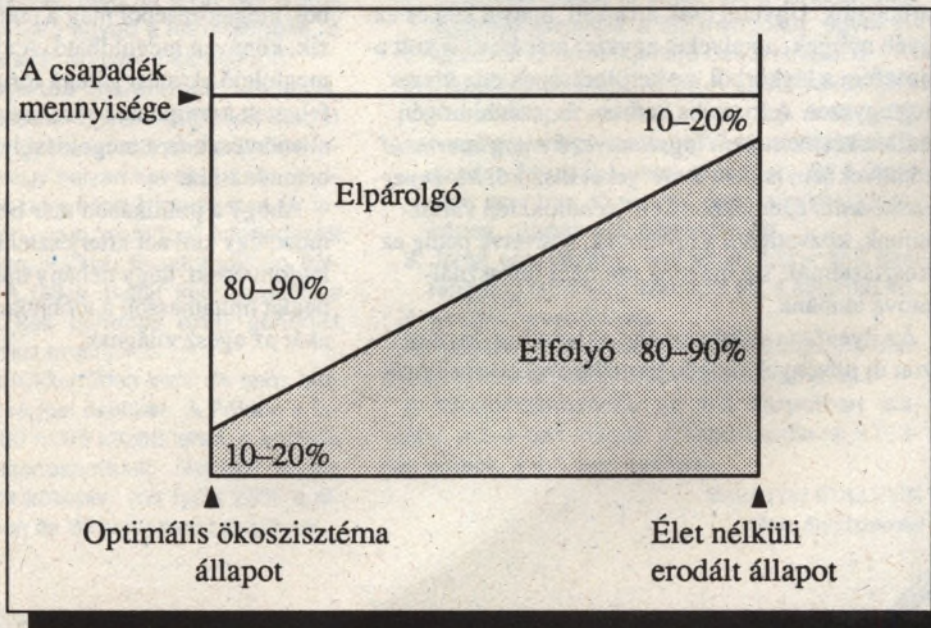
Ha a maradék génkészlet (élőlények, populációk, ökoszisztémák) emberi eredetű erózióját sikerülne megállítanunk, akkor talán reménykedhetnénk a többi minimumban lévő anyag: a vízgőz, az édesvíz, a széndioxid és a talaj eróziójának megállításában, sőt ellensúlyozásában, majd a nem emberi eredetű erózió megszüntetésében is. Egyenkénti számbavételük egyszerű például szolgálhat arra, hogyan lehet és kell bármely – és majd egymás után minden – létforrást jelentő anyag örvényállapotát befolyásolni, azt optimális állapotig gerjeszteni vagy csillapítani.

A vízgőzről ugyan volt már szó, de most kezdjük a problémánál: nem esik elég eső a Szaharában és a föld egyre több helyén, s ami esik, az sem egyenletesen oszlik meg. Mi ennek az oka? Eredendően nyilván az, hogy a Föld felszíne nem párolog eléggé. Eső ugyanis csak annyi esik, mint amennyi víz elpárolog, egy csepplől sem több vagy kevesebb. Ha az erdők és az egyéb szárazföldi társulások kiirtásával, a mocsarak lecsapolásával, a folyómedrek kiegyenesítésével, a felszín beépítésével és lebetonozásával csökkentjük a párolgás mértékét (mert hiszen ezt tesszük, akkor közvetlenül csökkentjük a légkör vízgőztartalmát, közvetve pedig a csapadék mennyiségét, összességében az örvénylésben lévő vízgőz de még örvénylési sebességét is.

Ha tehát ezután növelni akarjuk a csapadék mennyiségét, akkor növelnünk kell a párologtató felszín nagyságát és a párologtató határfokot. A víz, mint létforrásunk olyan örvényrendszer, amelynek bőségét az örvénylésben lévő mennyiség növelésével lehet fokozni.

Szárazföldeken ez úgy lehetséges, hogy növeljük az élelmi hálózatok (az élőlények, a „biomassza”) mennyiségét, hiszen ezek anyagának zöme víznöveljük a holt szervesanyag és a talaj mennyiségét, hiszen ezek vízmegkötő képessége igen nagy, és általuk a csapadék nagyobb része nem elfolyik, hanem elpárolog; növeljük a felszíni vízfolyások útjának hosszát a medrek minél több ágúvá és kanyargósabbá tételével, hogy minél kevesebb édesvíz minél hosszabb úton juthasson vissza a tengerbe. Ez lenne az az ártéri gazdálkodás, amelyet a legújabb kutatások szerint sok évszázadon, ha nem évezreden keresztül gyakoroltak őseink, s amelynek a törődülások idején megsérült maradványait a múlt században megkezdett vízrendezésekkel nem helyreállítottuk, hanem teljesen megsemmisítettünk. Ez az a vízzel való gazdálkodás, amely az árvizeket nem pusztító természeti katasztrófának, hanem életünket tápláló áldásnak tekinti, amely az időszakos vízbőséget a víz visszatartásával állandó, egyenletes vízellátottsággá változtatja. Ezzel a gazdálkodással természetesen növelni tudjuk az édesvíz készleteket is, vagy állandósíthatjuk azok optimális mennyiségét. Továbbá édesvíz-készletek kialakítására van módunk mesterséges medencékkel.

Nagyobb területű, nagyobb tömegű, nagyobb lombfelületű társulások több vizet tudnak párologtatni. Ebből több csapadék, így gazdagabb ökoszisztémák léte válik lehetségessé. Ez egy pozitív visszacsatolás csapadék és ökoszisztémák között, amelynek csak a fényenergia és az átlaghőmérséklet szab határt. Ha a szárazföldek párolgásának növelése nem lenne elég a kívánt csapadékmennyiség előidézésére, úgy meg kell kísérelnünk növelni a tengerek felszínének párolgási határfokát. Tetszésünk szerint

válogathatunk a különböző technikai eszközök és módszerek között. Csak rajtunk múlik, hogy klimatikus és biológiai paradicsommá, vagy tökéletes sivataggá változtatjuk a Földet.

A paradicsomi állapotokhoz persze bőségesebb széndioxid forrásra is szüksegtünk lenne. Az örvénylésben lévő széndioxid mennyisége azonban ugyanúgy csökken, mint a vízgőz. Ha a légkörbe egyre több széndioxid is jut a jelen pillantban, annál inkább csökken az élőlények, holt szervesanyag, a humusz, tehát az ökoszisztémák szénkészlete, de a kőszén, kőolaj, földgáz készletek mennyisége is. Ami növekszik, az a karbonát kőzetek, és ezek oldott, hidrogénkarbonátokká váló, élőlények számára hozzáférhetetlen állapotú formájának mennyisége. A csapadék elegendő idő alatt minden széndioxidot képes kimosni a levegőből, s a kőzetek mállasztása során karbonát kőzetekbe beépíteni.

Ezt a nem feltűnő, eddig figyelmen kívül hagyott, de annál nagyobb jelentőségű „geokémiai” folyamatot kell nekünk ellensúlyoznunk. Az erdők s az egyéb ökoszisztémák területi és szerkezeti regenerálásához ugyanis nagy mennyiségű széndioxid kell. Magyarország területén pl. a mai „biomassza” szénmennyiségének kb. ötszöröse kell a szerkezeti regenerációhoz, s további négy-ötszörös (összesen 20-25 szöröse) a területi regenerációhoz. Széndioxid- és vízgőzforrásaink egyidejű gerjesztése (feltöltése, árasztása) az üvegházhatás mértékét is optimális, egymást a tartós létezés feltételeinek legmegfelelőbb szinten egyenlítené ki.

Technikailag semmi akadály nincs annak, hogy széndioxidot bármely fosszilis készletből felszabadítsunk. Ha elfogynak az energiatartalmú szenek és szénhidrogének, ott vannak még az energiahányos karbonátok. Ügyelni csak arra kell, hogy a kén és az egyéb mérgek, amelyeket egyszer már kiválasztott a Bioszféra a légkörből, ne kerülhessenek oda vissza még egyszer. A fosszilis karbon- és szénhidrogén készleteket ezért nem légszennyező *energiatermelő* erőművekben, hanem a mérgeket kiszűrő, *tápanyag-felszabadító* üzemekben kell széndioxiddá változtatnunk, közvetlenül a növények, közvetve pedig az ökoszisztémák, s a magunk számára felhasználhatóvá tennünk.

Az ilyenfajta szénhasználat oxigén fogyasztása azon új növények oxigén termelésével ellensúlyoz-

ható, amelyek a keletkezett széndioxidot szerves anyaggá változtatják.

Ökoszisztémáink regenerációjának kritikus problémája még a talajok eróziójának megakadályozása és ellensúlyozása. Ehhez tudnunk kell, hogy a talajok ugyanúgy örvénylésben lévő lágy rendszerek, mint a víz, csak örvénylésük, helycseréjük nem olyan föltűnő. Létük, vastagságuk, szerkezetük attól függ, hogy milyen arány van a gyarapodásukat és az eróziójukat előidéző hatások között. A legtöbb helyen jelenleg az eróziós hatások az erősebbek, elsősorban az emberi tevékenység következtében. A talajok és az élelmi hálózatok eróziója nem is választható el egymástól. Ahol nem ép, nem egészséges az élelmi hálózat, ott a talaj sem lehet ép. A talajok regenerációja csak az élelmi hálózatok regenerációjával együtt lehetséges.

A mi segítségünknek a talajok regenerációja során a hajdani talajok síkságokon és folyódeltákban fölhalmozott maradványainak a hegyoldalakra és a hegygerincekre való visszahordásában kell megnyilvánulnia. A talajok természetes regenerációja a kőzetek mállása és a porhullás révén azért nem elegendő, mert ez részben lassabb folyamat az eróziónál, részben pedig széndioxid fogyasztással jár. A csapadék szénsavas vizét a málláson már átesett agyagok, vályogok, iszapok, s a lősz tudja legjobban elszigetelni az alkáli fénoxidokat tartalmazó nyers kőzetektől.

Rejtett, vagy éppen elfojtott képességeink edzése, kifejllesztése révén mindaz a feladat, amelyről itt szó volt, vagy amely az ökoszisztémák és a bioszféra optimális állapotának újjáépítéséből, fenntartásából, a jövőbeni létünket fenyegető veszélyek elhárításából, megelőzéséből még a fentiekén kívül következik, könnyen megoldható. Az kell csak hozzá, hogy megfelelő oktatási jellegű fórumokat hozzunk létre a felvetett szempontok részletes ismertetésére, az ellenőrzések és a megoldási lehetőségek kísérleti bemutatására.

Ahogy a politikában már bevezették a pluralizmust, úgy kell azt kiterjeszteni a gazdaságra is. A legfontosabb, hogy néhány már fölkészült ember példát mutathasson a többieknek, azaz mi magyarok akár az egész világnak.

Beszámoló a Balaton Csoport összejöveteléről, amelynek tárgya az ökológiai, gazdasági és kulturális különbség volt. 1991. szeptember, Csupak (részletek)

Dana Meadows megkísérelte, hogy összefoglalja *Buzz Holling* és *Peter Allen* nézeteit. Miként lehet mérni az ökoszisztéma diverzitását?

1. A fajok száma szerint, ez azonban az aránytalanságok miatt nem kielégítő. Vannak alapvető fontosságú fajok, mint a fák az erdőben, a koral a zátonyban, amelyektől az összes többi faj függ. Vannak **indikátor-fajok**, mint a pettyes bagoly vagy a forróégyövi „szarvcsőrű” madár, akik eltűnhetnek és az ökoszisztéma többi része ezt sosem észleli, de egészségük arra mutat, hogy a többi faj által alkotott gúla ép. Vannak **lebontók**, rendszerint mikrobák, amelyek szerepe sarkalatos az ökoszisztémában. Aztán ott a **karizmatikus megafauna**, mint a pandák és a cetek, akik védelmére rá lehet bírn az embereket.
2. A diverzitás mérhető a **visszacsatolási hurkok** számával, vagy az élelemlánc kölcsönhatásainak vagy rétegeinek a számával, melyek összekötik a diverzitást az állandósággal.
3. A **fajok feletti és alatti hierarchiák** diverzitásával – ökoszisztémák és közösségek, népségek és gének. Még ha jelen van is egy faj, de nincsen elég egyed a népségben, a genetikai diverzitás súlyosan károsodott.
4. A **nem folyamatos hierarchiák** számával, időben és térben. Egyes fajok kis helyet vesznek el és gyorsan változnak. (baktériumok), mások nagy helyen kevésbé változékonyak (fák). B.H. nem észlelt folyamatos átmenetet sem a tér-, sem az időbeli kiterjedések vonatkozásában, inkább kvantumokban változnak ezek. A teljes skálát kell figyelembe venni. (Végig kell gondolni ezen gondolat gazdasági párhuzamait!)

A biodiverzitás csökkenőben van, de nem tudjuk mekkora sebességgel csökken. A Földön a fajok száma 10 és 100 millió között lehet, s közülük csak 1.4 milliót azonosítottunk. Norman Myers szerint a századunk közepén volt fajok 25%-a eltűnik 2000-ig; Ehrlich és Wilson szerint 2-3%-uk.

Miért csökken a biodiverzitás? Elvész vagy felaprózódik a lakóhely, a fajokat gazdasági okok miatt túlságosan kizsákmányolják, idegen fajok vándorolnak be, szennyeződik a természet, időjárásváltozás. Az okok között szerepel az emberiség számszerű növekedése, a nyomor, a rövid időbeli távlatokban való gondolkodás, információk hiánya, emberközpontúság, kulturális zavar, szűklátókörű gondolkodás gazdasági vonatkozásban, meg nem felelő politika.

Mik a következmények? A szépség elvesztése, erkölcsi hanyatlás, gazdasági veszteség, a genetikai információkban bekövetkező veszteség: ezek azonban csak a legcsekélyebbek. A legjelentősebb, hogy elvész az ökoszisztémák szolgálata (hűtés, táplálék-újraforgatás, áradás-szárazság szabályozás, kártevők szabályozása stb.), az ökoszisztéma szintjén és a biogeokémiai körökben ingadozás, s ökológiai tekintetben a legfontosabb: elvész a képesség a további evolúcióra. A diverzitás rendelkezik a rugalmas szabályozás kulcsával, biztosítja az alkalmazkodóképességet a gének szintjétől a népségek, a faj, az ökoszisztéma és Gaia szintjéig.

Peter Allen szerint:

Az evolúció nem az optimálisan hatékony viselkedést választja ki, hanem az **evolúcióra és alkalmazkodásra való képességet**.

Az ökológiai niche nem előzi meg az éppen megjelenő teremtményt. Az ökoszisztémában a népségek co-evolválnak.

Az evolúció irányítja a mikroszkópikus diverzitást és általa irányítatik is.

Az ökoszisztéma egymásutánja *Buzz Holling* szerint:

1. Kizsákmányolás. A fiatal, főleg R-stratégiájú fajok felhasználják a tápanyagokat, egyre inkább fölhalmoznak, majd bekövetkezik a
2. megőrzési szakasz, főleg K-stratégiával. Ez a klimax-állapot statikus, mint egy érett erdő, (vagy egy megakorporáció? szuperhatalom?), gazdag források vonatkozásában. Ez a rendszer azonban törekeny, nem alkalmazkodóképes, csupán egy balesetre vár.
3. Jöhet egy járvány, egy vihar, tűz – ami által rengeteg tápanyag szabadul föl, s alkalmat ad.
4. az újjászerveződésre.

A nyugalmi szakaszok, a lassú változások után (2-32, 4-1 között) fölgyorsulnak a folyamatok.

A tökefelhalmozódás az 1-3 állapotban alacsony, a 2-4-ben magas. A kapcsolódások a 2-3-ban erősek, a 4-1-ben gyengék.

BALATON BULLETIN

(*Gaia-Sajtószemle*)

Európában megadták az első transzgenikus állat-szabadalmat
Az USA-ban könnyebben ment. Többen még harcolnak ellene, a fő szervező a brit Compassion in World Farming. Jóváhagyásra vár egy csirke, akiben marha növekedési hormon termelődik, az ellenzők szerint szenvedni fog, főleg csont-rendellenességekben. Az ellenség logika az európai szabadalmi egyezmény azon pontját igyekszik kihasználni, mely szerint a szabadalom nem mondhat ellent a közrendnek és az erkölcsnek. Sajnos, ezt még soha nem alkalmazták.

(NATURE 1991.X.17.)

A. Rosencranz és A. Scott:
Szibéria veszélyeztetett erdei

2,3 millió négyzetmérföld erdő van Szibériában, ez pont az USA területe, a világ nyitvatermő erdeinek 57%-a, a világ teljes faállományának egynegyede. Az Amazonas-vidéki erdők a szibériaiaknak csak a felét teszik ki (bár kétszer annyi szénert tartalmaznak). Csakhogy megy a vágás, méghozzá 90%-ban tarrá. Sok külföldi vállalat, pl. japánok is ráharaptak a dologra, és a BAM további 1,4 milliárd m³ fát tett elérhetővé. A BAM-építők most munkanélküliek, szívesen vágnak egy kis fát. Egységnyi végtermékhez háromszor annyi fát használnak fel egy orosz vállalat, mint egy nyugati. Az ágakat eleve nem hasznosítják, és a fűrészek nem állíthatók, tehát a deszka-gerendavágás előtt az összes törzset azonos méretre kell vágni. Itt kellene a külföldi segítség, de a tarvágás könnyebb. Pedig a fa itt nagyon lassan nő vissza. A törvények egész korszerűek, megszegésükért kemény 100 rubeles büntetés jár. Több hatalmat kellene adni a helyi hatóságoknak, de akkor le kellene cserélni a korrump felügyelőket. Ha meg központi kézben maradnak az erdők, nagy lesz a kísértés, hogy gyors faexporttal enyhítsenek a gazdaság állapotán. Vannak zöldek, de a vegyesvállalatok felett nincs ellenőrzésük, lakossági fórum meg egyéb úri huncutságok nincsenek. (Ennek ellenére hat hónap alatt vagy ezer környezetellenség - tervezet-gyárat stb. állítottak le a zöldek.)

(NATURE 1992. január)

D.G. Porter: Az állatkísérletek etikai pontrendszere

A szerző szerint a kutatóknak schweitzeri módon tisztelni kell az életet, miközben tudjuk, hogy az ideálokat csak megközelíteni lehet. Ha elfogadtuk ezt az alapállást, ki kell dolgoznunk egy eszközrendszert, amelyik a gyakorlatban használható. A szerző egy pontrendszert javasol, amelyik az állat szempontjából értékeli a kísérletet: minél több szenvedést okozunk, annál több pont jár. „Alacsonyabbrendű” állatok kevesebb pontot kapnának (pl. egy csiga egyszeres szorzóval, egy csimpánz egymilliószoros szorzóval kapná a pontokat). Ezzel kell szembeállítani a kísérlet hasznát. Így állandó nyomás érné a kutatókat, hogy csak a valóban fontos kísérleteket végezzék el, keressék az alternatívákat stb. Persze a fájdalmat nehéz pontosan mérni, kétség esetén felfelé kell kerekíteni. A kísérlet hosszát az állat élettartamához kell viszonyítani. Persze a kísérlet hasznát is hasonló pontrendszer értékelné. Pl. csak akkor szabadna fájdalmat okozni, ha a kísérlet eredménye hozzájárul valamilyen fájdalom vagy szenvedés csökkentéséhez. Az alap kutatás ugyan hozhat ilyen eredményeket, de csak kis eséllyel, ezért csak kis szenvedést okozhat. Termelésnövelési stb. célból nem szabad fájdalmat okozni. Szintén figyelembe kell venni, hogy mekkora esélye van a kísérletnek a sikerre. A szenvedés-pontok és az eredmény-pontok aránya alapján lehetne engedélyezni vagy sem egy kísérletet.

(Szerintem a szenvedés-pontrendszer ötlete jó, a másik oldal viszont eléggé kezelhetetlen. A kutatók hozzászórtak, hogy a pénzforrás igényei szerint fogalmazzák meg terveiket – legfeljebb az állatkísérlet etikai bizottság igényeit is belefogalmazzák a pályázatokba, semmi gond. Ezért a szenvedés-pontokat inkább egyfajta adóhoz vagy illetékhez kellene kötni – több fájdalom drágítsa meg a kísérletet. Ha még így is fontos valakinek, akinek sok pénze van – legyen az ipar, mezőgazdaság, kormány, tudományos akadémia –, végezzék el. Ha van olcsóbb megoldás az igényelt tudás megszerzésére, azt fogják választani. Ez is csak olyan, mint a környezetszennyezési bírság-engedély-papírgyártás és az ökoadó viszonya.)

(NATURE 1992. március)

Hogyan tegyem napról- ökologikusabbá az

Így szólt a házi feladat kérdése amit Dóry Pista barátunk megfogalmazott a Bokor ökológiai Munkacsoport megbeszélésén. Számtalanszor eszembe jutott a feladat. Ízlelgettem, rágogattam, de semmi igazán ínyemre valót nem találtam benne.

Az okokat vizsgálva rá kellett jönnöm, hogy minden, ami más ötlete, más életstílusa, más gondolata és más cselekedete, az lehet jó és lehet rossz is bizonyos szempontból. Tehát általánosságban leírni azt, hogy erről vagy arról mi a véleményem; ebben vagy abban a helyzetben mi az amit cselekednem kéne és végül is mit teszek, az mások számára végtelenül unalmas, mert semmi olyan nincs benne, ami rezonálna saját belsőjével, és ha rezonál, akkor történik az igazán nagy baj, mert azt hiszi, hogy van valami közös bennük. Innen indul ki aztán minden közösség, legyen az párt, hit, vallás vagy izmus, vagy akár csak egy szakkör.

A közösség egy nagyon jó dolog. Szinte mindent megad az embernek, amiben hiányt szenved. Ad programot, ad gondolatokat, ad beszélgetőpartnert, ad egy társadalmi támaszt, ad vezetőt, ad apát, anyát, testvéreket apám, anyám és testvéreim helyett. Mondhatnám nyugodtan, hogy egy jól működő közösség, amely nagyfokú mozgás- és gondolatszabadságot biztosít az embernek, szinte mindent megad (amire szüksége van), beleértve még az anyagi javakat és biztonságot is.

Ha ez vallási alapú hitközösség, akkor az előzőkön túlmenően lelki támaszt, lelki életet, lelki vezetést és lelki-ismeretet is adhat.

Ki az, aki ennél többre vágyhat? Aki ide eljutott – élve a közösségi élet minden előnyét –, az két utat választhat.

Vagy megmarad ebben a kellemes állapotban és mint egyszerű – büszke – közösségi tag éli le életét, hirdelve persze mindenütt a közösségi lét és főleg saját közösségének előnyeit a többi kívülrekedteknek, vagy továbblép, vezetője lesz a közösségnek, új programokkal áll elő, maga mellé

gyűjti a közösség megújulni kész tagjait és kilép a világba mint aspiráns – új közösségvezető – pártvezér, képviselő, főpásztor, próféta vagy csak valami világméretű szervezet alapítójaként.

Minden közösségi ember kivétel nélkül – és ki nem az – megpróbálja a tapasztalatait, gondolatait, eredményeit és kudarcait aztán továbbadni a tanítványoknak, a gyerekeknek és a gyerekeinek.

Az egész folyamat teljesen hétköznapi és kár is lenne rá egy szót is pazarolni, ha nem éltek volna és nem élnének olyanok, akik ebből kimaradnak, vagy kiszállnak, vagy valami egészen más irányt nem választanak.

Végül is ez utóbbiak, akikkel érdemes foglalkozni, mert akik kimaradnak, ha tehetnék, szintén ezt az utat választanák.

Ők azok, akik Keleten ötvenéves korukban elhagyják magas pozíciójukat, családjukat és sárga köpenyben, koldulva élnek le életüket, keresve gurujukat, majd megtanulva tőle mindazt, ami nem a közösségi létből fakad, hanem önmagukból, visszatérnek, hogy tanítsák azokat, akik hozzájuk jönnek. Ők azok, akik Nyugaton Nobel-díjasként vagy csak egyszerű tanárként elvonulnak egy kis falusi iskolába tanítani, vagy csak egyszerűen tyúkot tenyészteni és a falusi gyerekek gurujává válni.

Ők azok, akik az ó- és újkori történelemben ritkán szerepeltek a tankönyvekben, de hatásuk sokkal nagyobb, mint hírnevük. Belőlük lett számtalan vallásalapító, szent, vagy egyszerűen olyan ember, akinek a gondolatai még 1000 év múlva is virágoznak.

Ezek az emberek valami olyasmire jöhetnek rá, amiről azon a nyelven, ami hozzáférhető, nehezen lehet beszélni, de amely tudásnak beszéd nélkül is mérhetetlen nagy hatása van, messze túllépve a közvetlen környezetét.

Mivel azonban ők is emberek voltak, valamilyen formában mégis fennmaradt néhány jelentéktelen részlet tanításukból, életükből, kisugárzásuk hatásából. Ezekből tudhatja meg bárki, hogy

napra radikálisan életem?

elindulva a vallás, a gondolkodás, a tudomány útjain valahol megfordultak és onnan kezdve már nem hittek a szemüknek, a fülüknek és a közösségi szabályoknak, hanem egyedül a szívüknek.

A szívükkel kezdtek látni, hallani, tapasztalni és a szívükön keresztül – azaz belülről – kezdték magyarázni a világot, a természetet, az emberi közösségeket.

Innen kezdve aztán már senki sem értette meg őket, mert olyanokká váltak, mint a látó a vakon-születettek között.

Hogy hogyan függ mindez össze a házi feladattal? Hát ez egyszerű. Szerettem volna tudományosan elmagyarázni, hogy miért nem csináltam meg a feladatot.

Mert hát mit érne az másnak, ha arról mesélnék, hogy eszemben sincs semmiféle ökológiai akcióban részt venni, kezdve a szemészedéstől egészen a Greenpeace-ig, nem azért, mintha ezekkel nem értenék egyet, de csak azután, ha a szememet, fületem, számat alkalmassá tettem a belső, a szívem keresztül történő érzékelésre. Ha ez a tevékenység nem a munkám lesz, hanem – mint az indián kosárfonó asszonynak – az imádságom, az áldozati szertartásom, akkor már érdemes hozzákezdeni, de akkor már bármihez, akkor már minden cselekedetem megszentelt lesz és még a gondolataim is többet használnak mit bármilyen világméretű akció. És addig? Csupán megpróbálok nem káromkodni, ha valaki ügyesebb nálam a Lottón, vagy rálép a lábamra a Metrón. Megpróbálok odafigyelni arra, aki kéréssel jön hozzám vagy tanácsot kérni, és megpróbálok kiszállni minden olyan helyzetből, ahol másokkal versenyezni kellene, kezdve az állásomtól egészen a legutolsó divatú videó megszerzéséig.

Mit érne az másoknak, ha arról mesélnék, hogy eszem ágában sincs vitatkozni arról, hogy az atomerőművek, a vízierőművek vagy hőerőművek a környezetrombolóbbak, mert semmit sem tudok arról, hogy mi a hasznos a természetnek és hogy egyáltalán van-e ennek a szónak értelme a termé-

szettel kapcsolatban. Amiről beszélni tudnék, az a napfelkelte, a madárcsicsergés, a rókakölykök játéka, az unokám szeme, a fű növése és a felhők kergetőzése. Ez viszont jó, ha néhány öreg néni-két, vagy esetleg egy-két álmodozó szerelmezt érdekel.

Vagy mit érne az másoknak, ha arról mesélnék, hogy semmit sem teszek az éhezőkért, a szomjazókért, a menekültekért vagy a trópusi őserdőkért, pedig tudom, hogy elsősorban és kizárólag ezért kellene élnem. Csak arról tudnék mesélni, hogy néha megetetek néhány kóbor macskát, inni adok azoknak a növényeknek, melyek rám bízták magukat – helyesebben kiszolgáltatták magukat nekem – meghallgatom, ha tehetem, azoknak az ismerőseimnek a panaszát, akik mások nyelve vagy maguk elől menekülnek és évekig gondolkodom azon, hogy hogyan tudnám elkerülni a házam fedelét veszélyeztető fa kivágását. Dehát kit érdekel mindez, és ki tudja azt, hogy mindez mit jelent nekem.

Hogy hogyan teszem napról-napra radikálisan ökológikusabbá az életemet? Sehogy! Nem is akarom, mert ami már ehhez a szóhoz tapadt, az már megint az az út, ami a tényeket vizsgálja és akként akar eljutni az élet értelméhez. Jómagam még nem tartok ott, hogy olyan tiszta szívvel rendelkezem, amin keresztül nézve megláthatnám annak a mérhetetlen pusztulásnak az értelmét, amit a mai világban látok. Ezért amit akarok és amit napról-napra radikálisan próbálok megvalósítani, az a szív megtisztítása, a látásom és hallásom tisztítása és az érzékenységem fokozása mindazok iránt, amire a szív érzékeny – a mások szenvedésére, mások betegségére, mások féltelmére, mások anyagi gondjára, de nem a világ, nem Európa, nem Magyarország, csak a szomszéd, a kollega, az unoka, a barát, az idegen és – majd egyszer talán – az ellenség gondjaira.

(GAIA Sajtószemle)

Székely György

Az élet

Mindennapi életünk tele van sietséggel, és nincs időnk. Úgy tűnik, mindent nagyon célszerűen csinálunk és mégis világméretű defektokról hallunk. A sorskudarcok is gyakoribbak és nagyobbak. Honnan származik ez?

A gondolat, hogy minden célszerű, legalábbis az emberi életben, és az, hogy ha a célt még nem is ismerjük, de megismerhető, valamikor a 18. században a racionalizmus által került felszínre. „Így van, tehát így kell lennie” – mondták, miként később is gyakran az emberi érzés és gondolkodás történetében. Kezdetét vette az élet célszerűség-gondolatok szerinti irányítása: ezek a gondolatok törvényesítették a gazdasági szféra uralmát, és innen kiindulva átszerveződött a kultúra és a civilizáció. Ugyan kicsoda, miféle felsőbbtség tűzte ki a célokat, milyen fórum tette a célszerűség-gondolatokat a legmagasabb princípiummá?

Mindkettő nyilvánvalóan az öntelt, tükrözött, dialektikus gondolkodásból jött. Az embernek nem volt már egyéb tudati eszköze. Amikor a századfordulón – ellenhatásként – fölléptek az irracionalisták, mint Klages, Freud, Jung, jóllehet meggyőzően bizonyították a nem-racionálisat az emberi életben, ám nekik maguknak sem volt más eszközük ehhez a meggyőzéshez és a gyógyításhoz, mint a racionális gondolkodás. Mivel ez a gondolkodás nem volt elég erős és következetes, az irracionalisták csak a racionális alattit, a tudatalattit tudták fölfedezni, nem pedig a *racionalitás forrásait*. Ezeket a forrásokat logikátlanul és önellentmondóan – a racionális alattiban vélték megtalálni, ami többek között a gondolkodás relativizálódásához és lebecsüléséhez vezetett – a gondolkodás révén. A racionális azonban csak egy olyan fényforrásból jöhet, ami erősebb, mint ő maga: miért is oldódna föl a formákba kényszerült, démonszerű lelki alakzatokkal teli tudatalatti – így írják le – egy *megismerő*, azaz formanélküli és ezért minden formafölvételre képes elemmé? Erre legtöbbször ismét a célszerűség-gondolat, mint „a társadalomhoz való alkalmazkodás”, a válasz.

A megismerő elem elvesztette eredet-jellegét a „sötét” irracionálissal szemben: az lett az „eredet”.

Sem a racionalisták, sem az irracionalisták nem fedezték fel a racionális tudat *tudatfölötti* forrását, a szellemi világot. A róla való tudás a középkor óta csekély szerepet játszott a kultúrelvet peremén: misztikusok, egyes filozófusok, költők ragadták meg intuitív módon. De az „életet” – a mindennapi életet – a forrásáról való tudás nem tudta áthatni.

Csaknem egyidőben az irracionalisták föllépésével, függetlenül a misztikus, filozófiai, költői tradíciótól, *tapasztalati* módon és egy *új tudomány* igényével mutatott rá Rudolf Steiner a tudat forrására mint a Logosz szellemi fényvilágára. Egyszerű útmutatásokat adott ennek a realitásnak a *tapasztalásához*. Akik az általa mutatott utat követik, szembetalálják magukat a célszerűség-gondolatok által uralt mindennapi élettel, amely gyakran ellentétes lélekmozdulatokat követel, mint a megismerés útja. Különösen a célszerű, racionális cselekvésre vonatkozik ez.

A célszerű cselekvést – a „legrövidebb út” elve szerint – a mindennapi életben a gazdaság-orientált gondolkodás mindenekfelett megköveteli, kitermeli és műveli. Takarékoskodni az erővel, az idővel, a mozgással, a munkát úgy irányítani, mint valamit gépet – gondoljunk a futószalagnál dolgozóakra vagy a gépirónőkre a hivatalban, vagy a sofőrre a kormánykeréknél. Ezek a mozdulatok köztudomásúan akkor mennek a legjobban, ha „beidegzettek”, azaz aktuális gondolkodás nélkül hajtják végre őket. A művészi tevékenységben a beidegzett mozdulatok az aktuális művészi intuíciónak szolgálatában mintegy készenlétebe helyeződnek: különben önmagukért valók, s ez nem emberi magatartást eredményez. Ha az ember nem gondoskodik ellensúlyról, az idegrendszer a beidegződés *stílusával* fokozottan eluralkodik az egész életben. Ez mindeleelőtt abban mutatkozik meg, hogy az ember semmit sem képes többé lassan tenni: sietve eszik, beszél, olvas, megy, gondolkodik, érez: ezért nem tud helyesen észlelni, járnai, koncentrálni, elmé-

lelassítása

lyedni, helyesen olvasni – pl. verseket –, mert mindez időt igényel és nincs ideje, *belső okból*. Az idegrendszer *reagál*, gyorsan *kapcsol*, valójában egy kapcsolórendszer, élesen és ritmustalanul kapcsol, mert rángásait a külső, nem-ritmikus mindennapi történések váltják ki. Az idegrendszer uralmával növekszik az egoitás a viselkedésben: ha a reagáló jelleg uralkodik, az ember nem képes kinyílni a másik ember felé, az ő – talán az anyémmel ellentétes – véleményét megérteni, várakozása, szükséglete, érzése felé. Nem képes megnyílni a szellemi világ felé sem, mert ehhez időre van szükség. A szeretet – az embertársak, egy idea felé – időigényes.

Időre van szükség, hogy a tudatban elbontsuk az időbelit, s a lelket a türelem, az érni-tudás állapotába hozzuk; az intuíció betörése ugyan villanás-szerűen időtlen, de a villanásban maradni tudás tapasztalása – a meditáció mozdulata – az idegrendszertől való eloldozódást igényli, a türelem miatt is. Az időt-hagyás az elkerülhetetlen előkészület az időtlenség tapasztalásához. Itt nincs semmiféle rángás, semmilyen görcs, semmi „célszerű”, nincs semmi „célbaveendő”, nincs szükség takarékoskodásra. Ellenkezőleg: itt igaz, hogy *minél többet adunk oda, annál több marad*.

Aki ad, annak lesz. Aki többet ad, annak több lesz.

Mindent *birtokolni*, megszerezni akarni – a modern ember nagy szenvedélye – a megismerési úton a tökéletes akadályozottságot jelenti.

De nemcsak a megismerési útra hat negatívan a sietség, a ritmustalan, a sarkított. Az emberi szervezetben az, ami természeti jellegű és a természet-től adott lelki élet, ami a ritmikus rendszeren nyugszik, önmagában semmilyen rángást, görcsöt, semmi sarkítottat nem ismer, az eluralkodó idegrendszer által rákényszerülő viselkedéstől megbetegszik. Az élő természetben semmi ritmustalan, sarkított, átmenet-nélküli nem található: a légzés, a szívverés nem sarkított impulzusok. A ritmikus lényege, hogy átmenetekkel rendelkezik a „systolétól” a „diastoléig”. A ritmikus rendszer

megbetegszik, ha az életben a reflexszerű ideg-tevékenység válik uralkodóvá. Sokfajta keringési betegség ebből ered.

Az említett betegségek gyógyítására éppúgy, mint a rossz tudati és lelki szokások feloldására, a megismerési út tekintetében hasznos, hogy az ember *gyakorol*. Mert a gyakorlatokat nem lehet sietve, görcsösen, „gyorsan” végrehajtani, mert így éppen nem gyakorlatok. Általuk tanulja meg az ember a *lassú cselekvést*, amit a mindennapi élet jellege miatt elfelejtett.

A lassú cselekvés minden művészi tevékenységben intenzíven átélhető, emiatt is fontosak és minta-szerűek a megismerési úton haladó számára, mivel a művészi mozgások és mozdulatok mindig átmenetekben történnek, sohasem sarkosak. A művészet tökéletessége épp az átmenetek tökéletességétől függ messzemenően: azonos ezekkel. A művészi gyakorlatokkal azonban aligha érhető el az idegrendszerből eredő megbetegedések gyógyulása, sem a reflexszerű tudati rángások szükséges feloldása egy teljesebb megismerés érdekében. Ehhez a mindennapok befolyása túl erős, és különösen az a körülmény akadályozó, hogy egy művészi tevékenységnél a gyakorló minden esetben és spontán módon a köznapitól eltérő lelkiállapotba lép át, ami később eltűnik.

Ami közös mindkét tudati mozdulatnál, a művészi tevékenységnél és a gyakorlásnál, s ami minde nélkülött a gyógyító elem bennük, az az, hogy nem kívülről fölkeltett mozgások és nem az idegrendszer reagálásán keresztül jönnek létre, hanem magából az emberből indulnak ki, az emberben van a *kezdetük*. Ezért ezekben az idegrendszer csak végrehajtó – gyakran akadályozó – szerepet játszik. A szabad cselekvés, különösen, ha a nap folyamán ritmikusán gyakoroljuk, a legerősebb ellenszer az „automatikus” cselekvés ellen. Minden „értelmetlen”, „cél-talan” cselekedet, amit *én* viszek végbe, gyógyító.

Különösen gyógyító gyakorlatok a természeti folyamatok megfigyelése és elképzelése, ill. az

olyan folyamatoknak az elképzése, melyek, bár az embertől származnak, de a természet közreműködése révén ritmikusan, azaz átmenetekkel folynak le. Figyeljük meg koncentrált figyelemmel

„Minden „értelmetlen”, „céltalan” cselekedet, amit én viszek végbe, gyógyító.”

a tenger hullámzását, vagy más vizekét. Egy hullám tovaördülése alkalmat ad a gondolkodás és észlelés által *egyidejűleg* hordozott gondolatnak: „A hullám sietség nélkül, bizonyossággal fut a partra.” Hasonlót észlelhet az ember a felhők méltóságteljes vonulásában, ragadozó madarak körözésénél a magasban, vagy egy inga, egy harang, egy hinta szemlélésekor. Figyeljük meg, és utóbb aztán a megfigyeltet intenzíven képzeljük el, ugyanolyan lassan, mint észleléskor. Elképzeltjük egy függőlegesen vagy ferdén feldobott kő vagy labda mozgását is, esetleg lelassítva: a pálya

legmagasabb pontja közelében fékeződj, majd a lefelé ismét gyorsuló mozgást.

Muzikusok között ismeretes: a gyorsaság csak a lassú gyakorlásból jöhet. A megismerés villanását, az intuíciót türelmes, lassú, ritmikus gyakorlás készíti elő, az időtlen jelenlétet a sietség nélküli időt-hagyás. Az ember elmélyedhet a következő gondolatokban:

*Lassúság vezet
az Örökkévalóság küszöbéhez.
Időt hagyni: lassuló lebegés
az egyidejűségben.
Magamat, időmet korlátlanul
átadom az istenségnek:
neked, embertársam.*

Vagy Rilke soraiban:

*Minden elpihent,
Sötét és világos
Virág és könyv.*

Június 4. Hivert-Lévy Péterek:
DEBUSSY és KOSZTOLÁNYI

11. Miklóssy Endre, Rip von Winkle
**POLITOSZOMNIOLÓGIAI
ÉRTEKEZÉS**

18. Nagy Attila Kristóf
**KOMJÁTH JENŐ
HALÁLKÉPE**

25. **SORSFORDÍTÓ KONCERT**

Megjelent
az **ESÉLY** 1992/2-es száma

A TARTALOMBÓL:

A.B. Atkinson:
A szociális biztonsági háló

J. Le Bras:
Nyugdíjkorhatár és biológiai életkor

Böhm Antal:
Depressziós zónák helyi társadalmi

Díósi Ágnes:
A cigány családsegítés kérdőjelei

Az **ESÉLY** kapható a nagyobb könyvesboltokban
Budapesten.
Előfizethető a Szerkesztőségben.

Címünk: 1083 Bp., Ludovika tér 2.
Tel.: 1-33-77-97

Előfizetés egy évre 300,- Ft, egy szám ára: 50,- Ft.

Új ég, új föld, új ember

Út egy szellemi természet- és emberszemlélet felé

Kétségtelenné vált, hogy a felelősség radikális-szenti-mentális hangoztatásán vagy egy merő praktikizmuson túl más módon kell *szemlélnünk* a természetet, hogy elkerüljük Földünk bennünket is veszélyeztető változásait. A kevésbé haszonelvű, tiszteletteljes cselekvések – és nem-cselekvések! – kidolgozása, természetesen az érvényes problémakezelések, a használható ismeretek megtartásával, a figyelemnek egy másfajta, intenzívebb munkáját is igényli mind a különböző területeken dolgozó szakemberek, mind a környezet védőinek, de mindenki más részéről is: immár meditatív módon, a tudat saját, univerzális erőinek felhasználásával lehet megismernünk a természet országait, a hozzájuk bensőségesen kapcsolódó embert, és közös, természetfeletti alapjaikat.

Azért kell rámutatnunk a meditatív megismerés fontosságára, mert, ha jól meggondoljuk, egyedül ebben rejlik egy olyan új gondolkodás lehetősége, ami meghaladja, kiegészíti az eddigi tudományos gondolkodást, ennek rendkívül precíz, de az egész földi életet absztrakt módon eldologiasító, eltárgyasító már az elmélet szintjén elpusztító megközelítéseit. A természettudományos gondolkodásban mint jelenségben egy korábban nem lehetséges tudat magasabb fényerejét vehetjük észre, amely tökéletes aprólékossgal fel akarja térképezni, fel akarja tární az egész fizikai kozmoszt, benne az emberi testtel, életfolyamataival, a legkisebb részletekig. Úgy tűnik, ez a fajta gondolkodás az anyag vagy energia határait ostromolja, mintha a megismerés fényében el akarná tüntetni ezeket a határokat – ezt azonban vétkes egyoldalúsággal teszi. Halálugrásainak eredményét számtalan területen láthatjuk, és bizonyosnak látszik,

„Aki nem merít mindig újra erőt a lankadó erők pótlására, életét a pusztulásba viszi. Az olyan világszemlélet is, amely nem termékenyül meg azzal, ami a rejtett világról megtudható, pusztulásba visz.

(Rudolf Steiner)

hogy e gondolkodás „salto mortale”-jai alól épp a csupán materialista mivolta húzza ki a hálót vagy a hintát, mert ezzel egy emberalattian mechanikus, túlbujánzó és környezetpusztító technológiai kozmoszt teremt a Földön. Ez a gondolkodási erő különös lezuhanását reprezentálja egy ásványi-absztrakt szintre, miközben praktikus haszna és a csak erre nézni tudó elme egyedülálló felkentséget ad neki. A termék kezdi végzetesen meghatározni a létrehozót, ill. a technológia kezelőjét, a gondolkodó embert, mert csak a termék szintjén adódó kombinációs lehetőségek kihasználására ösztönzi.

Nyilvánvaló, hogy önmagában nem a természettudomány vagy a számítástechnika a rossz, hanem az a kizárólagosság, amellyel sajátosan materialisztikus alapelvekhez, a gondolkodásnak csak egy bizonyosfajta felhasználási módjához kötődik általuk az ember.

Ezek az alapelvek mára szinte az emberiség gondolati életének egészét hatalmukba kerítették azzal, hogy a megismerő aktusról megfelelkezve, a világot, embert csak fizikai alkotóelemekből álló realitásnak tekintik, vagyis pl. az életfolyamatokból is csak a bennük résztvevő elemeket tagolják ki, utánozzák le és vélik őket „maguktól”, mechanikusan működőknek. Ismeretlenek és letagadottak maradnak azonban a mozgóatómok, amelyek a fizikai érzékeknek és a hozzájuk kötött értelemnek láthatatlanul, az anyagi világ minden folyamatát indukálják, hasonlóan ahhoz, ahogy az ember is először gondol valamire, hogy az agykutatók a tudatos gondolkodást vizsgálhassák az agyán. A keletkezés, a növekedés, a változás okai, megismerésük titka, hogy a világban és az emberi tudatban *közösen* adódnak: ha

tapasztalónk megismerő, tudati életünk születését, mielőtt egy gondolatot létrehozunk, akkor tapasztalni tudnánk a keletkezésben, áramlásban lévő világot, a fizikai szinten regisztrálható „biokémiai” stb. életfolyamatok igazi valóságát. De ez az absztrakt materialista gondolkodás szintjén megragadhatatlan, és így – az aktív utánagondolás akarata nélkül – a gondolkodásnak ezeket a dimenzióit a „hit” vagy a „miszticizmus”, legrosszabb esetben a „ködös fantáziák” területére utalják. Gyakran persze teljes joggal, hiszen nem elegendő, ha a materialista absztrakciók helyére spiritualista absztrakciók kerülnek, mert nem a tartalmakon, szavakon, nem a dialektika minőségén, hanem a gondolkodás szintjének a megváltoztatásán van a hangsúly.

Mint hogy nem gondolkodtak szabadon, nem vizsgálták magát a megismerést, az élet nem pusztán fizikai folyamatait – a filozófiában is legfeljebb csak agnosztikus idealista vagy materialista színezettel –, így az ember szinte törvényszerűen, egy korlátolt evolucionizmus és biologizmus csapdájába esve, valóban egy mindent fölélő lényé vált. Az elméletből hamar gyakorlat lett: az ember önhitt, doktrinér szcientizmussal, „gyakorlatias” racionalizmussal megadta magát az animális-egoisztikus impulzusoknak a szellemi, majd a gazdasági élet területén. Azok után, amit elméletben kialakított, nem csoda, ha képességeit rafinált öntudatlansággal, egyre érzékletlenebb, diktatórikusabb módon használta fel, és élt vissza szabadságával.

Nem elég azonban kimenekülni az ördögi körből, „vissza a természetbe”, hanem meg kell próbálni átalakítani a hibás struktúrákat. Ennek kihagyhatatlan lépése szellemi életünkben várja megtételét: végre a teljes valósághoz hű megismerést kell megvalósítanunk, túl az ilyen-olyan gondolkodási szokásokon. Az érzékleti tudatot nem elhomályosító, tiszta, objektív erejét megtartó, sőt, fokozó gondolkodásból egy magasabb, elevenebb látóképességet kell kifejlesztenünk: az absztrakt-mechanikus gondolkodásnak élő látássá kell alakulnia. Emellett olyan gazdasági törvényekre van már szükség, amelyek a korlátlan gazdasági egoizmust önmaga meghaladására ösztönzik, egyfajta ésszerű lemondásra, az emberi és természeti értékek irányában való nyitásra. Ez is szabadságunk sine qua non-jának, a tudati élet fejlesztésének igazi értelmére utal: tenni kell és lehet érte, mert magától, természeti törvényszerűségeiből nem következik be, legfeljebb az ellenkezője, az ösztöni impulzusok uralma, leépülés, felelőtlenség, viszályok, katasztrófák.

A természetet akkor ismerhetjük meg teljes valójában, tehát nemcsak fizikai-érzékleti tényként, hanem az egyedeinek és egészének életét kialakító szellemi erő, folyamatok alapján, ha a tudat magasabb folytonosságát elérve, kiemelkedünk a ma általános, dialektikus tudatszintből, amely – lévén megfosztva magát önmaga és a külső élet közös szellemi forrásának élő tudatától – egyrészt mindent csak tárgyi, élettelen mivoltában tud gondolni, másrészt pedig ezen gondolkodási elégtelenségének átérzése miatt passzívan átadja magát az érzékleti tapasztaláshoz kapcsolódó lelki vágyaknak, a tudatot tartalmához, saját fizikai hordozójához, az agyhoz kötö-

ző testi-animális erőknél, eszerint szervezve meg az egész életet. Ez lényegében tönkreteszi magát a neuroszenzorikus rendszert, a testiség egészséges átélését, működését is. Az ember, elégtelen dialektikus gondolkodása miatt ösztöneire hagyatkozva, ahelyett, hogy ezen új gondolkodása pillanatnyi szabadságában – vagyis az átmenet közben, melynek során évszázadokkal korábban kezdődően a belső, érzékfeletti-isteni világ, vagy annak emléke általi meghatározottságból a fizikai világ általi meghatározódás felé haladt –, eredetében tudta volna megragadni gondolkodását, így lényegében saját szabadsága ellen kezdett dolgozni. A múlt század utolsó felétől a kialakuló technikai civilizáció mellett párhuzamosan maguk az ember- és szellemtudományok is csak a fizikaira tudtak nézni, és létrejöttek, ill. tovább erősödtek az ember természetiségének, vagy a gondolkodás tudatalatti eredetének alapvetően csonka és naiv materialista elméletei, mely utóbbiak – pl. a lélekelemző C.G. Jungnál – még tradicionalista-misztikus karaktert is öltöttek. Az ember egyfajta földies fanatizmussal akarta és akarja pótolni, és sokszor emlékében is „legyőzni” az elvesztett – látszólag elvesztett – igazi hazáját, a szellemi világot.

A dialektikus, absztrakt tudat azonban gyenge, nem elég folyékony ahhoz, hogy tapasztalólag hatoljon be az élő anyag titkaiba, megbabonázza az „anyagi” vagy absztrakt képzetet, amelynek a tudatban való adódását viszont nem ismeri. Gondolkodását csak a fizikai hitelesíti, amelyet viszont épp a gondolkodással tagol ki. Felületi, kvantitatív, statisztikus információk sorozataiba csoportosítja az érzékszervi észleleteket, vagyis inkább azt, amit „csoda-mankói”, a csúcscsereceptorok, csúcscsereceptorok stb. észlelnek helyette, és közben ezt a gondolkodási dialektikát, ezt az elegáns semmitmondást meghaladni nem tudó, az önmaga által teremtett határokra megálló tudatot tekintik a tudományos megismerés egyedül jogosult letéteményesének.

A kelet-nyugati materialista tudományosság – keleten egykor ideológiai, nyugaton gazdasági megerősítéssel – egy ponton túl, és különösen az ember vizsgálatánál – bár maga az állat- vagy növényvilág sem pusztán biológia – súlyos tévedéssé vált, mert az instrumentumaival vizsgálhatatlan okot összetévesztette a következménnyel. Formállogikai hipotéziseket, hatalmas absztrakt terminológia-készletet kreált, de nem tette és nem teszi föl a kérdést: ha az élővilág változatossága, léte nem magyarázható meg pusztán anyagi oldalról, akkor maradhat-e az élet, az ember kutatása csak az anyagi természet szintjén mozogni képes tudati nívón, az élet anyagi-lelki komponenseinek fiziológiailag, archetipikusan vagy gazdaságilag mechanizált szintjére degradálva? Az emberre vonatkozóan még nem vették eléggé komolyan a kérdést: vajon lehetséges volna-e bármilyen kérdés, vizsgálódás, fogalomalkotás, tagadás vagy helyeslés, a tudat legkisebb mozdulata, ha pusztán csak természeti, determinált lények volnánk? A materializmus az észrevető alany által észrevett objektumot tekinti mindennek alapjának és forrásának, de ezzel kioltja önmaga helyességét eltávolodva az élő természet helyes megfigyelé-

sének szintjétől is, mert már születése pillanatában a gondolkodást használja, amely számára a természeti-érzéketi világ mindig ideák, képzetek révén adódik, és amelyet a külső valósággal együtt pusztán fizikai eredetűnek tartani ugyanolyan önkényes, halvaszületett ötlet, mint megismerés nélkül azt állítani, hogy „Isten teremtetted a világot”, „meg van írva”.

Az, hogy az ember és az élet tudományainak grandiózus modern épülete ilyen tévedések konok ismétlődésén alapszik – miközben öntudatlanul mindig felhasználják a tudat végtelenből érkező életét, minden igenléshez és minden tagadáshoz –, ebben az automatizmusban azoknak az erőeknek a gépiessége nyilatkozik meg, amelyek a fizikai természet, az ember testi-lelki mivoltának héjszerűségében élnek, s amelyek az embert is arra kényszerítik, hogy pusztán ilyen héjszerűségében lássa önmagát és a külső világot. A megismerés, az élet mibenlétének az ember értékének kérdésében megmutatózó naivitás az embert – már nem is annyira észrevétlenül – egy emberalatti szintre húzza le: ezt a naivitást valójában olyan emberellenes erő káplálják, melyeknek célja, hogy megfosszák az embert tudatos énjében rejlő érzkfeletti hatalmától, s hogy lemondassák magasabb önmaga kifejlesztésének komoly és felelősségteljes feladatáról – sokszor épp erre vonatkozó jelszavak merő sulykolásával, a feladat értelmének és gyakorlati eszközeinek teljes mellőzésével –, lemondassák az érzkfelettségre is vonatkozó helyes megfigyelések, élő fogalmak kialakításáról, végső soron emberi jövőjéről.

A természettudományos gondolkodás az absztrakt materiális megismerés fokán nyilatkoztatta meg a szellem érzkfeletti erőit: néhány fejlett individualitásnak – Galileinek, Keplernek, Newtonnak stb. – korábban nem lehetséges intuíciói támadtak, majd az ő első ilyen jellegű tudati mozdulatuk alapján, az absztrakt gondolkodás fokozatos benső elválása a tapasztalás földi, érzkfeletti elemeitől az embernek a fizikai űrbe való kilépésében, a holdralépésben, az anyag felületének feltörésében, vagyis az ember és az univerzum fizikai-matematikai kutatásában jelentkezett. Azelőtt a szellemi kozmoszt látták, az ember szellemi összefüggését vele, egyfajta ösztönszerűen adott képesség révén, melynek egyik megnyilatkozása volt például az asztrológia, a mikro- és makrokozmosz szellemi kapcsolatának és a szellemi alakítóerőkkel, az ún. Hierarchiákkal való kapcsolatának régi tudománya. Ez a speciális szellemi észlelőképeség és az erre épülő csillagbölcesség lassan a fizikai kozmosz és törvényeinek újszerű megközelítésévé alakult át. Azonban hamarost – hasonlóan a közvetlenül megelőző időszakhoz, amikor már szellemi látás és bölcesség nélkül „hittek” vagy a hit filozófiává vált – a gondolkodásnak az újszerű felfedezések eufóriájában megtagadott érzkfelettségét a földiség logikája kezdte mozgatni és hatalmába keríteni, miként a kutyát, amelyet sokak szerint tulajdonképpen a „farka csóvál”. A természet és az ember közé lassanként beékelődő technikai civilizáció keletkezésének tüke, hogy a tudat képessé vált lehatolni a fizikai-ásványi erő szintjére, de abban a pillanatban ezeknek az erőeknek a mechanikussága meg is ragadta a

tudatot. A technikai civilizáció értelme az volt, hogy felszabadítva az embert a természeti élet nehézségei alól, módot nyújtson egy, a benső természetitől megszabadító szellemi akcióra, ami nélkül viszont az ember a technika és benső természete által egyaránt manipulálttá válik.

Önmaga érzkfelettségének tapasztaló tudata nélkül, erős gondolati ellensúly nélkül a materiális folyamatok esszenciális gépiessége lép előtérbe, és kényszeríti az embert énje, gondolkodása eredeti szellemi mivoltától idegen önmeghatározásra, akár a technika, a „haladás csodáinak”, akár a matéria más, mechanikusan működő kész elemeinek intervenciója, az örökletes erő, az emberi fajta animalitása, vagy akár a különböző tradíciók bálványozása által. A mai civilizáció a hagyományok vagy a tudomány gondolkodási szokásaihoz köti a moralitást, a szabadságot, a megismerés kérdéseit, holott az ember individualizálódásának értelme egyedül az, hogy tudatilag szabadabbá válván, önállóan alakítsa ki megismerő és etikai intuícióit. Ettől a feladattól viszont nem „szabadíthatja” meg önmagát, mert ez valóban káoszhoz, a látszatok időleges fenntartása melletti regresszióhoz vezetne. Mindazonáltal, mellőzve a benső szabadság megismerő aktusát, a megismerés határaitra vonatkozó „hit”, a materialista vagy spiritualista vallás determinizmusa alapján szembekerülnek mind az ember igazi valóságával, mind az evangéliummal: az igazi szocialitást hordozó testvériesség érzését ennek következtében minduntalan meghamisítja, negligálja a csoport-, a felekezeti- és a pártérdek, és ez megakadályozza a továbbiakban, hogy a testvériesség ideája bekerüljön a gazdaságba, nemcsak az elosztás, hanem a munkavégzés terén is. Igazság és szeretet Krisztus óta – épp az általa hozott szabadságmozgás miatt – nem passzívan adódnak, külső tekintélyekre, hatalomra hagyatkozásból, hanem – ahogy megmondott, és ahogy ennek számos jele van – minden emberi szívben akar föltámadni és világreálitássá válni.

A szocialitás vagy testvériesség kérdése tudati kérdés is, elsősorban az, mivel nem természeti törvényszerűség az alapja. A társadalom életében való részvételünk minősége ma már egy benső művelettől függ, amely erőink, képzeink spontán használatától a körülöttünk és bennünk élő valóságok ideáinak tudatos, megismerő megragadásáig vezet, egy médiumi jellegű mozgatottságtól az önmagunk feletti uralomig, bármilyen kényelmetlennek is tűnjék ez. Az embernek nem a többi lény vagy a másik ember fölé kellene emelkednie, hanem önmaga alsóbb lénytagjainak ösztöni hatalmából kellene tudatilag kiemelkednie: a szociális kérdés nemcsak központi intézkedések kérdése, hanem megfelelő, új ideák megértésé is, jó, ha legalább a felelősök, a vezetők részéről.

Az ember az önmaga feletti uralom megvalósításával, a figyelem, a gondolkodás, valamint tettei akaratlagos irányításával lesz valóban ember. Ezáltal a különböző meghatározottságok a választás szabadságának átélésén túl, az ego alárendelésének vagy felülkerekedésének viszonylatain túl egy bizonyos bölcesség körvonalazódik. Ez a hétköznapi lemondásokat és „győzelmeket” teszi lehetővé, de e bölcesség számára fontosabb, hogy elsősorban szellemi törvényszerűségeket kövessen, a külső természetiek mellett, melyek megnyilatkozásaikban

fátylai amazoknak. Egykor a szellemi alapok ismertek voltak: de pl. a társadalmi élet fenntartásának régi, atavisztikus intuíciói az újkorra lassanként elsorvadtak, és létrejött egy szellemi, politikai, gazdasági tagoltságú berendezkedés, az előző korok ilyen értelmű homogenitásától eltérő, önálló szabályszerűségekkel. A szellemi élet fokozatosan kiszabadult a dogmatikussá vált szorítástól és kezdetét vehette az objektív természetkutatás, a külső megfigyelésnek megfelelően. De ez is dogmatizmushoz vezetett, féligazságokhoz: ma ennek az önmaga legitimitási körén túlszaladó objektív természetkutatásnak a következményeit kell elhárítanunk, amikor a környezeti, gazdasági, társadalmi problémákkal foglalkozunk. Hogy ezek a problémamegoldó törekvések megközelítőleg is sikeresek legyenek, nem fordulhatunk többé úgy az ember és a természet felé, azokkal az eszközökkel és prekoncepciókkal, amelyekkel ezt a természetkutatás eddig tette: a tudat életét és a kozmossszal közös szellemi szintjeit, a világ alapjait maga a tudat tárhatja fel leghitelesebben, és nem csupán az agyfiziológiai stb. kísérletek, amelyek pl. csak egy gondolkodási folyamat vagy észlelet agyi lenyomatait, idegéletani következményeit tudják vizsgálni – akár vice versa, elektródákkal keltve képzeteket –, de sosem azt, ami a gondolkodás, észlelés során ténylegesen lejátszódik a lélekben. Az objektív természetkutatás, és felismeréseinek a technikába, a gazdaságba áramlása után, ma egy *objektív szellemkutatás*, egy objektív szellemtudomány szükséges, amit a tudat a saját eszközeivel végez. Mert míg az eddigi objektív természetmegismerés lényegében kizárta a megismerésből a megismerőt és magát a megismerés folyamatát is, addig az objektív szellemkutatás nemcsak hogy a fizikailag érzékelhető valóság igazi titkait tárja fel, hanem egyszersmind az emberét is. Ennek a szellemkutatásnak a biztonságos voltát az adja, hogy csak az egoizmus meghaladásával lehet művelni.

A dialektikus tudatban – amely legfeljebb álmodja a saját szellemisségét, szemben a külső világ elemi erejű tényeivel – nagy a veszélye a szubjektivitás érzésekben élő hatalmának: ha így folytatjuk, annyi párt, klub és kft. lesz, ahány individuum. A materializmus korában, amikor az ember princípiumát éntudata körén kívül, testi-animális mivoltában akarják megtalálni, egyszersmind felerősítik azt a hatást, hogy az ember az én-jét a testiségben, animalitásában élő szubjektív érzéseinek, rokon- vagy ellenszenveinek szolgálatába állítsa, és elhomályosítsa velük a gondolkodás fényét. A valóság átélése ma már korántsem eszkézként, élő valamiként van a tudatban, hanem többé-kevésbé elszigetelt, szubjektív, relativisztikus fogalomkörökben és képzetekben; egy belső ürességet tapasztalunk, ami mindenáron a meglévő materialisztikus képzetekkel akarunk kitölteni. Ez a modern tudat adott helyzete: egy függetlenségében a saját ösztöni-intellektuális impulzusaira csökkent absztrakt gondolati élet, és az én tudata, amely felváltva elszenved vagy keresi önön impulzusait, ürességét és én-jét. Nem tudja, mit jelent szabadsága, amely magasabb indítékainak hiányaként jelentkezik, de amely szabadságot zavarbaejtően, neurotikusán mégis átéli mint magányt, elidegenedést, rendelle-

nességet. Az ember Krisztus óta egyre szabadabb, de nem tudja, hogy mi is ez a szabadság, hogyan éljen vele helyesen, nem tudja, hogy azért van, mert magának kell most már valamit tennie tudatával, hogy önmagát, érzékfeletti szabadságát ne azonosítsa szeszélyes vágyai követésével, individuális vagy kollektív egoizmusával stb.

A saját szubjektivitásunknak való kiszolgáltatottság furcsa mód egyfajta „megszabadulásként” jelentkezik, szubjektív érzéseink követése a szabadság illúzióját adhatja. Ez azonban egy lefelé való elszabadulás, amely azután minden magasabbal szembeni lázadásként is kifejeződik: az ember úgy akar megszabadulni absztrakt gondolati élete terhétől, hogy feloldódni vágyik a lelki hatások világában. Nem akarja kézbevenni önmagát, nem akar tudatos énként élni, nem akarja önmaga metafizikai irányítását – amely képességet épp Krisztus helyezte az emberi szférába –, ehelyett azonban már nem találni adekvát tekintélyt, sem kint, sem bent. Feledve önmaga szellemi forrásának képzetét, az ember azokra az impulzusokra hagyatkozik, amelyek testi valójában élnek, és amelyek az én igazi jelenléte és ébersége nélkül az ember ellen fejtik ki hatásukat még akkor is, sőt, leginkább akkor, ha az ember önátengedése ezeknek az ösztönös impulzusoknak bizonyos lelki-egoikus élvezettel jár.

Mióta az ember egyre inkább én-je tudatára ébredt, és szabadságra született, ez tudatilag egy fokozatos elszakadást jelentett a közvetlen szellemi látás és érzékenység régi ösztönös képességétől. Szabadságát voltaképpen az objektív természetkutatáson csiszolta ki, a tudat azon új képességében, hogy lelki elemektől mentesen vizsgálódik. Nyilvánvaló azonban, hogy így csak a valóság felét, a fizikai oldalt lehet felfedezni, de ismeretlen marad a tudat, a lélek élete, és magának a külső valóságnak az alapja. Az ember szabadabbá vált a régi szellemi megismeréstől, hogy keresztülhaladva a materiális megismerés „iskoláján”, a szellemi megismerést egyszer majd ne egy atavisztikus lelki örökség, külső tekintély közvetítse, hanem a saját szabad tette legyen, amelyben azzal az objektivitással, amelyet tudatilag a fizikai síkon megszerzett, maga elé vetítse és adódásában megismerje az érzékleti valóság lelki-szellemi realitását. Amíg tudatilag nem kapcsolódunk össze a valóság forrásaival, addig a hanyatló erőket szervezhetjük csak meg.

Az én által nem ismert, csupán használt tudati és élet-erők, mióta az ember egy fokozottabb önreflexióra képes dialektikus tudatában, de ezzel nem él megismerően, egy túlbujánzó, szétziláló, vágyteli, imaginatív hatást, és/vagy egy sötétítő, „kövesítő”, egyoldalúsító hatást fejtenek ki a lelki életben. Mindazonáltal, végső soron ezen erők embert birtokló törekvéseinek értelme az, hogy felhívják őt szabad szellemi lehetőségeire: ahogyan a sokszerűen differenciált materiális világ mély titka, hogy rajta – de nem belőle – felgyűljék az emberi tudat összefüggésekre világító fénye, úgy a rossz, a tévedés, a betegség, a halál, a katasztrófák „missziója” az, hogy kimozdítsanak egy addigi nem megfelelő állapotból, és hogy az ember valami újat bontakoztasson ki a nyomukban, felébredve a moralitás, a megismerés, az egészség, a szabadság, a halhatatlanság lehetőségére.

A mai tudat megismerő tevékenységének egy rendszeren át nem élt, nem tapasztalt fázisáig kell vinni a gondolkodást: addig a pontig, „ahol” a gondolkodás még eleven ideákban, képekben él és mozog, mielőtt még lezuhanna az „ásványiságba”, absztrakt, halott fogalmakba. A helyes gazdasági, társadalmi, szellemi berendezkedés ma már nem valósulhat meg az ember egész testi-lelki-szellemi, vagyis fizikai, éteri és asztrális mivoltát kialakító erők megismerése nélkül, mert mély összefüggés áll fenn az ember három lénytagja és a társadalmi élet hármassága között. Ugyanakkor az objektív szellemi megismerés nem az élő világtartalmak absztrakt tudatszintre való lefordítása kell hogy legyen, mint ahogyan a tudomány teszi a természet fogalmi leképezésében, hanem épp a tudat, vagyis önmagunk felemelkedése erre az élő szintre, az eleven, és a kozmosz régióival, a fizikai kozmosz szellemi alapjaival egybehangzó gondolkodás szintjére.

Ha nem tudatosítjuk az „én” aktivizálódó szabad szellemi erőit, a szavaktól független imaginatív képességet, ez előbb-utóbb a gondolkodást eltörölni akaró újabb vagy régi agnosztikus nézetek formájában léphet fel mint egy kaotikus, érzésbeli lelki impulzus. A tudatos képtudat viszont, amelyet a belső koncentráció, meditáció szellemtudományi és a mai ember alkatahoz alkalmas gyakorlataival érünk el, az értelmes kreativitás medrébe tereli ezt a képességet. Ez a szellemi-lelki területen ma még szokatlan tudatosság mégsem jelenti a belső élet „elszegényítését” hanem épp ellenkezőleg, az intuícióban való tartós, egzakt megmaradás képességének kialakulásához vezethet. A tudatos figyelemben való megmaradás, egy belső imaginációhoz vezet, amely azonban nem veszélyezteti a normális, világos ítélőerőt és tudatot, hanem továbbfejleszti azt az objektív szellemi megismerés felé és az objektív érzékleti tapasztalás minőségének javára is egyszersmind.

Ha nem eleve elutasítva, hanem komolyan mérlegelve tanulmányozzuk, ha nem állunk meg a néha szokatlan szóhasználatnál, hanem megpróbáljuk észlelni azokat az élő valóságokat, melyeket fogalmi jeleznek, akkor gyakorlati értelemben is kiindulási pontunk lehet az ember, a természet és a társadalom összefüggéseinek mélyebb megértéséhez az *antropozófia*, a rózsakereszteség igazi örökségét autentikus módon továbbvivő ember- és világmegismerési szellemtudomány, amelynek révén fennmaradt a modern Nyugat számára ember és természet fizikailag csak részben megnyilatkozó rejtett szellemi folyamatainak leírása és megismerési metodikája mint a Nyugat szellemi kereszténysége.

A rózsakereszteség feladata többek között az volt, hogy összhangba hozza vallás és tudományos gondolkodás egyre élesebben divergáló középkor-végi áramlatait, vagyis tulajdonképpen az ember ekkortájt nagymértékben eltérő megismerő erőit. Nem tagadta meg sem a szellemi, sem a materiális megismerés érvényét, mint ahogy egyre inkább tette a tudatilag kétpólusúvá váló civilizáció, hol az egyik, hol a másik „lábára” állva, és öntudatlanul belefutva – így féllábon – a mindenkori tárgyába vakon belefelelő tudat naiv tévedéseibe. Az igazi rózsakereszteség, mert felekezeti-feletti, tisztában

van az absztrakt tudatot kialakító benső függetlenség Krisztus által mindenki számára hozott tényével, de ennek folytán azt is látja, hogy a felszabadult, de önmagát meg nem ragadó tudat életidegen vallást és életidegen tudományt teremhet a szellemi élet területén, és innen kiindulva veszélyes, negatív szimptomákat másutt is, mert azáltal, hogy nem veszi észre önmagát, gondolkodása új képességével egy minden eddiginél csillogóbb istenítő „ruhát” készíthet a matéria és/vagy a múlt tudatalatti erői részére, és kollektív patológiás jelenségeket okozhat ezzel a társadalmi élet területén is.

A rózsakeresztesek látták, hogy a régi, Krisztus előtti időkből részben fennmaradt önátélést a tudat új erői hatották át: az ember fokozatosan elveszítette korábbi tapasztalási módja evidencia-élményét, mindazt, amiben korábban otthon érezte magát – a régi társadalmi szerkezetben, a vallás, a tudás közléseiben, a népben, a családban –, és egy egzisztenciális bizonytalanság, válság lépett föl. Az ember ma is gyakran a múlt emlékeire vagy a materiális dolgok nyújtotta biztonságra vágyik, de látnia kell, hogy a régi identitás-hordozókhoz való vonzódás épp a régi átélési lehetőségeik lényegi, benső hiánya miatt keletkezik: a régi evidencia-élmény kialudt, és megtisztulva ma a szellemiség keresésében, a megismerés tudatos akaratának képességében kezd feltámadni. A megismert, a meglévő segítségével újra fel kell támasztani az élő megismerést, amiből a megismert is lesz.

A megismerési út alapgyakorlata, a *koncentráció*, azokban a tudati erőkben való aktív időzést jelenti, amelyeket egyébként csak érintőlegesen használunk, általában csak a külvilág és a lelki életünk közötti állandó oszcillálásban. Az ilyen irányú gyakorlás tehát nem csupán egy passzív magunkbanzés, hanem a figyelemnek egy olyan elmélyítése, amelyben mind a külvilág, mind a belső élet tekintetében megerősödik a figyelem: az egyes tényektől azok belső létehez jutunk, amelyet mélyen összefüggőnek tapasztalunk a saját létünkkel. „Az ébrenlévők egy közös világba lépnek” – egy ilyen magasabb éberségről beszélt Hérakleitos is ebben a töredékében. A koncentrációt azon a tudatszinten kezdjük, amelyen ma leginkább világosan fejthető ki a gondolkodás: a tárgyi tudat szintjén. Ez azt jelenti, hogy kezdetben egyszerű, emberalkotta tárgyak koncentrációja szükséges: minél érdektelenebb egy tárgy, annál inkább kell önmagunkat ránevelni arra, hogy ráfigyeljünk, és ez a lelki elemek elburjánzása helyett – ami egy rosszul megválasztott, érthetetlen és tudattompító hatású tudati objektumnál előfordulhat –, a benső akarat önmagunk feletti szuverenitását növeli. A tárgy tudatos gondolása – anyag, forma, funkció, szín – és az ideájában való kitartó megmaradás egyre bensőbb, átfogóbb létezőket von be a tudat fénykörébe. Átéleéseink eközben egy fokozatos belső kitisztulás, az odaadás érzése, egy nyugodt derű jellemző. Aki nem törekszik magasabb megismerésre, annak önmagában egy egyszerű koncentrációs gyakorlat is felemelő, pihentető hatást kelt. Akinek még gondot okoz a benső koncentráció elkezdése, az végezhet eleinte észlelési gyakorlatokat, ugyancsak használati tárgyon elevenítve fel először a gondolkodást.

A meditáció az a gyakorlat, amelyben a koncentráció során megerősödött figyelem egy bizonyos gondolatot vesz fel magába, amely már nem tartalmaz olyan elemeket, melyek a tárgyi-fizikai világból származnak. Lehet ez egy filozófiai gondolat is, de ezen a fokon már jelentősége van képszerű közlések meditálásának, melyeket vehetünk régi vallási szövegekből, keleti tanításokból is. A meditációban már olyan erőket kezdünk tudatosítani és kézbevenni, amelyek a köznapi élet során nem-tudatosak, mert egyrészt nem a külső világgal való kapcsolat kelti életre őket, hanem a tudat háttérének magasában élnek. Mindazonáltal tudatosulva gyümölcsözően hatnak a külső világ megismerésében, a természet, a hagyományok igazi megértésében. A meditációban eleinte voltaképpen imaginálunk, azaz egy képlátásban kezdünk élni, képek világában, amelynek objektív szemlélését épp a koncentráció korábbi gyakorlata teszi egzakt módon lehetővé. Ha valakinek egy bizonyos esetben éber állapotba képlátása támad anélkül, hogy akarata, gondolkodása eredményeképp jönne létre, ebben voltaképpen ugyanaz az érzékfeletti világ nyilatkozik meg, mint a tudatos úton, viszont a spontán megnyilatkozásokat az ember nem érti, nem világítja át a megismerésével, másrészt pedig ezek álomszerűek, mert az ember elveszti velük szemben a szuverenitását. Ily módon a meditációban kibontakozó tudatos képlátás világa, a *tudatfeletti* és a vizionálásban jelentkező világ, a *tudatalatti* között a szabad, megismerő akarat státusát tekintve van különbség. A jung-i kifejezéssel élve az „individuáció”, azaz a „Self” megszületése az „ego”-ból nem az egyéni vagy kollektív archetípusok tudatosításán, felelevenítésén múlik, hiszen ez tulajdonképpen csak az ego tudatalatti múltjának a hatalmát aktivizálja az ego-princípium, az Én felett, hanem sokkal inkább a gondolkodás iskolázásán, amiben az Én szabadon tevékenykedhet, hogy átalakítsa az egót, alacsonyabb, földhözköttettebb formáját.

A szabad, megismerő, odaadó Én-t hiú és szolgalelkű, ösztönös, dogmatikus és zárkózott ego-vá az teszi, hogy nem ismeri, elfelejti saját szellemiségét és azt, hogyan kapcsolódik ebben a szellemiségben a lelki-testi hordozójához, azokhoz a burkokhoz, amelyek egy négyesség szerint organizálják az embert, örökletes testi mivoltától, meghatározott lelki személyiség-jegyeiig. Ezt a négyességet egy kozmoszfeletti inspiratív megismerés alapján a szellemtudomány mint észlelhető *fizikai testet* és csak hatásaiban észlelhető *étertestet*, *asztrálestet* és *Én-hordozót* látja, melyek közül az első három szoros kapcsolatban áll a kozmoszsal: fizikai testünkben az ásványok és kőzetek világát, az univerzum anyagait, étertestünkben a növényvilágot, asztrálestünkben pedig az állatvilág teremtő erőit hordjuk magunkban. Ezek szignifikánsai röviden a következők.*

A külső szemlélet által vizsgálható *fizikai testünk* a földi világ anyagait, elemeit foglalja magában. Legpregnansabban a csontvázrendszer az ásványi részünk, mely által valóban a halált hordja magában az ember, mint a régiek ábrázolták: fizikai testünk a térnek, időnek alávetett tagunk. Ez a test csak „fizikai” volna, nem szerveződhetne azzá, ami, ha nem kapcsolódnának, a fizi-

kaihoz az élet érzékfeletti erőt hordozó finomabb „testek”. Jelenleg a túlnyomórészt a materiális szinten éber „én” a testtel való kapcsolatában a tudati lelket, a fizikain alapuló megismerésre képes tudatot alakítja ki az emberben. Korábbi időkben az én a magasabb testekben fejtette ki aktivitását, fokozatosan jött egyre közelebb az emberhez, a Logosz testet öltéséig.

Az az erő, ami a fizikai testet összes részleteivel kialakítja, elrendezi, funkcióinak megfelelően – melyeket az asztrálestet vés bele – kiformálja, a test „szobrása”, az ún. *étertest*, *élettest* vagy *képzőerő-test*. Enélkül nem volna semmilyen élet a Földön. Az étertest nem „éter” és nem „test” a megszokott külső, fizikai értelemben, de „éterikus”, amennyiben egy ötödik, nem-fizikai „elemként” áll a pusztán csak szervetlen négy „elem”, a föld, a víz, a tűz, a levegő mellett, vagyis, mint az élet első vagy alsó érzékfeletti princípiuma az élettelen fizikai világ mellett. Másrészt „test”, amennyiben hatókörének bizonyos határai vannak az egyes élőlényekben, de nem fizikai értelemben. Az étertestet csak hatásaiban észleljük a fizikai síkon és abban, amit fizikailag az élőben „megmozgat”, mozgásba hoz, generál: a nedvkeringésben, az ún. hormonális- vagy mirigyrendszerben működik. A növényvilág a Földön megnyilatkozott étervilág. Az étertest a fizikai-ásványi folyamatok ellenében alakítja ki és tartja fenn az élő formát szerte az egész Földön mint az élet első érzékfeletti alapja: amikor az étertest eloldódik a fizikai testtől, bekövetkezik a halál, és a növény, az állat és az ember testét ekkor már a magasabb akadályra nem találó fizikai erők lassan felbontják, és visszatagozzák az ásványi-fizikai világba. Az étertest a csak szellemi látással észlelhető, téren kívüli formálóerők világa, mintegy az idő érzékfeletti szövődéke, mert bizonyos ritmus szerint működik. Ha az embernek csak éter- és fizikai teste volna, nem ébredhetne tudatra, alvó állapotban, helyhez kötve, egy növényi állapotban „vegetálna”, ahogyan a növények is egy jellegzetes alvó „tudatállapotban” élnek, érzések és érzetek nélkül reagálva a külső világra. Az én az étertesttel való spontán kapcsolatában az értelmi-érzőlelket alakítja ki az emberben.

Lényünk második érzékfeletti tagja, amely az öröm és fájdalom különböző árnyalatait, a testi szükségletek érzését és kielégítésüket lehetővé tevő akaratot, az érző-tudatot hordozza, az eredeti mivoltában téren és időn kívüli ún. *asztrálest* vagy *érzőtest*. Az „asztrál-” szóösszetétel onnan származik, hogy az asztrálest bensőleg megfigyelt szféráján át – egykor bizonyos ösztönös bölcsesség formájában – az a sors-érzékenység, sors-ismeret, más néven karma (szanszk. kötelék) áramlott és áramlik ma is, bár sokkal kevésbé tudatosan, amely a „csillagokban” van, pontosabban azon tapasztalásban és ugyanakkor benső észlelésben, ami a csillagvilágra való feltekintése közben gyűlt fel a régi emberben. Az asztrális szféra első legtisztább megnyilvánulását a természet országai közül az állatvilágban, az állati lelkiség tanulmányozásában fedezhetjük föl. Az asztralitás az állatok-

* Ld. még R. Steiner: Rózsakeresztes szellemtudomány, Bp. 1991.

ban lelki értelemben mint érző, mindig érzésekben reagáló lelkiség figyelhető meg: az állatvilágban a Földön megnyilatkozott tisztán asztrális világ sajátos, érzésekben, szenvedélyekben hullámzó ösztöni életét láthatjuk. Nem véletlen, hogy az állatövi jegyek közül a legtöbb állatalakú, s az sem, hogy pl. a régi Egyiptom isteneit állatfejjel és embertesttel ábrázolták, bár az istenekben nem az asztrálitás megnyilatkozásait, hanem princípiumait ábrázolták. Az asztráltest az emberi testben az idegrendszeren át működik. Míg az étertest egy téren kívüli érzékfeletti régióból, a tér törvényeinek alá nem vetve csak a Földön lép működésbe, addig az asztráltest magában hordja az egész kozmosz erőit, a kozmosz szellemi erőit. Ez az ösztönös „bölcesség” sokszor különös képességekben működik az állatvilágban; az emberben az ösztönös tájékozódási, mozgási, felismerési képességeket az én szabad képességeinek fénye elhomályosítja. Az alvás jelensége az embernél akkor áll elő, amikor az asztráltest és az én elhagyja a fizikai és étertestet, és kiáramlik a szellemi kozmoszba. Az alvás pihentető hatása onnan ered, hogy mind a fizikai testtel magára hagyott étertest, mind az asztráltest ilyenkor akadálytalanul meríthet testen kívüli forrásaiból anélkül, hogy erőiket a fizikai sík felé kelljen fordítaniok, és elhasználni az egymással és a fizikai testtel való bizonyos szembenállásban, ami az ébrenlét alatt zajlik, ami éppen az ébrenlét oka. Az asztráltest által lehet az embernek képtudata, képlátása, képzetvilága, az étertest folyamatait, elrendezését is asztrális síkról figyeljük meg. Az én az asztráltestből az érző-lelket alakítja ki.

Negyedik tagunk az „én”, amely gyökereiben az egész kozmoszon túli életet hord magában. Az én az a tagunk, amely túl azon, amit a tudatos észlelés kitágol a világból s ami képzeteket és érzéseket kelt bennünk, összekapcsolja és emlékeztető tudattá teszi. Az én nélkül nem volna maradandó eleme a lelki életünknek, pontosabban nem volna, aki számára valami is maradandóként jelentkezne: a benyomások és a rájuk adott ösztöni „válaszok” úgy futnának át a lelken, hogy az nem emlékezne a megelőzőkre, nem tudnánk összekötni azokat ok-okozati vagy bármilyen viszonylat szerint, ahogy az én-nélküli állati lények sem emlékeznek. Hiszen ha pl. egy kutya gazdája nincs jelen, az állat nem képes felidézni és kinyilvánítani azt az örömet, amit gazdája megpillantása kelt benne; csak, ha a gazda megjelenik, akkor örül neki, és nem azért, mert emlékezik rá. Az én nélkül tehát csak addig tudnánk a dolgokról, amíg azokat észleljük.

Viszont az én által lehetséges az is, hogy az észlelt valóságtól teljesen függetlenül, sőt, az észlelt valóság emlékezeti képétől is függetlenül, szabadon tudunk gondolkodni, olyasmiről is, ami nincs meg a külső világban, s amit az absztrakt gondolkodás, az érzékletektől elvont gondolkodás hoz létre – pl. a matematika, a geometria. Az étertest a tudati életben a gondolati formát adja, az asztráltest a képzetet vagy képet, a tulajdonképpeni érzéssel színezett tartalmat, az én-ben pedig az él, aki számára ez vagy az valamilyen jelentéssel bír. Az asztráltest révén képzetet alkotunk a külső vagy a külsővel

összekötött belső észleletekről, az én segítségével pedig összefüggő gondolatsorokat alkotunk róluk, és eközben fokozatosan eloldódhatunk az adott képzetektől. Ezen felül az én reflektálni tud saját nem-fizikai mivoltára is: észleli szabadságát. Az a világ pedig, amelyben önmagával maradéktalanul azonossá válik, az isteni-szellemi világ.

Nagyon régi idők óta fogva az emberi én spontán használata mellett működtek olyan misztériumiskolák, ahol bizonyos erők kifejlesztésével tudatosan is dolgoztak önmagukon a tanítványok, addig a pontig, ahol lehetővé vált a beavatásuk, vagyis énjük bemerítése az isteni-szellemi világba. Ez a beavatás egykor még lehetséges volt egy külső, beavató mester közreműködésével, ma azonban az érnek megvan a lehetősége, hogy önmagán végezze el ugyanazt, a rózsakeresztes módszer szerint, amely függetlenül az örökletes, testi, természeti, lelki és más külső, felekezeti, foglalkozásbeli meghatározottságtól a tiszta gondolkodásra épít, amelyben ma, a tudati lélek korában a krisztusi érzékfeletti szolaritás él. A tiszta gondolkodás megvalósítását célzó gyakorlatokkal az ember sokkal hatékonyabban és biztonságosabban éri el azt, ami a gondolkodás iskolázását mellőző érzésközpontú, keleti utak törekvése, vagyis az ego átalakítását. Ez által kialakul egy magasabb megismerő élet a János evangélium értelmében: „Az Isten szellem, és akik őt imádják, szükséges, hogy szellemben és igazságban imádják.” (Jn. 4.24.)

Különböző gondolatok, ideák különbözőképp hatnak az emberi lélekben, így az érzékfeletti testiségeinken végzett tudatos munka során fontos, hogy meghatározott ideákba éljük bele magunkat: a *Szépség* – művészet, természet, szemlélése, alkotó élet – az étertestet, a *Jóság* – vallási, szociális élet – és az *Igazság* ideája és megnyilatkozásai – tudományos, megismerő élet – az asztráltestet nevelik. E benső munka során fokozatosan egyre tisztábban juthat szóhoz énjünk természetfeletti, isteni mivolta. Az ilyen tudatosan végzett gyakorlatokban még fokozottabban hatnak gyógyítóan magára a testre is a művészeti, vallásos és megismerő impulzusok. A „megtisztított”, vágyaiban érzéseiben, s azok kifejeződésében megnevesített asztráltestet „szellem-én”-nek, a harmonikusan ápolat éter- vagy élettestet „életszellemnek”, és az átalakított fizikai testet – ez még csak távoli lehetőség – „szellemembernek” nevezi az antropozófiai szellemtudomány, amely összhangban az ősi szellemi bölcességgel és az emberiség mai tudati helyzetével, javasolt gyakorlataival az önmagunkon való helyes munkálkodáshoz nyújt segítséget. Társadalmi és természeti környezetünk nagyobb javára.

Az ember az élet minden területén valóságigényének kielégítésére vágyik, de ezt már nem kaphatja készen a mégoly „izgalmasnak” látszó, általa megformált világtól vagy e világ, ill. önmaga múltjától: a valóság a maga egészében csak saját egyéni intuíciójából származhat. De ahhoz, hogy ez az intuíció hiteles legyen, valódi szellemi gyökerekből kell táplálkoznia, vagy, egy másik hasonlattal: az embernek fel kell nyílnia annak tudatára, ami benne és a világban egyaránt szellemi. Az emberi

teljesség forrása megszűnt fakadni a külsőségessé és üressé vált vallási vagy tudományos hagyományokból, még kevésbé az ösztönösség, az esetlegességek „kultuszából”, a „régiből” – legfeljebb elhittjük magunkkal, hogy azt nyújtják, amit keresünk, mert már azt sem tudjuk, mi az, ami hiányzik.

Ami hiányzik nekünk, azt ma már tudatosan kell és lehet keresnünk, az „Új Ég”, a szellemi jelenlét forma-

feletti szabadságában. Ha megérezzük majd, amit ez a feladat rejt, ha majd megismerésünkben nem állunk meg az áthatolhatatlannak, érthetetlennek hitt előtt, ha érzéseinkben kapcsolódni tudunk megismeréseinkhez és viszont, ha gondolkodásunk és érzéseink megnyílnak egymás felé, és ha tetteinkkel a legnemesebb értelemben egymás szolgálatába tudunk állni, akkor újjászülehet a Föld, az ember.

**A Katalizátor Iroda Könyvesboltjai Extra Kínálattal
Várják Budapesten!**

**KÖNYVES-KÁVÉZÓ/CAMBRIDGE UNIVERSITY
PRESS BEMUTATÓTEREM**

1088 Budapest VIII., Mikszáth Kálmán tér 2. Telefon: 118-0684

**ÖRÖKMOZGÓ-KATALIZÁTOR
KÖNYVESBOLT/CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS**

Budapest VII., Erzsébet körút 39. (Dob utca sarok)

Nyitva: minden nap 14-22 óráig

KATALIZÁTOR KÖNYVASZTAL A METRO MOZI EMELETÉN

Budapest VI., Teréz körút 62.

Nyitva: minden nap 10-22 óráig

KATALIZÁTOR KÖNYVASZTAL A MŰVÉSZ MOZIBAN

Budapest VI., Teréz körút 30.

Nyitva: minden nap 15-20 óráig

Utcai elárúsítók 1992-ben:

Budapest XI., Móricz Zsigmond körtér (Gomba)

Budapest XII., Krisztina körút – Csaba utca sarok (a Postánál)

Budapest XII., Alkotás utca – Nagyenyed utca sarok

KERESD MINDIG A FEHÉR PULTOT!

Kínálatunkból:

Alternatív folyóiratok: Anarchista Újság, Nőszemély, 3. Part, Szeméttelp, Demokrata stb.

Kontroll: Szövegek, kazetta, lemez, URH kazetta, ÚJ NEM kazetta.

Szépirodalom, filozófia, pszichológia nagy választékban.

**ÁLLANDÓ ÁRENGEDMÉNYES KÖNYVVÁSÁR
(30-70% árengedmény)**

A **CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS** tudományos könyvei, angol nyelvkönyvek, tanári kézikönyvek nagy választékban.

Katalógusaink segítenek a választásban.

Rövidesen megjelenik a Katalizátor Iroda gondozásában **Szathmári Sándor: Misztikus mélység** c. novellagyűjteménye, melyben a Kazahinia világhírű írója mondja el gondolatait ösztönökről, szerelemről, hatalomról, háborúról.

Honti László

A személyes és ön-

A személyes szabadság és önmegvalósítás az ember évezredek vágya, s a hozzá vezető útról való elmélkedés, vita ezzel egyidős. E mindannyiunk számára döntő kérdéseken szeretnénk végigkísérni az olvasót. Ebben a második részben a szabad egyénekből felépülő közösséget tesszük elmélkedésünk tárgyává.

Milyen tehát az igazi szabad és önmegvalósító élet?

A lehető leggyorsabban tanuló, fejlődő. Úgy tűnik, mindent érdemes megtenni ezért, hogy ennek a gyors fejlődésnek minden lehetőségét biztosítsd a magad számára.

Hogy lehet jól élni? Nyílt kommunikációval, szabad, személyes felvállalt választásokkal, felelősség- és rizikóvállalással.

Ennyi a rövid summázata a szabadság és önmegvalósítás – az 1992. tavaszi számban ismertett nehezen követhető „recept”-jének. Mivel azonban a felszabadult ember is minden porcikájában társas lény, szabad individuumok természetesen csak szabad emberekből álló közösségekben „állítódnak elő” és termelődnek újjá – legalábbis ideális esetben ez így van. A személyes felszabadulás „receptjéhez” tehát a következő utasítás is hozzátartozik: „Ha fel akarod szabadítani magadat, keress egy már szabad emberekből álló közösséget, élj velük, működj együtt velük, figyeld meg őket és tanulj el tőlük, hogyan csinálják a szabadságukat”.

4. A szabadságon alapuló rendszer: a humanisztikus organizáció

Milyen közösség, milyen társadalom az, amelyik maximális szabadságot, önmegvalósító életet képes biztosítani tagjainak? Mindannyiunknak vannak tapasztalatai jó és kevésbé jó kapcsolatokról, előrevívő és akadályozó csoportokról, segítő és nyomasztó családi légkörről. Ahol a légkör hatása nagyon könnyen meglátszik, mert hamar termékben, profitban, akciókban ölt testet, az a termelő szervezetek, munkahelyek emberi-kapcsolati atmoszférája. Ilyen esetekben módszeresen és alaposan vizsgálták a

termékeny és kreatív légkör, a személyes szabadság érzéseinek kialakulási feltételeit. Ezeknek a szervezet-elméleti és gyakorlati kutatásoknak a nyomán ma már tisztábban láthatjuk, hogy milyen az a kapcsolati és szervezeti forma, amely tagjai maximális szabadságát, kreativitását és támogató együttműködését nyújtja. Ez a társadalmi szerveződési forma az ALLOKRÁCIA, a mindenki uralma. Az allokrácia humanisztikus szervezetében nem képviselő van, hanem személyes részvétel, nem a választás dönt, vagy a kinevezés, hanem az önjelölés és a hozzáértés. Sokkal fejlettebbnek tűnik ez a szerveződési forma a hagyományos istenített demokráciánál. A demokrácia, a többség uralma szükségszerűen elnyomott és megrövidített kisebbségeket termel. Az allokráciában nincs többség és nincs kisebbség. Feladatokra orientált csoportosulások vannak. Nincs kiszolgáltatottság, és nincs információ-visszatartás, ami a versengésen alapuló viszonyok forrása. Az allokráciában nincs függőség és nincs félelem. Ezen a szinten az emberek merik vállalni sajátosságaikat, különálló, individuális helyzeti céljaikat, érzéseiket gondolataikat. Mint munka-szervezet, a szabadságon alapuló rendszer teljesítményorientált és cél-orientált, de mégis a legfontosabb „terméke” maga a szervezetben dolgozó ember újra-termelése, a maga szabadságával, önmegvalósításával és kreativitásával.

Hogyan lehet létrehozni ilyen allokratikusszervezeteket? Nos, úgy tűnik, hogy nem proletárforradalommal, hanem egyszerűen szakértelemmel vezetett szervezeti transzformációval, OT-vel. (OT: Organization Transformation) Az OT egy sajátos, a legutóbbi 5 évben megjelent szakma, „humán technológia”. A szervezet-elméletből és menedzser-tudományból (manager science) és az utóbbi fiatalabb testvéréből a Szervezet-Fejlesztés-

szabadság megvalósítás

ből OD-ből (OD: Organization Development) fejlődött ki az Egyesült Államokban. Az OT nemzetközi szervezete 1991-ben Magyarországon (Gálósán, Somogyban) tartotta 9. éves találkozó-ját. A találkozó élményei alapján számomra teljesen nyilvánvalóvá vált: Válságba jutott társadal-munk, közösségeink, egyéni életeink csakis igazi szakmai segítség, professzionálisan megszervezett tanulási alkalmak, tréningek, újfajta szervezetek

Kedves Honti László!

Érdeklődéssel és több vonatkozásban egyetértéssel olvastam írásodat a Harmadik Part tavaszi szá-mában. Mégis, egy ponton vitába szállnék Veled.

Amit eddig a New Age-ről tudtam – Capra több könyvét olvastam – az nagyon tetszett, azonban nem emlékszem arra, hogy a pl. a „Turning Point-ban” szó lenne önmegvalósításról. Az önmegvaló-sítás számomra azt jelenti, hogy valaki mások rovasára valósítja meg önmagát, nincsen benne semmi olyasmi, hogy másokért. (Ferencz Csaba fejtette ezt ki szépen néhány évvel ezelőtt a Duna-Kör konferenciáján).

Nem tetszik írásod végén a tízszoros összefoglalód. Az egészet idézem, nem szeretnék önkényesen válogatni, de a kiemelések az én ki-emeléseim:

„Törődj önmagaddal. Gondoskodj arról, hogy te legalább igaz életet élj. Hagyd abba önmagad és mások becsapását. Szabadítsd fel magad. Figyelj oda arra, hogy miként élsz, hogy mi az értelme, mi a célja, és mi az eredménye mindannak, amit eddig tettél. Vizsgáld meg életed minőségét. Ez-e az, amit fiatalabb korodban akartál, ami felé vonzódtál. Ha válaszod kérdéseidre bizonytalan vagy negatív, máris láss neki egy tudatos önfejlesztő munkának és kérj hozzá támogatást barátaidtól, mert **egyedül nem megy.**”

Inkább azt írnám: Törődj másokkal, hogy magad és mások igaz életet éljenek, szabadítsd fel magadat és segíts másoknak a felszabadulásukban (megvilágosodásukban) – s láss neki egy közös fejlesztő munkának, mert – ezzel nagyon is egyetérték: **egyedül nem megy!**

Szeretettel üdvözlő:

György Lajos

kiéptése nyomán tud megváltozni. Ennek a gondolatnak a jegyében kezdtem el ismertető cikk-sorozatomból írását is a 3. Partban és más fórumokon.

Azok számára, akik valamiféle technokráciától, a szakértők uralmától tartanak ebben a „Tréningez-zük át magunkat egy új világba!”, csak annyit tudok mondani, érdemes saját tapasztalatból meggyőződni az újfajta emberi kommunikációra, a nyíltságra és egyenrangúságra szoktató tréningek-

Kedves György Lajos

Nagyon köszönöm a 3. Part-beli cikkemre való reagálásodat. Én is nagy érdeklődéssel olvastam a tizedet. Köszönöm a figyelmeztettedet az „önmeg-valósítás” kifejezését illetően. Valóban, szerintem sem a legmegfelelőbb szó ez a magyarban az angol self-actualization fogalmát visszaadni. Egyelőre nem tudok jobbat. Talán olvastad a téli 3. Partban is a cikkemet az emberi kapcsolatok fázikus fejlődéséről. Ebben tétélesen elmondtam, hogy miért gondolom azt, hogy az ön-megvalósítás feltétlenül meg kell, hogy előzze a mások szolgálatát. Valóban meggyőződtem erről 20 éves csoport-vezetői és szervezet-fejlesztői tapasztalatom során. Előbb „valakivé” kell válnunk – úgy tűnik – ahhoz, hogy aztán közösségivé lehessünk. A megvalósult szocia-lizmus katasztrofális tévedése volt az, hogy szociálissá akart bennünket nevelni, az egyénisé-günk elnyomásával, figyelembe nem vevésével. Ami az eredménye lett – mint ahogy bizonyára te is érzed: begubózott, a személyes szűkségletel ki-elégítéséért titokban küzdő fura figurák atomizált halmaza. Azt hiszem tehát, hogy humanizált tár-sadalom felé akkor megyünk, ha megengedjük, sőt magas polcra helyezjük az individualitást.

Természetesen éppen a személyiség és az indivi-dualitás tiszteletéhez tartozik az is, hogy amellet, hogy elmondom a véleményemet, tiszteletben tar-tom és elfogadom a te véleményedet. Sok félelem tartozott életem során ahhoz, hogy elő merjek állni azzal a magas fokú én-hangsúllyal, amelyet te ki is emeltél aláhúzásaiddal a leveledben tőlem visszaidézett szövegemben.

Szeretettel:

Honti Laci

ról. Nem mindegyik tréning jó, természetesen. Ezen a téren is gazdagodó piacunk a minőség és a filozófia igen széles skáláját kínálja. Én azokat a felnőtt-nevelési gyakorlatozásokat tartom a legértékesebbeknek, amelyek nem végződnek a tréning-csoportot bezáró szoba falainál, hanem, amelyek igazi programokat, működőképés változtatásokat segítenek bevezetni a mindennapi tapasztalatok színterére, például a munkahelyi szervezet működésébe is.

A fejlett, allokratikus szervezet tehát mindent

„...ami a szabadságomtól megfoszt: az a FÉLELEM.”

hasznosítani tud, minden egyéni tapasztalat beépíthető. Azért, mert mindenre van felvevő és fogyasztó partner. Az emberek nem szövetségekbe, hanem hálózatokba (network) szerveződnek. Megindul a kommunikáció és hatékonyra válik. A létrejövő hálózatok célraorientáltak és a cél eléréséig maradnak fenn. Nincsenek sem állandó szerepek, sem állandó viszonyok. A dolgok, emberek és események a maguk egyediségében vannak kezelve. Nincsenek sémák. Szinte mindenre van lehetőség.

A munkamegosztásból fakadó szerepek betöltésére tehát nem a választás szolgál hanem az önjelölés. Az allokratikus szervezetben a legfontosabb mechanizmus az, amelyik arról gondoskodik, hogy mindenki a saját karakterének és képességeinek megfelelő munkát végezze. Mivel ez a legfontosabb, erre több utat is kínál a Szervezeti Transzformáció (az OT). Az egyik út a szabad információs piacon alapuló licit módszerek. Ebbe a csoportba sorolható a sokak által ismert Liska Tibor féle közgazdasági vállalkozási szervezeti modell is. Az allokrácia-technológiák másik csoportja a meglévő szabad és szeretetteljes kapcsolatok minden feltétel nélküli támogatásán alapul. Ennek a csoportnak jellegzetes képviselője a baszk gazdasági-szervezeti technológia: a Mondragon modell. Ezek részletes ismertetését külön cikkbe szánom.

A személyes szabadság és önmegvalósítás szempontjából hadd emeljem még ki néhány jellemzőjét a humanisztikus szervezetnek: Ezekben tehát mindenki egyénileg vállal felelősséget mindenért, amit csinál. Az embereket igazi érzelmi erők fűzik egymáshoz. Szabadok a választások. A csoportok nem nagyon kohézióval.

Ha egyéni interjúk alkalmával megkérdezzük a

szabadság értékével jellemezhető csoport tagjait, akkor a következőkről számolnak be:

1. Szabad hibákat csinálnom
2. Szabad, hogy az valakinek ne tetszen
3. Szabad engem kritizálni
4. Ellentmondhatok
5. Gondolhatják azt, hogy nem vagyok jó
6. El tudom viselni, hogy nem vagyok tökéletes
7. Elhagyhatnak: túlélem.

Különös, nem? Úgy tűnik ebből a listából, ami egy, a szabadságot, álarc nélküli találkozást gyakoroltató (ún. encounter) csoporton

készült felmérésből való, hogy mind a 7 jellemző egy-egy félelem transzformálódásának az energiáját tartalmazza. Úgy tűnik ezek alapján, hogy ami a szabadságomtól megfoszt: az a FÉLELEM. Maga a konkrét fizikai rettegés, vagy annak variációi: aggodalom, lelkiismeret-furdalás, büntudat, szorongás, bizonytalanság-érzés, zavar. A szabadság állapotában azonban ezek az érzések nem tűnnek el – mint a listából látható: Csupán a gátló, visszatartó, fogyatékossgot okozó hatások tűnnek el. (Ellentmondhatok, elhagyhatnak: túlélem.)

*Most állj meg egy pillanatra az olvasásban, és gondold át magadban ezeket a félelme-
ket, és nézd meg azt, hogy gátolnak-e ezek a félelmek. Ha találsz ilyet, nézd meg,
melyiknek a gátló, blokkoló hatása alól tudod magad most, ebben az ünnepélyes
pillanatban felszabadítani egy döntéssel.
Ha találtál ilyet, ünnepeld meg magad, írd fel a naptáradba ezt a napot, és jövőre is
ünnepeld meg az évfordulóját.**

* Ez a közbeszúrt gyakorlat, – amellet, hogy talán közvetlenül is hasznos a számokra, egyben szemlélteti a tréningen használt módszerek egy töredékét. Vázlata: álljunk meg, nézzük meg, hogy nem változott-e meg a helyzet, nézzük meg nem akarunk-e most másképpen dönteni, ha igen, tegyük meg, erősítsük meg. Mint látható ebben a technológiában nincs akarati erőfeszítés, nincs fogadalom, nincs önmagam korholása, nincs magam kényszerítése, és semmi hasonló mindennapos „önnevelési” technika. Szeretet van benne, szabadság, tisztelet és önfogadás. Ha ez a kiindulása – nyilván ez lesz a végeredménye is.

Nézzük tehát milyen élményeken és folyamatokon megy át az az ember, aki a felszabadult és önmegvalósító élet felé halad, Először is milyen feltételek között jut eszünkbe hogy megvalósítsuk belső lehetőségeinket?

5. Önmegvalósítás és humán potenciál

Az, hogy egy ember mit ér, leginkább munkavégzése kapcsán felmerülő kérdés. A munkában részt-vevő embernek „nőtt először lelke” a történelmi fejlődés során. A munkaadó szempontjából a bérmunkásnak még nincs lelke, csak munka-ereje. A szocializmusban dolgozóknak sem volt lelke, helyén, – hivatalos előírás szerint – szocialista öntudatot viselt. A mélyebb emberi potencialitásokra, az emberi önmegvalósítás problémájára csakis attól a történelmi pillanattól kezdve kezdtek el odafigyelni a munka-szervezetekben, amikor a termelés olyan bonyolultá, az anyagi megélhetés biztonsága olyan magas szintűvé vált, hogy az emberek a termelés kapcsán sem voltak már egymásnak kiszolgáltatva. Az olyan ember, aki már szabadon választja meg, hogy hol fog dolgozni, mert magas képzettségére, speciális kvalitásaira és szakismereteire nagy szükség van, nos, az ilyen ember már előhozakodhat a „vad” ötleteivel is, elmondhatja nem teljesen sima, esetleg konfrontatív gondolatait és érzéseit is, az ilyennek már „lelke van”, az ilyen emberre már oda-figyelünk, elmélkedünk róla. Az ilyennel már esetleg szóba is állunk. Megjelenik tehát egy teljesen szokatlan jelenség az emberi társadalomban: a (nyílt) kommunikáció. Az emberek mindig is jártatták a szájukat. Sokat. Kommunikációról – a szó szűkebb értelmében

azonban mindaddig nem lehet szó, amíg a másikat nem tekintem tőlem teljesen független, szabad, autonóm, velem egyenrangú partnernek. Amíg a Másik függ tőlem, vagy én függök tőle, amíg fél

tőlem, vagy én tőle, amíg titkolnivalóink, stratégiáink vannak egymással kapcsolatban, amíg semmit sem akarok közölni, hanem csakis az az egyetlen vágyam, hogy simán leperogjen az epizód, addig nem kommunikálunk, bár sokat jár a szánk, és bonyolult jelváltás is történik. Amikor azonban mindketten szabadnak definiáljuk magunkat, és elkezdünk igazán szóba állni, a jelenről, az

aktuális érzéseinkről, fontos gondolatainkról beszélni valójában egy csendes forradalom zajlik le közöttünk, és körülöttünk is. Egy új világ születik ilyenkor. A realitások világa, a VALÓSÁG. Addig, míg nem beszélünk nyíltan nem ismerjük a humán realitást. Illúziókban élünk. Fejünk tele van feltételezésekkel, amelyeket sohasem igazolunk vissza, nem ellenőrizzük le, mert félünk... Nem merjük kiadni magunkat. A nyílt kommunikációval száll le a földre az emberek közé a valóság, az igazság. Sokan beszámoltak tréningjeinken arról, hogy még a tárgyak színe, alakja, kontúrja, illata is megváltozik ilyenkor.

Mi ez? Ennyire függünk a közmegegyezéses hazugságoktól? Igen! Az általános kábítás nem csak szabadságunkat viszi el, hanem vele együtt elvész realitás-érzékünk és intelligenciánk nagy része is. Ezért, hogy a humanisztikus tréningeken sokan azt érzik, hogy agyukról lefűjják a port, „felszáll a köd”, oszlik a sötétség. Ezért nevezte ezt az állapotot a régi yoga hagyomány megvilágosodottnak. Nézzük csak meg egy kicsit közelebbről ennek az állapotnak a szerkezetét!

6. A szabadság és fejlődés tanítása és tanulása

A fejlődésre kész ember legfontosabb jellemzője a nyitottság és a nyíltság. A nyitottság a tapasztalatok befogadására való készenlétet jelenti. A nyíltság: őszinteséget, becsületességet, s azt a beállítottságot jelenti, hogy készek vagyunk nyíltan feltárni érzelmeinket, gondolatainkat, szándékainkat. Nem lehet azonban ez a tétel erköl-

„Kommunikációról – a szó szűkebb értelmében – azonban mindaddig nem lehet szó, amíg a másikat nem tekintem tőlem teljesen független, szabad, autonóm, velem egyenrangú partnernek.”

csi tanítás. Kár lenne kiadni a jelszót, vagy utasítást, vagy elvárást: „Mindig légy nyitott” Akkor sem éri meg így tennünk, ha mélyen tudjuk, hogy ezzel tényleg a legjobbat várjuk el. Ezért nem mondom én se, hogy ezt a tételt most már tessék élet-elvként követni. Tudom ugyanis, hogy az ilyen élet-elvek (mint amilyen a „mindig légy nyitott” elve) követése csak a negatív önértékelést táplálják az emberekben.

Mit tehetünk tehát? Hogy leszek nyitott és szabad, ha nem is adhatom ki magamnak az instrukciót: „Mindig légy nyitott!” A mindennapi gyakorlatban az ilyen és ehhez hasonló belső felszólítások formái szerkezete és az általa küldött hangulat és szerep használat közben hamarosan megváltozik: „Már megint nem voltál elég nyitott, pedig, tudod, én megmondtam, hogy annak kéne lenned. Fogadd meg most ünnepélyesen, hogy a jövőben mindig nyitott leszel, akkor megbocsájtok.” Ennek, az ilyen formájúvá átváltozott üzenetnek egészen más a fő mondanivalója, mint az eredetinek volt. Annak éppen az ellenkezője. A „légy nyitott” üzenet ugyanis a felszabadult önmegvalósítás levegőjét sugallhatná, „a már megint”.... pedig az önvádolás keserű nyomását. Ne kövesse tehát senki ezt, mint elvárás. Mint elvárás és morális szabály ez is csak olyan rossz, mint a többi.

Hanem akkor mit lehet tenni? A kérdés megválaszolásához a realitás vizsgálatából induljunk ki. Mi a tapasztalata a nyitott, fejlődőképes embereknek arról, hogy miért éri meg nekik nyitottnak lenni, s mit mondanak a bezárkózott és defenzív emberek? Első hallásra mindegyik csak annyit mond, hogy úgy tapasztalta, hogy neki így éri meg. „Azért nem szabad nyíltan megmondanom a véleményemet, feltárni az érzéseimet, mert az emberek vissza fognak élni a bizalmammal, kihasználnak, felhasználják a bizalmas közlést ellenem, ők maguk pedig közben zártak és hazugok maradnak. Majd bolond leszek én, egyedül kiadni magam. Már próbáltam. Mindig pórul járok. El is határoztam, hogy én is olyan képmutató leszek, mint mindenki.” Ennyit a zárt emberről. Azt többnyire nem ebből a gondolatáramából, hanem egy másiktól tudjuk meg, hogy persze meglehetősen rosszul éri magát ebben a védekező, bezárt, állig felfegyverzett páncélban. Ebben ugyanis nem lehet még szeretkezni sem. De még egy mélyet lélegezni sem. E hiányok azonban csak igen hosszú távon érezhetők át igazán. Éppen ez a legfontosabb, ami jellemzi a zárt embert. Rövidtávú, kicsinyes nyereségek és ezzel szemben hosszútávú, kiadós boldogtalanság, értelmetlenség és kín. Ez az oka, hogy az élet azon pillanataiban, amikor az ember képes kicsit felül-emelkedni a mindennapok védekező manővereinek bonyolult gomolyán – illetve amikor éppenhogy kényszerül erre – nos ekkor az emberek igazi válságot élnek át.

A nyitott, fejlődő emberek élményvilágának súlypontja éppen a mérleg túloldalán van. Ők úgy érzik: el lehet viselni a bizalommal való visszaéléseket, a következtükben átélt fájdalokat és veszteségeket, mert hosszútávon megéri, hogy

adhatták magukat, hogy nem kellett szerepet játszaniuk, hogy lehettek önmaguk. És ha ezt hiszik, úgy tűnik, a tapasztalataik is ezt fogják igazolni, a környezettől jövő visszajelzések tovább erősítik ezt a meggyőződést és beállítódást.

Ez tehát a módszer! Úgy tűnik, hogy a gondolkodás rövidtávúsága – és hosszútávúsága a legdöntőbb különbség a fejlődőképeségünk szempontjából. Mindkét végpont igazi öngyorsító lejtő: ha egyszer elindultam azon az úton, hogy inkább bezárkózom, mert az jobban megéri, akkor valószínűleg olyan tapasztalatokat fogok szerezni, amelyek ugyanezt bizonyítják, s még jobban bezárulok, ha pedig erősnek, magabiztosnak és nyitottnak tudom magam, akkor tapasztalataim is azt mondják: hosszútávon ez nagyon megéri. A két végpont között azonban lényeges különbség az, hogy a nyitottá válás kritikus tömegét nehezebb elérni. A rövidlátás, a kapkodás, a tódozás-fódozás, a szűklátókörű kicsinyesség pedig egészen elterjedt attitűd lehet.

A felszabadulási folyamat nem könnyű, sosem sematikus, a technikai eszközök, formák csupán másodlagos szerepet játszanak benne. Ez a folyamat játszódik le minden jó barátságban, házasságban, munkahelyi kapcsolatban, ha az oldottság, az intimitás felé halad. Ez minden szervezet-fejlesztés, személyiség-fejlődés és pszichoterápia lényege is.

Legkönnyebb a helyzetünk tehát akkor – a szabadabb és fejlődőképesé válás szempontjából, ha magunk körül tudhatunk olyan embereket, akiknek megéri kapcsolatban lenni velünk, szeretnek, odafigyelnek ránk, fontosak vagyunk nekik, ugyanakkor ők nem félnek, nem zártak, szabadok és nyitottak. Ezek a barátaink úgy fognak kommunikálni velünk, hogy mi is szabadabbá, erősebbé és nyitottabbá válunk általa. Ha valaki teljesen biztossággal elfogad engem, olyannak, amilyen vagyok, s nem kell félnem, hogy elveszthetem a bizalmát és szeretetét, akkor ebben a kapcsolatban „növekszem”, fejlődök a szabadság felé. Ilyenkor ugyanis nem kell mindig azzal foglalkoznom, hogy kipróbáljam, tart-e még a szeretet, nem kell folyton vizsgálódnom, hogy hol vannak a határai. Nos, ebben az ideális és ritka helyzetben nyilván arra is számíthatok, hogy barátom minden megnyilvánulásomról elmondja az őszinte véleményét, érzéseit. Visszajelzést ad. S én is elmondhatom a gondolataimat. Sőt igencsak érdemes elmondanom. Mert azok nagy figyelmet és megbecsülést kapnak. Barátom elfogadja, ami abból látszik, hogy kezd vele valamit. Ezáltal érzem, hogy én is milyen fontos vagyok neki. Ekkor, ez a kapcsolat átbillen

kölcsönösen jutalmazóvá és erősítővé. Sőt, felszabadítóvá.

Persze, az ilyen – ideális – kapcsolatot létrehozni és fenntartani csaknem olyan nehéz, mint önmagunk fejlesztése. A másik ember végül is egy önálló autonóm személyiség, aki egyszerűen nem vonható be az ügyeimbe. Lehet, hogy partneremnek is arra van hajlandósága, hogy elszigetelődjön és bezáródjon a saját rövidtávú tódozó-fódozó – végsősoron boldogtalan köreibé. Ha ez a helyzet, akkor a kölcsönhatásunk folyamata tulajdonképpen abból fog állni, hogy hogyan egyeztessük össze a „boldogtalanság programjaink” egyes szerep-előírásait.

Sajnos azt, hogy miként kell élni, megtanítani, éppoly nehéz, mint azt, hogy hogyan kell Pieta-t faragni egy márványtömbből. Ezért fontos, hogy van számos műfogas, amit a véső használatáról, a márványtömb kiválasztásáról, sőt a kompozíció-szerkesztés elveiről és hagyományairól el lehet mondani. Aki ennek az ismeret-halmaznak kiváló ismerője, az valószínűleg kitűnő másolatot készíthet a szabad élet Pieta-járól. Mindaddig azonban, amíg a belső (művészi) mondanivaló és tehetség nem társul mindehhez, a létrejött mű nem ragad magával. A művészetet magát megtanulni nehéz, csaknem lehetetlennek tűnhet. Az élet művészetével is hasonló-formán vagyunk. Igaz, ennek tehetség-magva minden emberben benne rejlik. Célunk csupán az lehet, hogy megtaláljuk hozzá az adekvát kifejezési utat, az önmegvalósítás, az önaktualizáció egyéni lehetőségeit.

Nyilvánvaló, hogy annyiféle ön-aktualizáció van, ahány ember. Az is nyilvánvaló azonban, hogy az önmegvalósítás egyéni eszközei és egyéni szimbolikája nem végtelenül különbözik egymástól. Több-kevesebb hasonlóság található kifejezési mód és az életút-formák szempontjából. Ezért tudjuk megérteni egymást. Ennek alapján tudunk kommunikálni és együttműködni. Akik például mindnyájan kőbe vésve kívánják kifejezni mondanivalójukat, azoknak nagyon érdemes találkozniok és odafigyelniök egymásra, mert sok technikai részletet tanulhatnak egymástól. Ebbe az embercsoportba tartozóak lesznek ugyanakkor azok is, akik legjobban megértik egymás kőfaragásait, mert hasonló nyelvet beszélnek. Ezt a jelenséget ma hálózat-alkotásnak (networking) nevezik. A networking megítélése szociológusok körében előjelet váltott az elmúlt évtized során. Korábban, amikor a kialakuló rétegek, csoportok viszonylag kis számban fordultak elő a társadalmakban, és bennük a tagság hosszú időn át, legtöbbször egy egész emberöltőn keresztül változatlan maradt, akkor ezt a jelenséget társadalmi szegregációnak,

réteg- vagy osztály-különbségeknek nevezték, és általában negatívan értékelték. A rétegek elkülönülése ugyanis a társadalmi fejlődés legfontosabb gátja. Később azonban egyre többet beszéltek a szociológusok a rétegváltásról, a mobilitásról. Ma már a mobilitás is kikerült a társadalom-szemlélet gyújtó-pontjából. A mai társadalmak nagy része homogén: középosztály. A rétegeken belül létező speciális hálózatok viszont egyre nagyobb számban szövik át és kötik össze a rétegek tagjait. Egy-egy személy általában 5-15 networknek is tagja. Ez már nálunk is így van. Gondold csak meg, mely hálózatokhoz tartozol: 3. Part olvasó vagy, vannak hálózataid, ahol baráti, érzelmi ügyleteidet intézed, több hálózathoz kapcsolódóan szerzed meg és több hálózathoz kapcsolódóan költöd el a pénzedet.

A hálózati kapcsolataid mindegyikében sajátos interakciót folytatsz: adsz és kapsz: információkat, anyagi javakat, érzelmi energiákat. A legfontosabb cikk pedig, ami végsősoron szétosztódik ezekben, az éppen az életed minőségének, szabadságodnak és önmegvalósításodnak az „árucikke”. Nyilvánvalóan ez is kölcsönösségi alapon cserél gazdát.

Hogyan adjuk-vesszük szabadságunkat és önmegvalósításunkat? Csakúgy, mint minden mást. De ezen a téren közvetlen áru-csere van. Ritkán szerepel a pénz, vagy más átmeneti hordozó. Ha tisztellek, elfogadlak, szabad, felelősségteljes, felnőtt embernek tekintelek, ha nyílt és hiteles vagyok veled, akkor valószínűleg hasonló viszonyulást kapok vissza. Ha világosan közlöm a céljaim, szándékaim, értékeim, akkor könnyű lesz eligazodnod rajtam és könnyen el tudod dönteni, hogy akarsz-e hozzám kapcsolódni. Én ugyanígy lehetek veled, ha te is elmondod, hogy mit akarsz, és mit gondolsz. Ez nagyon egyszerű képlet. Mégis nagyon ritka, mert a függetlenség és szabadság biztonság-érzete kell hozzá. Vagyis, ha már eleve szabadok vagyunk, akkor további szabadságot nyerünk és adunk interakcióinkban, ha pedig nem vagyunk szabadok, akkor mi sem adunk szabadságot, és nekünk sem fogja senki „eladni” ezt az árucikket. Dupla 22-es csapdája. Ezért van szükség külön „művi” beavatkozásra, tréningekre, speciálisan előállított élet-helyzetekre, hogy túljuthass azon a kritikus ponton, ahonnan kezdve a felszabadulás már öngyorsító folyamat.

Kevés ember látja élete célját világosan. Legtöbbször úgy érzik, hogy feladni kényszerültek fiatalkori ábrándjukat arról, hogy mit is kellene nekik csinálni. Igen sokan megalkuvásokkal, ledarálódástudattal élnek. Nem hisznek már abban, hogy a világot meg lehet és meg érdemes váltani. (Ezért valószínűleg e sorokat sem olvassák *ebben* a lapban.)

Állj most meg megint egy pillanatra az olvasással! Te hiszel a világ-megváltásodban? Helyeden vagy? Értelmes az életed? Tudod, hogy KI VAGY TE? Kikristályosodott az az én, akit az életed további részén meg akarsz valósítani?

Ha a válaszod bizonytalan mindezekre a kérdésekre, tudod, hogy mit fogsz tenni, hogy bizonyosságot szerezz? Tudod, hogy merre indulj, mihez

fogj? Van valaki, akitől segítséget kaphatsz? Tudsz ilyen emberekről, akik igaz-emberek? Kérheted a segítségüket? Akarsz, mersz lenni a társaságukban?

Befejezésül álljon itt egy aforizmatikus koan-versem:

*Sohasem fontos,
Az, ami fontos
Szeretne lenni.*

*Sohasem fontos,
Ami csak fontos
lehetne. Ennyi!*

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Humanisztikus Korszak Alapítvány
1 millió forintos ösztöndíjjal
akció-kutatási pályázatot hirdet a
Szabadság és Önmegvalósítás Projekt
vezetésére.

A pályázónak olyan tervezetet kell készítenie, amelyben leírja az egyének szabadságához, felszabadulásához és önmegvalósításához vezető út módszereiről az elképzeléseit. Akció-kutatási módszert, technológiát kell javasolnia, amellyel minél hatékonyabban tudja teljesíteni a Szabadság és Önmegvalósítás Projekt célját.

Minél több egyént, a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből szeretnénk segíteni, minél hatékonyabban, egyéni szabadsága és önmegvalósítása szintjének növelésében. A pályázat tartalmi irányelvei a 3. PART 1992. tavaszi és nyári számában „Honti László: A személyes szabadság és önmegvalósítás” c. cikkében leírt gondolatok.

Olyanok jelentkezését várjuk, akik saját életútjukkal hitelesíteni tudják az alkalmazandó módszereket.

A beérkező tervezeteket a pályázók egymás között véleményezik. A pályázatnak ebben a szakaszában a pályázók (és csoportjaik) kialakítanak egy team-et a Szabadság és Önmegvalósítás Projektben való együtt-dolgozáshoz. A team különböző szerepeire licitálással és ön-teszteléssel a pályázók maguk választják ki magukat. A munkához szükséges képzést, szupervíziót a Humanisztikus Korszak Alapítvány AGORA Szabad Egyeteme, a háttér-technológiákat pedig az Alapítvány Humán Technológiai Intézete biztosítja.

Külön pályadíj-keretet tartunk fenn arra (kb. 300.000 Ft értékben), ha valaki nem teljes tervvel, hanem csak jó ötletekkel jelentkezik. Minden értelmes javaslatot díjazni szeretnénk.

A nyertesek számára nyugat-európai tanulmányutakat szervezünk.

A jelentkezésnek nincs határideje. Egy-egy újabb beérkező javaslat – ha jobb – magának licitálhatja az ösztöndíj-alap még kifizetetlen részét, vagy külön ösztöndíj-alapot kérhet a Humanisztikus Korszak Alapítványtól.

A pályázatokat írásban, lehetőleg computer disc-en kérjük beküldeni.

Cím: Humanisztikus Korszak Alapítvány, Gáspár Zoltán, 2100 Gödöllő, Major u. 10.

HÍR-LEVÉL az AGORA Szabad Egyetem elindulásáról

Az 1991. téli számban adtuk hírrül a Humanisztikus Korszak Alapítvány kezdeményezését: az AGORÁt.

Az AGORA tehát szabad emberek, még nagyobb szabadságot kereső, teljes bizalmon és önmagunk kinyitásán alapuló piaca.

Ezen a piacon egyelőre elsősorban a Humanisztikus Korszak Alapítvány hírei, információi szerepelnek, projektjei szerveződnek.

A legfontosabbak az áramló információk közül azok, amelyek az AGORA hálózatában résztvevők személyes fejlődését, tanulását szolgálják.

A személyes fejlődéshez és tanuláshoz általában nagyobb energia-befektetés, koncentráció, és hosszú ideig való elköteleződés kell.

Erre a célra szerveztük meg az AGORA Szabad Egyetemet.

Az AGORA Szabad Egyetem egy alternatív felső-oktatási szisztéma, amely új megoldásokat kínál az oktatási rendszerünk legtöbb problémájára.

Ebből az iskolából kiveszett minden iskola-szag és elidegenedtség – azt hiszem. Személyre szabottan, személyes mentori vezetéssel mindenki azt és olyan tempóban tanul, ahogy arra igazán szüksége van.

Az AGORA Szabad Egyetemtől ehhez a tanuláshoz kihívásokat, módszereket, tudáshatértet kap.

A tanulás munka-orientált tanulás.

Úgy tanulunk, hogy együtt dolgozunk.

Az AGORA Szabad Egyetemet több évi próbálkozás nyomán 1990 májusában Nizzában, majd októberben Budapesten megtartott Kelet-Nyugati (európai és amerikai) felsőoktatási konferencia inspirációja alapján szerveztük meg.

Mostanra oktatói (mentorai) egy csoportjának alap-képzésén túlvagyunk magyarországon és Ausztriában, és ez az első alkalom, amikor nyilvánosan bejelentkezünk, most lettünk ugyanis kész több tanulni akaró befogadására.

A tanulás sajátos AGORA alapelveken szerveződik az AGORA Szabad Egyetemen. Ennek a szerveződésnek lényege a teljesen felszabadított információs piac.

E szerveződéshez tartozik hozzá az az alap-elv, hogy a tanulás *ingyenes* az AGORA Szabad Egyetemen. A Szabad Egyetem működését a Humanisztikus Korszak Alapítvány támogatja. Fizetni azonban mégis kell a tanulás során, de elsősorban nem pénzzel, hanem munkával. Részletes információt erről az AGORA Szabad Egyetem tagjai kaphatnak.

Ha megírod szándékodat, s írsz egy szubjektív bemutatkozó levelet (inkább ezt és nem hivatalos hangú életrajzot), akkor első mentort keresünk számodra, akivel a Tájékozódás és Élet-Leltár folyamatot végig-viszitek.

Honti László

Cím: Gáspár Zoltán

Humanisztikus Korszak Alapítvány, 2100 Gödöllő, Major u. 10.

ECO

ZENE, TÁNC ÉS MŰVÉSZETEK

Minden művészeti ág közül a zene a legfontosabb az ökotópok számára. Minden gazdaság, gyár vagy nagycsalád rendelkezik valamiféle zenészcsoporthal, és azok is, akiknek sikerült profivá válniuk, ilyen helyen kezdtek. Rengeteg új stílusú zenét komponálnak. A fekete bandák olyan dzsesszes gyökerű, blues-os zenét játszanak, amelyet mi Chicago-ból, New Orleans-ból ismerünk, vagy a karibi zenéből. A spanyol eredetű zenészek félreismerhetetlen latinamerikai beütéssel játszanak. A fehérek viszont legtöbbször olyasféle zenét produkálnak, ami leginkább a jávai gamelánra hasonlít – kidolgozott, magasfokú, mégis magával ragadó jazz, benne sok-sok házilag készült ütőhangszerrel, gongokkal. (Azt mondják, rokonságban van a korábbi rock-al.) Vannak klasszikus hangszereket használó zenekarok is, akik egészen földöntúli, improvizált zenét játszanak, amihez hasonlót sehol sem hallottam, és végül vannak teljesen elektronikus zenét kedvelők is, szintetikus hangzásokkal. Mindenfajta zenének erőteljesen táncritmusa van. Ritkán látni zenekart úgy játszani, hogy valahol a közelben ne perdülnének táncra az emberek. Mellesleg a klasszikus zene is gyakran hallható, főleg utcazenészek tolmácsolásában.

Nehéz a botfülem számára, hogy a szöveget és a dallamot kövessem, az emberek pedig nem veszik szívesen, ha le akarom velük iratni. Mégis sikerült megszereznem néhány népszerű dallam szövegét. Kiderült, főleg romantikus nyavalygás, nem sokban különbözik a mi hillbilly-nktől. Panaszos áradat a magányról, rossz előérzet az igaz szerelem szomorú végéről, düh és kétségbeesés. Van olyan, amelyben duzzad az egészséges humor, de azért egészében véve látható, hogy bármily alapos változásokat hozott is az ökotóp forradalom, az emberi nem alapvető érzelmein és bánatán nem sokat változtatott.

Az országban parázs vita folyik az elektronikus erősítésről. A szétválás idején a rockzene teljesen elektromos erősítésű volt és az együttesek teherautónyi felszerelést hordoztak mindig magukkal. Nemsokára azonban heves támadások kezdtek érni őket a „folkie”-k részéről, akik csak hagyományos hangszerekhez voltak hajlandók nyúlni, harmonikához, gitárhoz, zongorához és bendzsóhoz, esetleg antik hangszerekhez mint a lant, vagy egzotikusokhoz, mint a szitár. A népiesek azzal érveltek, hogy a zene nem lehet mindenkié, amíg költséges berendezések kellenek hozzá. És egyébként is, a zene nem függhet az elektromos áram mesterséges segítségétől. Végso érvük pedig az volt, hogy az erősített zene biológiai támadás, mert károsítja a dobhártyát. Az olcsó, kézhezálló kis erősítők kifejlesztése aláaknázza első érvüket, a másik pedig nem nagyon hatotta meg a fiatal ökotóp zenészeket. Így aztán a vita változatlan hevességgel dül tovább.

Számos ökotóp művész nemzetközi hírnévre tett szert, Párizsban és Tokióban lépnek fel. Ennek ellenére a művészi tevékenységek fókuszpontja egész Ecotopiában erőszakosan beföldi. Egy fiatal előadó odáig ment el, hogy nem adta meg nekem a nevét, nehogy az újságban megjelenve „meghurcoltassék”. „Olyanok vagyunk, mint a baliak – hajtogatta - nincs nekünk művészetünk, egyszerűen csak mindent csinálunk, amire képesek vagyunk.” E hozzáállás eredménye nemcsak a nagyszámú műalkotás és mestermunka, (fazekasság, keramikumművészet, szöttek, ékszerek), de az ökotóp használati tárgyak, bútorok kitűnő minősége is. Némelyikük, mint az a megdöbbentő tollas mandala, amit egy barátomtól kaptam, sem művészi alkotás, sem pedig valami más. Mindenesetre hozzájárul ahhoz az esztétikai gazdagsághoz, amivel az ökotópok megajándékozzák egymást.

TOPIA

MŰANYAGOK ITT ÉS OTT

San Francisco, május 25. Ecotopia és az Egyesült Államok egyik meglepő közös vonása, hogy mindkét ország hatalmas mennyiségű műanyagot használ fel. Először arra gondoltam, hogy akkor mégsem különbözhet életmódjuk olyan nagyon a mienktől. Az alaposabb vizsgálat azonban kiderítette, hogy a látszólagos hasonlóság ellenére a két országban a műanyagokat teljesen eltérő módon alkalmazzák.

Először is, az ökotóp műanyagokat majdnem kizárólag élő, biológiai alapanyagból állítják elő (főként növényekből), nem úgy, mint mi a fosszilis (petróleum és szén) forrásokból. Rögtön a függetlenség után intenzív kutatómunka kezdődött ezen a területen, amely azóta sem állt meg. Adatközlőim szerint két fő célt jelöltek ki. Az egyik az volt, hogy a műanyagokat nagy mennyiségben, alacsony áron és sokféle célra lehessen felhasználni: legyen olyan, amelyik könnyű, a másik nehéz, merev, rugalmas, átlátszó, tömör, és így tovább. És hogy olyan technológiával állítsák elő, amely maga nem szennyez. A másik fő cél az volt, hogy kivétel nélkül minden új anyag biológiai úton lebontható legyen. Magyarán lehessen a műtrágyák kiváltására használni őket, melyeket a szántóföldekről a növények ismét felvesznek magukba, és így újbóli előállításuk újfent biztosított. Ez aztán így mehet tovább, a végtelenségig, abban a körforgásban, amelyet az ökotópok valóságos áhítattal „fenntartható állapot”-nak neveznek.

A lebonthatóságra törekvés egyik következménye az lett, hogy olyan anyagok kerültek forgalomba, melyeket szántászándékkal rövid életűre terveztek és egy idő után önmaguktól szétesnek, ha bizonyos körülmények közé kerülnek. (Jellemző az ökotópok életközponitú gondolkodására, hogy az ilyen anyagra, amikor elkezd lebomlani, azt mondják: haldoklik). Ebből készülnek a sörösdobozok, számos ételféleség és egyéb áru csomagolóanyaga, celofánszerű hárták

és így tovább. Ezek a csomagolóanyagok körülbelül egy hónapon belül „meghalnak”, különösen ha a nap ultraibolya sugarai érik őket. Észrevettem, hogy az egyébként oly gondos és tiszta ökotópok habozás nélkül dobálják el a sörösdobozokat és taposnak rájuk, mert tudják, hogy néhány héten belül a maradványok úgylis apró morzsákra töredeznek és elvegyülnek a talaj szemcséivel. Ugyanígy gond nélkül dobják ki csomagolóanyagaikat a kerti komposztudombra, mert tisztában vannak vele, hogy azok ugyanúgy elbomlanak ott és gazdagítják a termékeny kerti talajt.

A műanyaggyártás másik ága viszont egy sor tartós anyag előállításához vezetett, melyeket elsősorban a fémek helyettesítésére használnak. A fémek különösen értékes és ritkává váltak Ecotopiában, mikor a kevés bányüzemet és kohóipart, ami azelőtt az országban működött, az újrafeldolgozott fémekkel helyettesítették. E hiánygazdaság mulatságos vonása volt a használt autók begyűjtésére indult országos kampány, melyek annakidején ugyanúgy elcsúfították az ökotóp vidéket, mint teszik azt a mienkkel most is. Ezek a korábban értéktelen kacatnak minősülő ócskavasak hirtelen csillagászati összegeket értek, és hangyaszorgalommal gyűjtötték be őket a patakmedrek-ből, útszélekről, elhagyott csűrökből, és persze az ócskavastelepekről. Hasonló mozgalom indult a több millió sörös és kólásdoboz begyűjtésére és újrafelhasználására.

A tartós ökotóp műanyagokat minibuszok karosszériájának, „fröccsentett házak”, érmék, palackok és mindenféle egyéb tárgy gyártására használják fel. Molekuláris szerkezetük olyan mint a mieinké, és normális körülmények között gyakorlatilag nem bomlanak el, különösen, ha talajjal nem kerülnek érintkezésbe. A molekulárisukba azonban az ökotóp tudomány titkos eredményeit felhasználva olyan „lyukakat” építettek be, melyekhez csak a talaj mikroorganizmusai férnek hozzá. Ha ezeket a kulcspontokat megbontották, az egész makromolekula hamar szétesik.

E különös, de zseniális megoldás révén az aránylag nagy műanyag tárgyak is lebomlanak végül, ha elegendő ideig érintkeznek a nedves földdel. Rendszerint azonban a műanyagokat is aktívan reciklizálják, kisebb, könnyen kezelhető darabokra törik és „erjesztődézsának” nevezett nagy tartályokba teszik. Ezekben speciális földkeverék van, hogy a talajmikrobák jól érezzék magukat benne. Egy idő után a munkájuk eredményeként keletkező anyagot kiszáraztatják és trágyázásra használják a földeken. (A P-vel jelölt újrakukák tartalma is ide kerül.)

Kézenfekvő előnye dacára a dézsás rendszertől az ökotópok nem mindig vannak elragadtatva, különösen azok, akik a fákat kedvelik. Elismerik természetesen, hogy alakíthatósága, önthetősége miatt a műanyagból olyan tárgyak is készíthetők, amelyek a fából nem, és hogy ezek a tárgyak alkalmasint erősebbek, tartósabbak, rugalmasabbak lehetnek. A szélsőségeseknek azonban az a véleménye, hogy tulajdonképpen semmilyen műanyagot nem lenne szabad használni, tekintve hogy nem természetes anyagoknak egy ideális ökológiai világban nincs helye. Az ilyen puristák kizárólag faházakban hajlandóak lakni, fabútorokat, tárgyakat használnak, tarisznyával, szövött táskával, vesszőkosárral járnak és agyagedényekből esznek. A műanyagpártiak a maguk részéről hatékony gazdasági érveket tudnak felhozni és sikerült nekik még olyan anyagokat is produkálni, melyek kevésbé tűnnek mesterségesnek, jobban utánozzák a természetes anyagok színét, tapintását.

Mindazonáltal van egy olyan érzésem, hogy a tagadhatatlan tudományos eredmények ellenére, amit az itteni műanyagipar elért, a jövő mégis a puristáké. Mint az élet más területein, az ökotópoknak ugyanis itt is nagyon erős a hajlandósága, hogy megváljanak a modern technika vívmányaitól, legyenek azok bármennyire nagyszerűek és látszódnak bármennyire ártalmatlannak is. Helyette a romantikus, ám igen csak sokba kerülő utat választják, melyre a szélsőségesek azt mondják: Vissza a természethez.

*

(június 13.) A többiek elbeszéléséből tudom, hogy egy orvos szépen bekötözött, majd beszállítottak a kis kórházba, ahol ezt a naplót írom. Csúnya seb, de a jelek szerint nem ért semmilyen létfontosságú szervet. Tompán szúr, de elviselhető. Majd egy óra hosszat tartott a műtét, amíg megtisztították a sebet és összevarrtak. Alkonytájt tértem magamhoz, és azt kellett tapasztaljam, hogy egy meglehetősen szép, Linda nevű ápolónő gondjaira bíztak.

„Bátor volt” – mondta, miután elmagyarázta, hogy altatás okozta kódból kászálódom éppen kifelé. Vajon a csatát értette ezalatt, vagy a műtétet? Túl álomittas voltam, hogy megkérdézzem. A kórházban

nem sok beteg lehet – neki úgy látszik nincs más dolga, mint hogy engem abajgasson.

(június 14.) Tegnap este, miután befejeztem a naplóírást, elmeséltem Lindának a hallucinációimat. Azt vártam, majd valami altatót ad, helyett megkért, meséljem el neki. Aztán a homlokomat és a vállamat kezdte el masszírozni, amitől elcsitult az agyam zakarta. Egy ideig csak csendben ült mellettem, kezét a mellkasomon nyugtatva. Nyugodtan, mintha egész éjszaka itt virrasztana, ha kell. Azonnal elaludhattam, és ma reggel, mikor felébredtem, az ágyam melletti székben ült. Mint kiderült, tényleg velem volt egész éjjel (a szoba sarkában a heverő össze volt dűncölve, látszott, hogy aludtak benne), és hogy mi több, ez általános gyakorlat az ökotóp kórházakban.

Hosszú haja lebbent, amikor felállt és odajött hozzám. „Hogy érzi magát?” Nehéz volt megmondani. Fáradt voltam, mintha még órákon át tudtam volna aludni. Mégis, a nap hívgogatóan sütött, és ettől nyújtózni támadt kedvem. Ez észretértett, tudatára ébredtem a kötéseknek, meg annak, hogy a mozgás fájdalommal jár. Csendesen feküdtem és csak pislogtam rá.

„Néhány barátja fogja rövidesen meglátogatni – mondta –, de előbb talán enne valamit.” „Farkaséhes vagyok!” – feleltem mohón. „Az orvos is be fog nézni egy csöppet. Most előbb meg kell erősítenünk magát. Mit szeretne enni?”

Egy pillanatig gondolkodtam. „Mondjuk egy nagyobbacska parasztrengelit, szalonnával, tojással, krumplival, pástétómmal, paradicsomlével, kávéval és pirítóssal...” Mosolygott. „Látom, meg akar gyógyulni. Oké, megnézem mit tehetek magáért.” Egy gombra mutatott az ágy fejénél. „Ha ezt megnyomja, azt én meghallom, akárhol vagyok, akármit csinálok is éppen.” Egy aprócska rádiókészülék volt a csípőjére erősítve.

Mikor kiment, úgy éreztem magam, mint aki hirtelen sokat nyer a ruletten: a sors kifürkészhetetlen ujjaira bíztad magad, és ahelyett, hogy a várt veszteség érne, meggazdagodsz. Túléltem, a nap ragyogóan süt, és valaki ideküldte nekem ezt a pompás nőt, hogy gondomat viselje...

Rávettem magamat a reggelire, bár nem voltam igazából annyira éhes, mint először hittem. Megjött a doktor. Nem az én esetem orvosban: hosszú haj, hanyag stílus. Az életem és karrierem minden apró részlete érdekelte, ami már a tokolodás határát súrolta, de azért eléggé értette a dolgát. Megtapogatózott, hallgatózott, és kijelentette, hogy rohamléptekkel haladok a gyógyulás útján. Az antibiotikumok minden bizonnyal elvégezték feladatukat, semmi jele a fertőzésnek. Holnap, mondta, már mozoghatok egy kicsit. „Ma még meg kell elégedjen a passzív örömmel. Lindának megmondom, hogy fürdesse meg magát délután. És talán egy kis masszázst is adhat.”

Arra gondoltam, megkérek valakit, hogy telefonáljon Marissának, de Linda meglehetősen csípősen megjegyezte, hogy már gondoskodott róla, és hogy csak ne izguljak, inkább élvezzem a masszírozást, ami egyébként isteni érzéki élvezetnek bizonyult. Linda szemmel láthatóan arra törekedett, hogy minden egyes kis izmot és idegszálat önálló életre ébresszen, felmelegítsen a testemben. Lágy, állandó ritmusban markolászott és ütögetett, ami kábult, álomittas állapotba ringatott. Közben egyszer-egyszer nem álltam meg, hogy kéjes sóhajjal ne adjak kifejezést megelégedésemnek és csodálatomnak, ami nagyon tetszett neki. A végén leült az ágyam szélére, betakart, megölelt és azt mondta: „Maga igazán hálás páciens.”

Egy kicsit elszunyókálhattam megint, mert hangozra ébredtem, és egyszer csak Marissa volt a szobában, tele csipkelődő részvétellel, meg néhány barátom a Cove-ból. Marissa acélos nyugalommal, egy pillantással felmérte Lindát és nyilván úgy döntött, hogy megfelel. Azalatt azonban, míg ott volt velem, nem engedte a közelembé, aki nem is látszott ezt zokon venni. Tudván tudta, hogy betege ugyanis nemsokára visszakerül az ő kezeibe. Vendégeim egy zsúrkosarat is magukkal hoztak és egy nagy adag bort, amiket sorra nyitogattak. Linda is betársult, mintha egy kórházi szobában ez lenne az élet rendje, hogy az ápolónő együtt iszik betege vendégeivel. Feltekerték az ágyamat, úgyhogy láthattam az öblöt, amelyet innen félig fák takartak el, és kinyitották az ablakot. Nem sok időbe telt, és a szoba elszórt palackokkal, ételdarabkákkal és szalvétákkal meg nevető emberekkel lett tele.

A sok jó bor meg a kellemes társaság egész kis bulit eredményezett a végén. Olyan jó érzés volt, hogy én vagyok a figyelem középpontjában, ezért nem álltam meg, és kitört belőlem: „Tudjátok, nem vagyok hozzászokva, hogy ilyen boldog legyek, amikor éppen szenvednem illene!” Harsogó hahota volt a válasz. Linda óvóan nézett rám, mintha valami nagy gyerek lennék, aki nevetséges, de szeretnivaló butaságot mondott és mindenki csak úgy sugárzott a szeretettől. Varázserejű pillanat volt. Előntött a bizonyosság, hogy valóban fantasztikus gyorsasággal gyógyulok. „Ami azt illeti, bizony elég fura kórházaitok vannak – mondtam –. Nálunk alig várod, hogy kikerülj, itt meg egyike a legremekebb helyeknek.”

„Hiszen éppen erről van szó – mondta Linda – Az emberek akkor jönnek helyre leghamarabb, ha boldogok. Mi nem választjuk el egymástól az orvoslást és az életet. Ezért aztán tényleg a legremekebb helynek igyekszünk berendezni a kórházakat. Ezért tűnt olyan viccesnek, amit a szenvedésről az előbb mondtam.”

„És gyakran fordul elő, hogy a páciensek nem akarnak hazamenni? „

„Nem, nem igazán. Tiszta szívükből meg akarnak gyógyulni, és visszatérni az életbe. Maga is meg

fogja látni, nem telik bele néhány nap...” – s lágyan rám mosolygott.

(Hát nem látod, akartam mondani neki, hogy még mindig mennyire vágyom egy kis emberi közvetlenségre, kapcsolatra, Marissára, rád, és mindenkire, és szeretlek, mert te voltál mellettem a hosszú és szörnyű éjszakán, amikor sebesült voltam és elesett, testben és lélekben, és mert csodálatos módon mindig tudod, mire van szükségem és meg is kapom azt tőled, azalatt a kis idő alatt, amíg a legjobban kell, anélkül, hogy bármit várnál érte viszonzásként...)

Újra üzemképes vagyok. Jó hír! Megengedték, hogy felkeljek és rövid sétákat tegyek a környező dombokon. Megismertem a többi beteget is, akiknek rendszerint (de nem kizárólag) ellenkező nemű ápolóik vannak. Megjegyeztem Lindának, hogy bensőséges kezelési módszere esetleg gondot okozhat a kolléganőinek. Ingerülten válaszolt: „Először is, minden eset egyedi. Másodszor pedig, minden egyes emberben van valami, amit érdemes értékelni és szeretni (elmosolyodott), még ha egy hülye beképzelt amerikai seggfej is az illető, mint te. Harmadszor, az ápolók is emberek és szabadon dönthetnek afelől, hogy mit tesznek meg és mit nem. Azt hiszed talán, hogy rabszolga vagyok?” Grimaszt vágott, megragadta a vállamat és visszavonszolt a szobába. Attól tartok, igaza van. Az én kulturális háttérrem az előnyei mellett rengeteg hátránnyal is jár.

Eloolvastam egy pár ökotóp regényt. Rendkívüli magabiztosságról árulkodnak, majdnem, mint a 19. sz-i angol regények: alapállásuk, hogy a világ, valószínűleg ebből a fenntartható állapot marhaságból kiindulva, egy egész rendes és kedves hely, amelyben az időnkénti nehézségek dacára el lehet azért boldogulni. Persze előfordulnak izgalmas kalandok és lelki konfliktusok, de egyik sem az a teljesen lehangoló, kiüttalan érzés, mint ami a mi könyveinkből árad.

(június 16.) Új kötést kaptam, ez már egészen kicsi. Linda meg én egy hosszú, szelíd szeretkezéssel avattuk fel – alig éreztem már fájdalmat, csak néha egy kis szűrő kellemetlenséget.

Kezdek rájönni, hogy Linda tényleg nem annyira csinos, mint amilyennek első alkalommal láttam, és nem is a legragyogóbb elme a világon. De született ápolónő. Rettentően kedves, meleg lény, aki tartja benned a lelket, együtt érez veled, szeret, és fizikailag is, lelkileg is jelen van. (Feltételezem, hogy ha igazi ökotóp lennék, barátokkal, rokonokkal körülvéve otthon, már holnap hazamehetnék.) De erről nem hajlandó beszélni. „Nincs mit mondanom” – feleli. „Majd ha elég jól leszel, akkor elmész. Tudni fogod, mikor érkezett el az ideje.”

„És akkor újabb pácinest szedsz fel szeretőnek?”
„Hülye.”

De tudja, hogy még mindig nem tudtam túltenni magamat ezeken a dolgokon, ezért odajön hozzám és megölel. „Mikor te elmész, én is megkapom a szabadságomat és oda megyek, ahová akarok, vonatbérletem van. Úgy tervezem, a sivatagban fogok túrázni. És sokat gondolok majd rád. És te pedig sokat írsz majd rólam a naplódban.” (Felfedezte a noteszomat a párna alatt.)

„Igen” – ennyit tudok csak kinyögni, megölelem és sírni szeretnék. Ez az ország bizony megtanított a sírásra, és valamilyen általam is ismeretlen oknál fogva jólesik sírnom, mintha a könnyek nem csak a könnyecsatornáimat nyitnák meg...

Fordította: Borsos Béla

A könyv (272 oldal, 179,- Ft) utánvétellel megrendelhető:

GÖNCÖL KIADÓ
1519 Bp., Pf. 351.

A kezdetek /Amerika, 1492./

ELŐZETES A HARMADIK PART ŐSZI SZÁMÁBÓL

- Bartos Tibor esszé
- Az Ormányság természeti állapota
- Görög György: Káosz, az van (Szép fraktálokkal)
- Hangya Zsolt: A modern kor vége megkezdődött
- Rudolf Steiner: Antropozófia – 5. előadás
- A Pálmaág rovatban a polgári szolgálatról lesz szó (mármint katonáskodás helyett)

A MŰSORVÁLTOZTATÁS JOGÁT FENNTARTJUK!

Apropó! Vidékre csak az előfizetőkhez jut el a lapunk, ugyanis elváltunk a Hírkertől – alias Posta –, így hát örülünk jutalékos egyéni-közösségi terjesztők jelentkezésének. Meg annak, hogy aki csak mozog, az gyűjt néhány előfizetőt.

Végül egy jó hír, hogy kaptunk a Soros Alapítványtól négyszázezeret. Persze a csapat ettől még mindig szerelemből dolgozik.

M.G.Y.

A FÖLD NAPJÁRA MEGJELENT

A VILÁG HELYZETE 1992

A Worldwatch Institute jelentése a fenntartható társadalomhoz vezető folyamatról
232 old. 200,- Ft

Könczey Béla–Nagy Andrea ZÖLDKÖZNAPI KALAUZ

231 old. 152,- Ft

Az első olyan magyar könyv, amelyik tényekkel, tanácsokkal segít eligazodni azoknak, akik maguk is tenni akarnak a Föld és az Ember fennmaradásáért. Mindjárt vettem ötöt, hogy ajándékozhassam.

ATOMENERGIA VAGY ENERGIA- HATÉKONYSÁG

Válogatás a celakovicei energiakonferencia előadásaiból – 1991. június
260 old. 180,- Ft

A KÖNYVEK MEGRENDELHETŐK
postai utánvétellel:

Nyvelt Erik, Szentendre, Pf. 72. 2000

NAGYVILÁG

Kedves Barátunk!

A NAGYVILÁG rendkívül nehéz anyagi helyzetbe került. Hogy a – reméljük, átmeneti – nehéz gazdasági helyzetben is megőrizzük a lap folytonosságát, biztosítsuk a világirodalom élő szellemi áramlatainak eljutását a magyar olvasókhöz, megalakítottuk a NAGYVILÁG BARÁTI TÁRSASÁG-ot.

Szeretnénk, ha a NAGYVILÁG BARÁTI TÁRSASÁG élő kapcsolatot teremthetne a felnövekvő nemzedékekkel, és a világirodalom szeretetére, aktív értékelésére tudna nevelni mindenkit, akiben felébredt az irodalom megismerése iránti vágy. A Baráti Társaság szerepet szeretne vállalni abban is, hogy kötetlen találkozók, NAGYVILÁG-esteken felkeltse és ösztönözze az irodalmi műhelymunka, a műfordítás igényét, ápolja az élő világirodalom szeretetét.

Ezt nemcsak személyes találkozások során kívánjuk megvalósítani, hanem olyan módon is, hogy a Baráti Társaság tagjai a NAGYVILÁG jövődi kiadói tevékenységében (almanach, évkönyv) részt vehetnek.

Tagsági díj egy évre 100,- Ft. Ennél nagyobb összegű befizetéseket köszönettel elfogadunk. A befizetéseket rózsaszín postautalványon a

NAGYVILÁG BARÁTI TÁRSASÁG

1054 Budapest, Széchenyi u. 1.

címére kérjük.

Aki évi 1.000,- Ft-ot vagy ennél többet fizet be a Baráti Társaság céljaira, díjtalanul kapja a NAGYVILÁG-ot és egyéb kiadványainkat.

Kérjük támogatását!

NAGYVILÁG BARÁTI TÁRSASÁG

A múlt emberei foglalják el továbbra is az első helyeket mindenütt. A felszínen úszók töltik be továbbra is a vezető pozíciókat, a kiváltságolt és gazdag polgárok, míg áldozataik az átlagéletszínvonal alatt élnek."

Politizálás he evangélium

Interjú Bulányi György piarista szerzetessel

Visszavezethetetlenek az egyházi és társadalmi életbe

– Bulányi atya, Ön évek óta bátran szembeszegül a magyar hierarchiával. Most megváltoztak a dolgok az országban. Még mindig kritikus a püspökökkel szemben?

– Ne hamarkodjunk el a dolgot: a posztsztálinista egyház összes vezető személyiségei változatlanul megmaradtak a változások után is. Ne ragadjon el bennünket eufória: az új még nem jött el. Akkor jöhetne el, ha a magyar egyház részéről elhangoznék egy ilyesfajta nyilatkozat: A sztálinizmus és a posztsztálinizmus kényszerített rá minket, hogy azt az utat jártuk, amelyet jártunk. De ez a hang még nem szólalt meg a magyar egyházban.

– Szívesen venne egy zsinatot, amelyen az egész magyar egyház gondosan megvizsgálná a múltat és a jelent?

– Természetesen: egy olyan nemzeti zsinatot, amelynek keretében mindazok, akiket érdekel Jézus Krisztus ügye, kifejthetnék, amit gondolnak. Éppen ez az, ami hiányzik a magyar egyháznak; égetően fontos, hogy legyen nemzeti zsinatunk. A katolikus sajtót ma is cenzúrázzák a posztsztálinista vezetők. Mi ketten, e szobában beszélhetünk akár miről, de Jézusra vonatkozó gondolataimból semmi sem jelenhetik meg a sajtóban. Már második éve, hogy megváltozott a rendszer, de a katolikus sajtó még mindig nem szabad. Ebből megértheti, hogy mi változott itt valójában.

– Dehát vannak új püspökök.

– Úgy gondolom, tudja, hogy a magyar hierarchia összes személyeit Miklós, az Állami Egyházügyi Hivatal titkára jelölte ki. A jelenlegi püspöki karban van egy személy, aki úgy gondolja, hogy a hierarchiának meg kell változnia. Tíz év óta engem katolikus pap meg nem látogat, közülük senki sem lépi át szobám küszöbét. Csak Várszegi püspök jött el hozzám, és ő úgy gondolja, hogy a Bulányi-kérdést meg kell oldani. Egyedül ő. A többiek tartják a régi álláspontokat.

Kivel kell számolnunk?

– Lékal bíboros halott. Utóda Paskai bíboros már nem elnöke a püspöki konferenciának. Helyére Seregély került, az egri érsek. Vele is baja van?

– Ő nagyon kemény velem szemben. Jó egy éve pap-

jaihoz beszélve előadta, hogy Bulányi atya mozgalmában az asszonyok odahaza miséznek. A papok a templomban továbbadták ezt az értesülést. Levelet írtunk az érseknek, megkérve őt, nevezze meg ezeket az asszonyokat vagy adja meg legalább informátorainak a nevét. Csak ennyi választ kaptunk: egy olyan társaságban, mint a miénk, s melynek teológiai tanítása olyan mint a miénk, ott minden lehetséges. Néhány hónap múltán Seregély érseket meghívták Münchenbe egy előadásra, s ott megismételte a fentieket. Ebből kikövetkeztetheti, hogy kivel kell számolnunk.

– Csináljunk csak mérleget. Hány közössége van és mennyi hívő azokban?

– Gondolom, hogy körülbelül kétszáz közösségünk van, egyenként hat-nyolc-tíz taggal. Mi a változás után ugyanúgy élünk, mint előtte, mivel nincs módunkban a katolikus médiákon és templomokon belül apostolkodni.

Következésképpen folytatjuk ugyanazt, amit a korábbi években: a személytől személyig érő kapcsolatokat. Egy évvel ezelőtt Paskai érsek meghívta egy tárgyalásra a bázisközösségek összes képviselőit, kivéve a mieinkét. Amikor mi rendezünk ilyesmit, meghívjuk a püspököket és a különféle közösségek képviselőit, de nem jön el senki. Ebből megértheti, hogy drámai a helyzet.

Ratzinger nem büntetett meg

– Az Ön ügyét vizsgálja a Hittani Kongregció. Találkozott már személyesen Ratzingerrel?

– Igen, ebben az évben Rómában. Kérdezte, hogyan látom helyzetemet. Elmondtam neki, hogy a magyar püspökök nem látnak semmiféle megoldást ügyemre, amíg nem tisztázom azt Ratzinger bíborossal. Nevetni kezdett, majd ezt mondta: 'De nem én büntettem meg Önt, Bulányi atya!' A magyar püspökök büntettek meg engem, és fenn akarják tartani ezt a büntetést, amíg én ki nem tisztázom a helyzetemet azzal a Ratzinger bíborossal, aki nem büntetett meg engem. Ratzinger úgy gondolja, hogy az ügy megoldását jelentené, ha aláírnám azt a dokumentumot, amelyet nekem küldött. De már két éve megadtam neki a választ, hogy ilyen dokumentumot sohasem írok alá.

lyett hűséget az hoz

Il Regno, 1991. jún. 15.

Megismétlem: nem írtam alá és nem írok alá soha olyan dokumentumot, amely ellentétben van nemcsak a másodikkal, de még az első vatikáni zsinat szellemével is.

Amikor a Hittani Kongregáció 1985-ben meglátogatott engem itt Budapesten, akkor a 12 pontos dokumentumhoz hozzácsatoltam egy 13. tételt, amelyet a II. Vatikán Dignitatis Humanae-ja inspirált, melynek alapján, saját lelkiismeretünk alapján kell gondolkodnunk és cselekednünk. Számomra nagyon fontos ez a 13. tétel.

(Az Il Regno szerkesztői megjegyzése: E szavakkal Bulányi atya utal az alábbi tényekre. A Hittani Kongregáció első lépésként átadott Bulányi atyának egy okmányt, amely 12 pontban foglalta össze a II. Vatikán tanítását. Kérte, hogy írja alá. Bulányi atya aláírta, de hozzátett egy 13. pontot (tételt), melyben szó szerint idézte a Dignitatis Humanae egyes mondatait a 3. és 11. numerusból. Ez a pont valaminő módon kétségessé tette és tette azt, amit aláírt, a Kongregáció 12 pontját.)

Következésképpen a Hittani Kongregáció nem fogadta el a dokumentum Bulányi atya részéről történő aláírását.*

'Ha Bulányi atya megtagadja magatartását, mi megbocsátunk neki', mondják a püspökök. De én nem hátrálok meg. A magyar hierarchiának meg kell mondania az igazat. Elég a hazudozásból. Hazugságokkal nem lehet megújítani az egyház életét.

– Hány „papja” van?

– Körülbelül harminc. Miként engem, őket is megbüntették különféle módokon: kényszernyugdíjazás, városokból kicsiny falucskákba üldözés. Élnek, miként én, tevékenységükben akadályozva, magányosan, másodrendű állampolgárokként.

– Bulányi atya, értse jól a kérdésem. Ki fog a he-

lyére állani a mozgalom vezetésében? Az évek elmúlnak mindenki számára...”

– Képtelen kérdés ez. Nem kinevezések erejében élünk, hanem a Lélek szabadságában. Én már ma sem vagyok tisztségviselő a mozgalomban. Amikor meghalok, majd eltemetnek testvéreim, s a mozgalom élete folytatódik tovább... Ez nem gond számunkra. Nincsenek utódlási problémáink.

– Még egy kérdés, amely korábbi beszélgetésekből adódik. Van, aki azt mondja, hogy szép summákat kapnak és jelentős támogatást élveznek.**

– Egész fennállásunk során sohasem kaptunk pénzt sem a katolikus egyháztól, sem bármiféle más intézménytől. Szerkesztő Úr, kérem ne tegyen fel sértő kérdéseket. Mozgalom vagyunk, amelynek nincs szüksége szervezetre, mivel mi a legutolsók érdekeit képviseljük és nem a kiváltságoltakét. Következésképpen semmiféle kapcsolatunk nincsen a hatalmasokkal. Semmiféle szubvencióban nem részesülünk, semmiféle pénzügyi támogatásban. Azoknak a magyar pártoknak, amelyek szövetségeseinknek látszottak, mert miként mi, ők is a szabadságért harcoltak, most, hogy már szabad politikai pártok, nincsen többé szükségük reánk. Megvan a régi barátság, de semmi több. Nincsen telefonom, nincsen autóm, gyalog járok és nincsenek eszközeim. Ezt a lakást is sok fordító-munka ellenében vásároltam.

Paktumok a hatalommal

– És most, Bulányi atya, mit mondana a püspököknek és a magyar egyháznak?

– Ezt az üzenetet adnám át a püspökök helyében a

* A Pálmaág rovatszerkesztő megjegyzése: Ha egy tizenharmadik zsinati idézet hozzácsatolása kétségessé teszi a Hittani Kongregáció – közismert nevén Szent Inkvizíció – számára valakinek az 'igazhitűségét', az csak azt jelentheti, hogy a Szent Inkvizíció nem vallja a II. Vatikáni Zsinatot, hanem csak annak kima-zsolózott konzervatív idézeteit. Természetesen még egy másik magyarázat is lehetséges: az, hogy a Vatikán 'keleti politikájának' alkuja a magyar diktatúrával megkívánta, hogy Bulányi pátert elítéljék, az aláírtaktól függetlenül. A dolog szégyenteljes voltát jelzi, hogy ma, amikor Ratzinger megelégedne a 12 pont

újra aláírásával, a magyar püspökök semmi módon nem akarják, hogy nyilvánosságra jusson: az 1985-ben megtörtént aláírás megismétléséről van szó.

** A rovatszerkesztő megjegyzése: Vajon ki mondja ezt? A kérdés mögött az húzódik, hogy az Il Regnonak már birtokában volt a később megjelent interjú Seregély érsekkel. Ebben a magyar püspöki kar elnöke azzal vádolta meg Bulányi páter mozgal-mát, hogy antiklerikális körök szubvencionálják. Később ezt a rágalmat az érsek egy levélben visszavonta.

(Vö. „Érted vagyok” 1991. novemberi szám, 27. oldal.)

sajtónak: 'Kedves testvérek és nővérek, jól tudjátok, mi minden történt Magyarországon e 45 esztendőben. Kényszerítettek minket így viselkedni, kényszerültünk elfogadni a kompromisszumot. Ennek következtében mi, püspökök kényszerültünk az egyház ellenségeinek tekinteni azokat, akiket az állam a maga ellenségeinek tekintett, és úgy is bántunk velük. Hála Istennek, hogy elmúltak ezek az idők. Éppen ezért nem akarunk többé úgy bánni e közösségi testvérekkel szemben, ahogyan tettük, hanem testvéri szeretettel akarjuk újra magunkhoz ölelni őket a katolikus egyház közösségében.'

Egy ily fajta hang, egy ily típusú vallomás lehetne a probléma megoldása, és ez sokat segítené a magyar egyházon és azokon is, akik nem tartoznak bele abba. Mindenki tudná belőle, hogy van valami új, valami őszinte. Ez a hierarchia és a társadalom vezetőinek a nagy tévedése: nem akar szóba állni azzal, hogy tévedhetett. A múlt emberei továbbra is elfoglalják az első helyeket. A felszínen úszók továbbra is vezető pozícióban vannak, kiváltságolt és gazdag polgárok, miközben áldozataik a közép életszint alatt vannak.

– Ön szenvedte a Vatikán keleti politikáját. Mondjon róla valamit.

–Mit is mondjak róla... a politika útját választani, ez

mindig egyet jelent azzal, hogy nem Jézus útját választjuk, hiszen ő nem akarta rábírni egyházát a világi hatalmakra, hanem alternatívát kínált fel. A Vatikán továbbra is fenntartja, a konstantini fordulathoz kapcsolódva, hogy az egyház életét a diktátorokkal kötött konkordátumokkal, megegyezésekkel kell biztosítani. A Vatikán nem akarja számításba venni, hogy egy állam jóindulatának a megnyerése egyet jelent minimum azzal, hogy elfogadjuk, hogy a keresztények katonái lesznek annak az államnak. Keresztény katonák – micsoda abszurdum! A katonának az a kötelessége, hogy elpusztítsa az ellenséget; a kereszténynek az a kötelessége, hogy szeresse őt. Minden konkordátum ára egy skizofrénia. A keresztény, akinek az a kötelessége, hogy szeresse ellenségét, megesküszik, hogy elpusztítja azt. A Vatikán mondja, hogy a háború borzalmas dolog, de még sohase mondta, hogy egy kereszténynek semmi köze sem lehet a háborúhoz, akármiféle jellegű háborúhoz. Amikor majd a Vatikán ezt kimondja – mikor? – akkor majd egyetlen hatalom sem köt vele konkordátumot. Amikor pedig a Vatikán nem köt egyezményeket a hatalommal, akkor visszatérünk az egyház első századaikhoz, és elsőséget biztosítunk Jézus Krisztus ügyének.

A hivatás-abortusz kötelező

„A ti királyotok hatalmas uralkodó, ha át tudott titeket küldeni a tengeren. De a pápátok örült lehet, ha olyan földet adományoz másnak, amely nem az övé” – mondta Atahualpa, az utolsó inka király Valverde domonkos misszionáriusnak 1532. nov. 16-án. Arról beszélt, hogy VI. Sándor pápa 1493-ban fölösztotta a felfedezett Újvilágot a spanyolok és a portugálok között, hogy elejét vegye a spanyol-portugál háborúnak. Az őslakosság nem számított. Úgy tűnik, az őslakosság ma sem számít. A papi hivatások többségét Latin-Amerikában is elabortáltatja a vatikáni önkény. A tavaly októberi püspöki szinóduson hiába kérték a latin-amerikai püspökök, a pápa eleve kizárta a családos emberek pappászintelésének lehetőségét. Brazíliában tíz-húsz ezer hívőre jut egy pap, sőt az észak-keleti részen csak 45 ezerre, a közösségek hónapszámra nem látnak papot.

A Vatikán 'megoldásként' nemrég a papban szegényebb földrészek missziós ellátását az európai és észak-amerikai püspöki karok kötelességévé tette. A dokumentum természetesen ismét csak a „hivatás-abortusz” kötelezővé tételével kezdődik: elveti a családos férfiak pappászintelésének lehetőségét. Azt ajánlja, hogy küldjenek több misszionáriust. De a brazil papok véleménye szerint a jómódból jött fehér papok sohase fognak teljesen beilleszkedni a nyomorgó néppel együtt élő helyi papok életmódjába.

A Rómától ajánlott második megoldás a nő diakonusok alkalmazása. De a brazil egyház véleménye szerint a diakonusok feladatait civilek is elláthatják.

A dokumentumban észlelhető, a brazil egyházzal szembeni szemrehányásból ítélve féltő, hogy mitrálás fejek fognak hullani. Reméljük, hogy nem az őslakosságban, hanem a gyarmatosítók közt.

(John Medcalf, húsz évig Brazíliában dolgozott angol pap cikkének tömörített fordítása a *The Tablet*-ből.)

A harmadik világ egyházát még jobban háttérbe szorítják

A többség van kisebbségben

Már több mint egy évtizede átbillent a mérleg: a katolikus világ egyház tagjainak többsége a harmadik világban él. A vatikáni évkönyv szerint 1989-ben a katolikusok 31%-a európai. A katolikus egyház felső vezetését ezzel szemben az európaiak uralkodják.

A pápa által nemrég kiválasztott 22 új bíboros még tovább növelte az európai túlsúlyt.

A bíborosok 61%-a volt eddig északi (ebből 52% európai).

A most kinevezett 22 bíboros 73%-a északi (64% európai).

Így az eddig is nagyon rossz arány tovább romlott: most a bíborosok 63%-a északi (ebből 54% európai, 25% olasz).

Érthető a pápa személyi politikája, hiszen a harmadik világból jött püspökök nagyon is szorgalmazzák például a családos papi hivatások elfogadását, fölszentelését. A Szentatya az új bíborosokról szólva hangsúlyozta, hogy „méltóképpen tükrözik az egyház egyetemességét, hiszen mind az öt földrészt képviselik”.

(M.K.)

Az állami hatásra élre került egyházi vezetők egyike megbukott

Zsivkov kegyencének és eszközünek titulálták a tüntetők Maxim bulgár patriarchát 1991 májusában Szófiában. Követelték, hogy mondjon le és vonuljon vissza egy monostorba. A szervezők között volt a több mint hétszáz papot tömörítő egyesület vezetője, Radko Poptodorov jogprofesszor, aki sajnálkozását fejezte ki a Dimitriosz konstantinápolyi ökumenikus patriarcha hivatalos látogatását megzavaró incidens miatt, de egyúttal hangsúlyozta, hogy „másképp nem lehet tiltakozni az ellen az oligarchia ellen”. 1988 óta heves támadásoknak vannak kitéve a bulgár ortodox egyház vezetői a kommunista rendszerben tanúsított magatartásuk miatt. Mindaddig csupán 6 metropolita tett nyilvános bűnvallomást a 23 püspökből, múltbeli passzivitásuk és kompromisszumaik miatt. Az egyház megújulását követelők szerint szükségszerűen alapos változásoknak kell bekövetkezniük a hierarchiában is.

(Görögkatolikus Szemle, 1991. augusztus)

A bolgár kormány érvénytelennek nyilvánította a bolgár-ortodox egyházfő, a 78 éves maxim pátriárka 1971-ben történt megválasztását. A pátriárkát a kommunista titkosrendszéggel való együttműködéssel vádolják, megválasztása, mely Todor Zsivkov kommunista pártfőnök utasítására történt, nem felel meg a kánoni előírásoknak. A vallási ügyekkel foglalkozó parlamenti bizottság megállapította, hogy Maxim pátriárka nagyban megkönnyítette a kommunista rezsim egyházellenes politikáját. A bizottság felszólította a kormányt, hogy vizsgálja meg a húsz évvel ezelőtt történt pátriárka-választás jogszerűségét. Ez az eljárás megfelel a bolgár ortodox egyház 1950-ben elfogadott statutumának, de mint ahogy a Szent Szinódus titkára, Neofit metropolita kifejtette, egyháza ma már jogot formál arra, hogy állami felügyelet nélkül járjon el ügyében. A kormányban működő Demokratikus Erők Szövetsége ismételt követelte Maxim lemondását, a 700 főt számláló antikommunista papok szövetsége pedig arra szólította fel a pátriárkát, hogy vonuljon kolostorba.

(Magyar Kurir III. 11.)

Nem a hivatalos felszín a katolicizmus!

Részletek a katolikus egyház belső megújulásának küzdelmeiről a közel nyolcvanéves, nagytekintélyű moreálteológus, Bernhard Häring: Tapasztalataim az egyházzal című, németül két év alatt hat kiadást megért könyvéből, amely hamarosan megjelenik magyarul.

A pápaválasztás háttere

I. János-Pál halála után, akit mindketten szerettünk és jól ismertünk, Dr. Gianni Licheri interjúkat készített szinte minden bíborossal arról, hogy mi az elképzelésük a következő pápai uralomról. A kuriai bíborosok nagy többségének és barátainak jelöltje Siri bíboros volt. Úgy tűnt, biztosak voltak abban, hogy ő lesz a következő pápa. Gianni és én fültanúktól tudtuk, hogy Siri a zsinat után így nyilatkozott: „Száz év nem lesz elegendő, hogy jóvátegyük XXIII. János és VI. Pál pápák valamint a zsinat összes hibáját és tévedését.”

Késő este az új konklávé kezdete előtt Siri is adott interjút Gianni barátomnak abban a biztos feltételezésben, hogy ezt az interjút legkorábban a konklávé megkezdése után lehet nyilvánosságra hozni. Több mint egy óra hossza alatt Siri gyakorlatilag egész uralkodási programját elmondta. A kollegialitást értelmetlenségnek nevezte. Gianni és közös barátunk, Angelo Cicinetti, aki szintén ott volt, megjedtek és mélyen megrendültek. Még ugyanazon éjszaka a „Gazetta del Popolo” napilapnak továbbadták a bíboros legfontosabb mondatait. Egész éjszaka dolgoztak, hogy gyorsan kihozhassanak egy különkiadást. Ez röviddel a konklávéra történő bevonulásuk előtt elérte a bíborosokat. Ezzel Siri jelöltségét elintézték. Támogatói megdöbbenek.

A keresztség nélkül meghalt gyermekek sorsa

A zsinati előkészítő bizottság légköre olyan volt, mint az állandó harc a hideg és meleg frontok között. A Szent Officium mértékadó köreinek szilárd szándéka volt, hogy a zsinat révén kihirdetik a világnak, miszerint minden meg nem született és megszületett gyermek, aki keresztség nélkül hal meg, ki van zárva az örök üdvösségből, ha kínzó büntetés nem is vár rájuk. Csupán egyetlen kivételt engedtek meg, i. e. az egyház alapítása előtt a körülmetélés után meghalt zsidó gyermekek számára. Huncut kérdésekre, hogy ugyan mi történik akkor Izrael azon leányaival, akik gyermekként haltak meg, kitanítottak, hogy ez „illetlen kérdés”.

Szövegségeket kerestem és oroszlánként harcoltam ez ellen az ideológia ellen, mely nyilvánvalóan azt a célt akarta szolgálni, hogy keresztülvigyék (újra) a korai gyermekkeresztséget. Amikor nővéremnek ikrekkel koraszülése volt, az elsőt, aki élve született, meg tudták keresztelni, míg

a második holtan jött a világra. A helyi plébános aztán kioktatta a nővéremet, hogy csak a megkeresztelt gyermeket lehet eltemetni a megszentelt temetőbe; a keresztleetlen gyermek nem részesül az üdvösségben. Mint tizennégyéves fiú megesküdtem magamban, hogy később alaposan utánajárok ennek a dolognak.

A bizottságra ráolvastam a hamis istenképet, Isten általános üdvözítő akaratának hitelreméltatlanságát, ha Isten teljesíthetetlen feltételeket állítana. Ekkor Ottaviani bíboros bizottsági titkára, P. Sebastian Tromp révén kijelentette, hogy ebben a kérdésben, melyet a Szent Officium már régen végérvényesen eldöntött, a továbbiakban tőlem megvonja a szót. A helyszínen tiltakoztam és ezt mondtam: „Erről a zsinat fog dönten. A pápa által kinevezett teológusnak a bizottságban nem lehet hallgatást parancsolni.” Ahogy ezt mondtam, észrevettem, hogy Schmaus professzor összeszedte holmiját és hangtalanul elhagyta az aulát. Visszarepült Münchenbe és ezt mondta provinciálisomnak: „Kétlem, hogy Pater Häring túléli a zsinatot.”

Ebben a kérdésben túléltam az előkészítő bizottságot, mégpedig egészen jól. Amikor az említett „schema dogmaticumot” Congar figyelmeztetése ellenére másokkal együtt a központi előkészítő bizottságnál benyújtottam, három velem jóban lévő bíboros – közöttük Döüfner bíboros – számára elkészítettem – jólnevelt latinsággal – ennek a tannak a cáfolatát. Ottaviani bíboros és P. Tromp szabályos vizsgálat alá kerültek, és a központi bizottság elrendelte, hogy a séma vándoroljon visszavonhatatlanul az archívumba. Első tapasztalat: megérte a harcot.

A szerelem lényegtelen a házasságban?

Az előkészítő bizottság két albizottságából először kihagytak, nyilván nem tévedésből. A két albizottság szóvivője a Szent Officium két tanácsadója volt, Franz Xaver Hürth (a „Casti connubii” enciklika főszerkesztője) és Hermenegild Lio (aki nemrég a Libreria Vaticanából egy ezer oldalas könyvet jelentetett meg, mely szerint a „Casti connubii” és a „Humanae vitae” az egyháznak tévedhetetlen tanítása, dogmája).

Amikor aztán felsőbb intésre meghívtak mindkét bizott-

ságba, a tervezetek már készen voltak. Az erkölcsi rendről szóló séma követte a határozatot, miszerint a szeretet szót annak kétértelműsége miatt a „kötelesség” fogalmával kell helyettesíteni. De még megdöbbentőbb volt számomra, hogy Augustinust, „Ama, et quod vis, fac” (szeress és tégy amit akarsz) szavai miatt utólag el kellett ítélni. Először szent Alfonsra utaltam, aki legtöbb nagyobb lelki írásában e szavakat hangsúlyozottan idézi. El ne tévelyedjünk Jézustól Kant kötelességtanára. Aztán fogadást javasoltam, hogy az idézet nem így található Augustinusnál. Mindig így írja: „Dilige, et quod vis, fac.” „Tanuld meg megkülönböztetni az igazi szeretetet, aztán tedd, amit az igazi szeretet akar.”

Még rosszabbul állt a helyzet a „tisztaságról, szüzességről, családról és házasságról” készített tervezettel. A következő megdöbbentő mondat állt benne: „A szerelmet tilos a házasság számára lényegesnek megjelölni.” A szerkesztő agyában valószínűleg az motoszkált, hogy válási eljárásoknál milyen nehéz a szerelem meglétét vagy hiányát bizonyítani. De így általános fogalmazásban ez a kijelentés hallatlan botrány a keresztények számára. Ellentertvet terjesztettem be:

Gondolkodni vagy engedelmeskedni

A hit és erkölcsstani bizottság első ülése rendkívül viharos volt. A Szent Officium mindhárom első embere (Ottaviani, Parente, Tromp) közel fél órát beszéltek a tagok erkölcsi kötelességéről, hogy az előkészített szövegeket esetleges kis javításokkal elfogadják és a zsinaton érvényesítsék. A légkör feszült volt. Aztán Léger bíboros Montrealtól felállt és hangosan ezt mondta: „Ha ez így van, akkor nem látom semmi értelmét, hogy ittmaradjak”, és elindult az ajtó felé. Mindhárman utánaszaladtak és könyörögtek neki, hogy maradjon: nyilván félreértette a dolgot. Ők senki szabadságát nem akarták korlátozni. Ezzel megtört a jég.

Kik az egyház?

Az egyházzal készített előterjesztés radikálisan új tagolása nem a pápával és a kúriával kezdődött, hanem az Isten népének, a zarándok egyháznak szemléletével. Ez a változás egyeseknek nehezen ment a fejébe. Ottaviani bíboros többször könyörgött a bizottságnak, hogy a konstitúciót kezdjék mégis az egyházzal, azaz a pápával és a kúriával és csak azután beszéljenek a hívőkről. A választ mindig Schröffner bíboros adta meg: „Eminenciád, a pápa és a bíborosok is a hívők közé számítanak.” De állandó kritikái éberségre volt szükség ahhoz, hogy elkerülhető legyen a pápa és a kúria azonosítása az „egyházzal” minden zsinati szövegben.

Vita a születésszabályozásról

Reuss, a mainzi segédpüspök, már ismert volt a „Casti connubii” enciklika rigorizmusától való eltávolodás szószólójaként. Hogy VI. Pál kinevezte, ennek megvan a háttere: Amikor Reuss püspök a Szent Péter téren egy felhívást osztogatott a hírközlő eszközökről készített gyöngedokumentum elfogadása ellen, Felici érsek, a zsinat főtitkára, ebben meg akarta akadályozni őt. A papírt kirántotta a kezéből, minek következtében Reuss püspök, akinek háborús sérülés miatt műlába van, a földre esett. A pápa kérésére Reuss püspök elállt attól, hogy jogi eljárást kezdeményezzen Felici ellen. Viszonzásként a pápa kinevezte az említett pápai bizottság tagjává. Itt eredményes vitapartnerként működött. Munkánk kezdetén a 61, majd később a 75 tag nagyobb része kétségtelenül a konzervatív oldalon állt, azaz a „Casti connubii” normáját nem akarták visszavonni. Én azt alfonzianus vonal mellett döntöttem, ami röviden a következőt jelenti: Minden aktus a házastársi szeretet és a házasok hőségének kifejezése kell legyen; de semmiképp sem kell minden házassági aktusnak nemzésre irányulnia.

Wojtyla püspök azt a véleményét nyilván sohasem változtatta meg, melynek röviddel a zsinat előtt a házasságról és a felelősségről írott könyvében adott hangot. Számára még mindig csak ez az alternatíva létezett: vagy a nemzés a cél, s akkor a kék is összeegyeztethető a szeretettel, vagy a fogamzástól, és akkor ez nem több, mint állati kék, bűnös élvezet.

Lelkiismereti aggodalmaktól szenvedünk, mikor az egyházi tekintély megköveteli tőlünk, tanítsuk kritika nélkül, hogy a természetes erkölcsi törvény kivétel nélkül minden mesterséges fogamzástól megtilt. Ugyanakkor sem a tanítóhivatal, sem mi ezt meggyőző érvekkel alátámasztani nem tudjuk. Hála Istennek ma már nyilvánosan nem állítják, hogy az isteni kinyilatkoztatás erősítette meg ezt. Mert ha ezt kellene tanítanunk, lelki aggodalmaink lennének, hogy Isten nevét hiába vesszük.

A pápai tanítóhivatal ragaszkodik az „igazságos háború” elméletéhez és az igazságosnak tartott háborúban a tömeggyilkosságot igazoltnak tartja, pedig az erőszakmentes védekezés a bibliai kinyilatkoztatásnak jobban megfelelne. Az ölés tilalma megenged kivételeket, a fogamzástól viszont mindig, minden körülmények között objektíve megengedhetetlen?

A kötelező celibátus szabálya nem tartható

Krisztus házas embereket hívott meg apostoloknak és Pál kijelentése szerint Péter magával vitte feleségét missziós útjaira. Ez semmit sem vont le hűségéből apostoli hivatala iránt.

A latin Egyház jelenlegi helyzete véleményem szerint nem tartható. Az Egyház legtöbb részében nagy hiányban szenvedünk hiteles celebsz hivatásokban. Ezért sok olyan fiatal embert szenteltek pappá, akik nem minden tekintetben alkalmasak a lelkipásztori munkára és gyakran a celibátus teljesítésére sem.

HARMADIK

PART

POSTACÍMÜNK

H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGJELENIK: TAVASSZAL — NYÁRON — ŐSZEL — TÉLEN

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. – Hogyan érvényesül ez?

Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:

– Publikálásra alkalmasnak tartjuk. Ekkor megjelentetés után honoráriumot fizetünk.

– Nem kívánjuk közzétenni. Ekkor írásod információs tárunkba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzétesszük a Harmadik Partban.

ELŐFIZETÉS:

A szerkesztőség fenti címén a mellékelt megrendelőlappal, vagy hasonlóval.

Négy szám ára előfizetőknek 276 Ft, tehát minden negyedik szám ingyenes.

MEGVÁSÁROLHATÓ:

Nagyobb budapesti könyvesboltokban és még:

– Független Ökológiai Központ (III., Miklós tér 1.)

– Tölgyfa Galéria (Margit hídnál Budán)

– Műcsarnok (ahol épp van)

– Waldorf-pedagógiai Alapítvány (Bp. I., Mária tér 3.)

– Rádió-pagoda

– Klubok, anarchista Decentrum, egyéni-alkalmi terjesztők stb., de a terjesztés állandóan változik.

Régebbi számaink is kaphatók:

– Pont Könyvesbolt-Kávézó (Bp. V., Mérleg u. 6.)

– Katalizátor Iroda (Bp. VIII., Mikszáth K. tér 2.)

– Írók Könyvesboltja (Bp. VI., Andrássy út 45.)

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár

ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig.)

Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.

Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:

Harmadik Part Alapítvány, MHB 323-10528

A Harmadik Partban olyan **HIRDETÉSEKET KÖZLÜNK**, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztató: Maurer György 156-6614

CONTENTS

- 1 **"THE WHITES FELL ON THEIR KNEES FIRST, THEN OVER THE NATIVES"**
Excerpts from Columbus' diary
- 4 BARTOS Tibor
TWO FLEW OVER THE COMMIES' NEST
A story of killing Columbus and Kádár with one stone
- 20 Macedonio FERNÁNDEZ
COSMOS OUT OF SQUASH
- 22 MUMMY AND BALCONY
(a performance-report)
- 26 HALÁSZ Tünde
POEMS
- 27 GRIGÁSSY Éva
CONFITEOR
(a poem)
- 30 PAULINYI Tamás
ROADS TO THE UNKNOWN
Interpretations of mysticism and parapsychology
- 36 AGÓCS József
A MARKET FOR THE BIOSPHERE
Human existence has to be contained: we must not slaughter the cow called Biosphere, but it has to be fed and cured and milked within bounds
- 44 GAIA-NEWS
- 46 FARKAS István
HOW CAN MY LIFE BECOME HARMONIOUS WITH NATURE OVERNIGHT?
"No way! I don't want it to be, either. Not another road which promises to take me to the sense of life through analyses."
- 48 SZÉKELY György
SLOWING DOWN LIFE
"Those much-maligned 'needless' and 'senseless' deeds of mine are acts of self-healing."
- 52 TÓTH Csaba
NEW SKY, NEW EARTH, NEW MAN
- 60 HONTI László
PERSONAL FREEDOM AND SELF-REALIZATION (PART 2)
- 68 Ernest CALLENBACH
ECOTOPIA
A preview of the Hungarian edition.
- 74 **INSTEAD OF POLITICAL ENGAGEMENT, ALLEGIANCE TO THE GOSPEL**
An interview with P. György Bulányi of the piarist Order for Il Regno, otherwise a black sheep of the Hungarian Catholic Church.
- 77 Berhard HÄRING
CATHOLICISM IS NOT AN OFFICIAL FACE
Excerpts from his book, My Experiences With the Church, which in the last two years has been republished five times in Germany.
- Pictures: KIRÁLY Bálint
CSOMÓS Zoltán

BARTOS TIBOR • AGÓCS JÓZSEF • SZÉKELY GYÖRGY
HONTI LÁSZLÓ • BULÁNYI GYÖRGY
MACEDONIO FERNÁNDEZ • ERNEST CALLENBACH • BERHARD HÄRING

- *kiskolombusz fölfedezte*
- *A tökből lett kozmosz*
- *Utak az Ismeretlenhez*
- *A Bioszféra piaca*
- *Az élet lelassítása*
- *Múmia és erkély*
- *Új ég, új föld, új ember*
- *Écotopia*
- *Gaia-hírek*

HARMADIK PART: 1124 BUDAPEST, NÉMETVÖLGYI ÚT 120.